

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**Зарудняк Наталя Іванівна
Лопушан Тетяна Володимирівна**

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА
КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ**

Навчально-методичний посібник
для студентів філологічних спеціальностей

Умань
2020

Рецензенти:

Погребенник В. Ф., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Інституту української філології та літературної творчості ім. Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Новаківська Л. В., доктор педагогічних наук, доцент професор кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 21.10.2020 р).*

Зарудняк Н. І.

3-34 Українська література кінця XIX – початку XX століття : навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. / Н. І. Зарудняк, Т. В. Лопушан ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини – Умань : Візаві, 2020. – 287 с.

У навчально-методичному посібнику подаються програма відповідного курсу історії української літератури, література до курсу, теми лекцій, теми і плани практичних занять, теми, що виносяться на самостійне опрацювання студентами, завдання для самоперевірки, списки рекомендованої літератури та художніх текстів, рекомендованих для текстуального опрацювання та для вивчення напам'ять, хрестоматія художніх творів та критичних матеріалів.

УДК 821.161.2.0'05(075.8)

© Зарудняк Н. І., 2020

© Лопушан Т. В., 2020

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В процесі підготовки вчителя-словесника, філолога-україніста курс модерної української літератури (кінець XIX – початок XX століття) має особливе значення. Ним логічно продовжується вивчення студентами-філологами історії української літератури від найдавніших часів до наших днів. Тому він є своєрідним підсумком набутих за попередні роки естетико-літературних знань у застосуванні до глибокого студювання художньої творчості поколінь багатьох українських митців.

Цей курс також повинен узагальнити розуміння майбутніми словесниками загальнолюдської та національної специфіки української літератури, зокрема особливостей її розвитку, мистецької і суспільної функції в XX столітті.

Вивчення української новітньої літератури передбачає глибоке ознайомлення майбутніх вчителів з найяскравішими постатями в літературному процесі даного, але в широкому вітчизняному та світовому контексті. Він передбачає також всебічне студювання конкретних художніх текстів, насамперед мистецьки повноцінних.

Під час лекційних і практичних занять, готуючи індивідуальні реферати, студенти-філологи удосконалюють методику аналізу тих чи інших літературних творів, навички вивчення їхнього місця в історії рідного письменства і в світовому процесі, відшліфовуватимуть свій естетичний смак, «власне» прочитання і оцінку літературних явищ, процесів, постатей митців.

Програма вводиться на підставі принципу об'єктивного історизму, спрямовуються на осмислення специфіки української літератури XX ст., котра компенсувала відсутність багатьох сфер національної культури, поєднуючи свою соціальну заангажованість із естетичною функцією і виконуючи не лише художній а й культурологічну, націотворчу роль. Враховуються погляди на розвиток української літератури С.Єфремова, Д.Чижевського, М.Возняка, М.Зерова, О.Білецького, Ю.Шереха, Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, а також набуток історіографії, філософії культури, герменевтики, структуралізму, психоаналізу тощо – за способом зіставлення, а не протиставлення.

Мета і завдання дисципліни.

Мета курсу полягає в ознайомленні з основними етапами розвитку української літератури межі XIX – XX століть, проблемами дослідження української белетристики доби модернізму, понятійним апаратом та основними проблемами найновіших літературно-теоретичних досліджень даного періоду.

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В процесі підготовки вчителя-словесника, філолога-україніста курс модерної української літератури (кінець XIX – початок XX століття) має особливе значення. Ним логічно продовжується вивчення студентами-філологами історії української літератури від найдавніших часів до наших днів. Тому він є своєрідним підсумком набутих за попередні роки естетико-літературних знань у застосуванні до глибокого студіювання художньої творчості поколінь багатьох українських митців.

Цей курс також повинен узагальнити розуміння майбутніми словесниками загальнолюдської та національної специфіки української літератури, зокрема особливостей її розвитку, мистецької і суспільної функції в XX столітті.

Вивчення української новітньої літератури передбачає глибоке ознайомлення майбутніх вчителів з найяскравішими постатями в літературному процесі даного, але в широкому вітчизняному та світовому контексті. Він передбачає також всебічне студіювання конкретних художніх текстів, насамперед мистецьки повноцінних.

Під час лекційних і практичних занять, готуючи індивідуальні реферати, студенти-філологи удосконалюють методику аналізу тих чи інших літературних творів, навички вивчення їхнього місця в історії рідного письменства і в світовому процесі, відшліфовуватимуть свій естетичний смак, «власне» прочитання і оцінку літературних явищ, процесів, постатей митців.

Програма вводиться на підставі принципу об'єктивного історизму, спрямовуються на осмислення специфіки української літератури XX ст., котра компенсувала відсутність багатьох сфер національної культури, поєднуючи свою соціальну заангажованість із естетичною функцією і виконуючи не лише художній а й культурологічну, націотворчу роль. Враховуються погляди на розвиток української літератури С.Єфремова, Д.Чижевського, М.Возняка, М.Зерова, О.Білецького, Ю.Шереха, Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, а також набутки історіографії, філософії культури, герменевтики, структуралізму, психоаналізу тощо – за способом зіставлення, а не протиставлення.

Мета і завдання дисципліни.

Мета курсу полягає в ознайомленні з основними етапами розвитку української літератури межі XIX – XX століть, проблемами дослідження української белетристики доби модернізму, понятійним апаратом та основними проблемами найновіших літературно-теоретичних досліджень даного періоду.

Завдання курсу:

– ознайомити студентів з основними етапами й закономірностями розвитку української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття (1890-1910 рр.), найважливіші факти літературного процесу в органічній єдності материкової і діаспорної літературної спадщини та суспільно-політичних процесів в Україні та світі;

– дати уявлення про процес становлення і утвердження модернізму і його напрямів, що формувалися на базі національних та світових традицій і здобутках провідних представників красномовства, стильових напрямків і течій модерністської літератури;

– з'ясувати суспільну роль художньої літератури, її значення в формуванні національної свідомості, духовності, морально-етичних та естетичних засад;

– розкрити основні етапи життєвого і творчого шляху найвизначніших письменників, найважливіші біографічні відомості інших майстрів слова, творчість яких вивчається в курсі, їх місце в становленні світоглядних позицій митців, їх самобутнього стилю, поезики;

– з'ясувати місце й значення кожного програмного твору в мистецькому доробку письменника та в літературному процесі даного періоду, їхню оцінку сучасною літературною критикою;

– виділити теми, ідеї, особливості композиції, стилю програмових творів, характерні риси епохи, відображені в них, значення дійових осіб вивчених творів.

Основні вимоги до знань та вмінь студентів

Студенти повинні знати:

– особливості художньої літератури як виду мистецтва;
– основні тенденції розвитку української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, дискусійність питання, найважливіші факти літературного процесу цього періоду;

– періодизацію української літератури першої половини ХХ століття та головні здобутки кожного періоду;

– найважливіші відомості про творчі методи й літературні напрями, різні погляди дослідників на названі явища;

– основні етапи життєвого й творчого шляху видатних письменників;

– місце та значення найвизначніших творів у доробку письменника та в літературному процесі відповідного періоду;

– оцінку вивчених творів у літературознавчих дослідженнях та критичних статтях;

– місце українського письменства в загальноєвропейському літературному процесі.

Студенти повинні вміти:

- робити аналітичний огляд літературно-критичних статей та досліджень щодо творчості окремих персоналій та літературного процесу взагалі;
- виявляти основні проблеми у творі, що вивчається;
- з'ясовувати взаємозв'язок між подіями певної епохи, світоглядом і творчістю письменника;
- виявляти найхарактерніші ознаки творчих методів та напрямів;
- зіставляти різні погляди в ході полеміки, виявляти здатність доводити свої твердження, власну думку, вміти дискутувати;
- аргументувати теоретичні міркування переконливими прикладами;
- зіставляти кілька творів, проводячи компаративний аналіз на різних рівнях текстів;
- самостійно здобувати і систематизувати знання з різних тем;
- працювати з каталогом, періодикою;
- користуватися Інтернетом;
- користуватися довідковими джерелами, зокрема, літературними енциклопедіями та словниками літературознавчих термінів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ)»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ МЕЖІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ

Тема 1. Вступ. Загальна характеристика та завдання курсу. Проблема періодизації літературного процесу ХХ століття. Структура літературного процесу і рівень освоєння його сучасним літературознавством. Література кінця ХІХ – першої половини ХХ століття як ідейно-естетична цілісність.

Тема 2. Літературний процес кінця ХІХ – початку ХХ століття (загальний огляд). Розвій українського модернізму. Літературні течії . Особливості літературно-мистецького життя України на межі ХІХ – ХХ століть. Стан українського книговидавництва в умовах заборон. Періодика. Два покоління в українській літературі рубежу століть. Ідейно-естетичні позиції «батьків» і «дітей». І. Франко про літературну ситуацію (статті «З останніх десятиліть ХІХ віку», «Старе й нове в сучасній українській літературі»). Нові тенденції в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття: відхід від етнографічно-побутової заангажованості, європеїзація, психологізм. Український модернізм: визначальні риси, течії. «Маніфест» М.Вороного. Дискусія довкола питань модернізму. Газета «Рада» й журнал «Українська хата» – виразники двох позицій щодо розвитку української літератури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ. УКРАЇНСЬКА МОДЕРНА ПРОЗА

Тема 3. Українська проза межі ХІХ – ХХ століть. Повнота літературного процесу цього періоду. Схильність письменників до урізноманітнення новелістичної форми. Ліризація прози. «Жіноча грація» (І.Франко) вислову в прозі. Проблематика й риси індивідуального стилю Олени Пчілки («Збентежена вечеря»), Наталії Кобринської («Душа», «Чортище»), Дніпрові Чайки («Плавні горять»), Грицька Григоренка («Од серця до серця»), Катрі Гриневичевої («З книг вигнаного народу»), Наталії Романович-Ткаченко («Будиночок над кручею»), Христі Алчевської («Асан і Зейнеп»). Зображення народного життя у творах Тимотея Бордуляка («Дай, боже, здоровля корові!», «Бузьки», «Жебрачка»), поетичний синтаксис письменника. Символістичні пошуки Михайла Яцкова («Лісовий дзвін», «Діточа груди у скрипці», «Дівчина на чорнім коні»). Андрій Чайковський, Модест Левицький, Сильвестр Яричевський, Михайло Могилянський, Євген Мандичевський, Орест Авдикович, Леонід Пахаревський – багатобарвність проблематики, художніх пошуків, індивідуальних манер.

Тема 4. Михайло Коцюбинський. Огляд життя і творчості. Життєвий шлях письменника. Два періоди в творчості М.Коцюбинського.

Еволюція від реалізму до модернізму. Глибина внутрішніх конфліктів у психологічних новелах 1901-1913 років («Цвіт яблуні», «Intermezzo», «Що записано в книгу життя», інші твори). Новели М.Коцюбинського «Сон», «На камені» – утвердження непереможної сили почуттів. Конфлікт високого духу і сірої буденності. Повість М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» як вияв поетики неоромантизму. Язичництво і християнство у повісті, вплив останнього на спосіб життя гуцулів. Повість М.Коцюбинського «Fata morgana»: творча історія, особливості стилю, імпресіонізм як спосіб відтворення дійсності. Майстерність у розкритті психології натовпу.

Тема 5. Ольга Кобилянська. Огляд життя і творчості. Місце О.Кобилянської в розвої модернізму української літератури. Феміністична проза. Аналіз повістей «Людина» і «Царівна». Новели О.Кобилянської «Impromptu phantasie», «Valse melancolique», (фантазія-експромт), «Природа» – пориви *ins Vlay*. Повість О.Кобилянської «Земля». Земля як головний персонаж і джерело конфлікту твору, її вплив на долю героїв. Повість О.Кобилянської «В неділю рано зілля копала...» як вияв поетики неоромантизму. Причини душевної роздвоєності Гриця. Тетяна і Настка – психологічні характеристики.

Тема 6. Творчість Архипа Тесленка. А.Тесленко-прозаїк. Відгомін традицій реалізму 70-90 років XIX ст. Соціально-психологічна повість «Страчене життя».

Тема 7. Творчість Степана Васильченка (Панасенка). Степан Васильченко – прозаїк і драматург. Проблематика творчості. Повість «Талант»: типологія, образи, особливості поетики.

Тема 8. Творчість В.Стефаника. Своєрідність особистості Стефаника. Вибір літературного шляху, пошук власної художньої манери, ставлення до європейського модернізму. Два періоди в творчості В.Стефаника. Новелістика I періоду (1897-1901): майстерність психологізму. Збірки Стефаника «Синя книжечка» (1899), «Камінний хрест» (1900), «Дорога» (1901), «Мое слово» (1905). Новелістика В.Стефаника II періоду творчості (1916-1936). Аналіз новел «Діточа пригода», «Марія», «Сини». Тема національно-визвольної боротьби на Західній Україні. Антимілітаристична спрямованість. Монолог як засіб характеристики персонажів. Твори 1926 – 1933 років – «Гріх», «Мати», «Дурні баби». Сміслові доміанти стилю Стефаника.

Тема 9. Новелістика Марка Черемшини (Івана Семанюка). Фрагменти художньої панорами життя гуцулів на межі століть («Святий Миколай у гарті», «Чічка», «Злодія зловили», «Туга»). Антимілітаристичне спрямування циклу «Село за війни». Звернення до морально-побутових

проблем у циклі «Парасочка» («Парасочка», «Козак», «Інвалідка», «За мачуху молоденьку», «Марічку голова болить»). Особливості поезики.

Тема 10. Проза Михайла Яцкова. М.Яцків – талановитий український новеліст і повістяр. Сугестивна новелістика. Розробка психологічної новели. Збірки «В царстві сатани», «Душі кланяються», «Казка про перстень», «Чорні крила». Багатство художньої палітри новел. Розробка символістської повісті («Огні горять», «Блискавиці», «Танець тіней»).

Тема 11. Багатогранність творчості Гната Хоткевича. Особливості його історичної прози Гнат Хоткевич – письменник, композитор, мистецтвознавець. Художня проза письменника. Твори на історичну тематику. Особливості драматургії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. УКРАЇНСЬКА МОДЕРНА ПОЕЗІЯ

Тема 12. Поезія кінця XIX - початку XX століття. Риси української модерної поезії.

Тема 13. Поезія Володимира Самійленка. Володимир Іванович Самійленко (1864-1925) – поет-лірик і сатирик, фейлетоніст, перекладач, драматург. Життєвий і творчий шлях. Гумористичні й сатиричні вірші поета («Ельдорадо», «Пісня про віщого Василя», «На печі», «Патріота Іван»). Мотиви. Мистецтво сатири у фантазії В. Самійленка «У Гайхан-бея». Гротеск як ознака поезики.

Тема 14. Поети «Української хати». Микола Вороний і Грицько Чупринка в епіцентрі українського модернізму. Микола Вороний, Грицько Чупринка і журнал «Українська хата»: мотиви співробітництва. Поезія Миколи Вороного. Мотиви. Особливості поезики. Поезія Грицька Чупринки.

Тема 15. Поети угруповання «Молода Муза» Петро Карманський, Василь Пачовський, Богдан Лепкий та ін. Об'єктивність появи угруповання на українському ґрунті. «Молода Муза» в контексті покоління «Молодої Європи». Художньо-естетичні та філософські підвалини. Особливості поезики.

Тема 16. Леся Українка. Огляд життя і творчості. Життєвий і творчий шлях Лесі Українки. Три періоди в творчості (за I статтею М. Зерова «Леся Українки»). Сучасники про Лесю Українку. Лірика Лесі Українки: мотиви, образ ліричної героїні. Утвердження високої місії поета й поезії в суспільстві (поема «Давня казка», вірші «Слово, чому ти не твердая криця», «Поет під час облоги»). Творча лабораторія поетеси у вірші «Як я люблю оці години праці...». Утвердження культу волі, мужності, здатності до самопожертви у поезіях Лесі Українки «Contra spem spero!», «Мріє, не

зрадь». Патріотична лірика (аналіз поезій «І ти колись боролась, мов Ізраель», «Дим»). Особливості пейзажної лірики Лесі Українки. Поетичні замальовки рідного краю, мариністичні пейзажі (цикли «Подорож до моря», «Кримські спогади»). Інтимна лірика Лесі Українки: адресати, особливості поетики. Аналіз поезій «Хотіла б я тебе, мов плющ обняти», «Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами...» тощо. Драматургія Лесі Українки. Жанрово-тематичне багатство, особливості поетики. Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Конфлікт високої мрії і сірої буденності. Національно-патріотична проблематика драматичної поеми Лесі Українки «Бояриня» (драма Оксани, біда і вина Степана, два світи – два погляди на свободу). Трагедія непочутого пророцтва у драмі Лесі Українки «Касандра». Образ головної героїні. Світові сюжети у драматургії Лесі Українки. Драма «Камінний господар». Своєрідність трактування образу Дон-Жуана.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. УКРАЇНСЬКА МОДЕРНА ДРАМА

Тема 17. Драматургія кінця XIX - початку XX століття (загальна характеристика). Ідейно-естетичні пошуки в українській драматургії межі століть. Становище українського національного театру. Видове і жанрове розмаїття української драматургії початку XX століття. Українська символістська драма (О.Олесь, С.Черкасенко). Історична драма межі століть (Г.Хоткевич, Б.Грінченко, Л.Яновська).

Тема 18. Володимир Винниченко. Огляд життя і творчості. Життєвий шлях В.Винниченка. Три періоди в творчості (за статтею М.Зерова), коротка характеристика. Драматургія В.Винниченка: проблематика, особливості поетики. Аналіз однієї з п'єс (на вибір). Драма України крізь призму драми особистості у п'єсі В. Винниченка «Між двох сил». Драма В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» – сатанинське начало «чистого» мистецтва. Риси символізму. Драма В.Винниченка «Брехня» – експерименти над проблемами «нової» моралі. Сатирична спрямованість оповідань В.Винниченка «Малорос-європеєць» та «Уміркований і щирий». Мотив метаморфози у новелах В. Винниченка «Суд» і «Салдатики!». Проблема «лідер і юрба» («Салдатики!»), майстерність відтворення психології натовпу. Епікурейські мотиви у новелі В. Винниченка «Момент». Утвердження принципів традиційної моралі. Автобіографізм оповідання «Федько-халамидник», відгуки теорії «чесності з собою». Роман В.Винниченка «Слово за тобою, Сталіне!»: загальнолюдські, філософські, національно-патріотичні мотиви.

Тема 19. Творчість Любові Яновської. Особливості драматургії Людмили Старицької-Черняхівської. Життєвий і творчий шлях письменниці Любові Яновської. Художня проза письменниці. Особливості драматургії Л.Яновської. Літературна і громадська діяльність Л.Старицької-Черняхівської. Оригінальна проза письменниці та писана у співавторстві з

батьком. Тематика та жанрово-стильові риси драматургії Л.Старицької-Черняхівської.

Тема 20. *Спиридон Черкасенко: поезія, проза, драматургія.*
Життєвий і творчий шлях. Поетична творчість. Тематика оповідань С.Черкасенка. Романтично-символістська драматургія письменника.

МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Проблема періодизації літературного процесу ХХ століття.

ХХ століття залишилося у вітчизняному літературознавстві не тільки найменш дослідженим, а й фактично неописаним. Причин для цього багато, і вони широко відомі. Проте саме на цей період, можливо, один з найвизначніших в українському художньому поступі, припадає зараз чи не найбільше «білих плям», ідеологічних перекручень, викреслених та забутих імен, творів, мистецьких явищ. Реконструкція та осмислення мистецтва цього часу, який уособлює сьогодні як далеке, так і дуже близьке минуле, стає одним з найактуальніших завдань українського мистецтвознавства.

Тим більше, що в історії України ХХ століття займає особливе місце. Адже саме на хвилі революції 1917-1918 рр. вперше після майже трьохсотрічного небуття вона набула визначеного територіально-адміністративного статусу, нехай у формі УРСР, а в середині сторіччя (з кінця 1930-х до 1954 року, коли до її складу увійшов Крим) відбулося об'єднання українських земель, які, по суті, тільки з цього часу починають розвиватися в єдиному суспільно-політичному та культурному контексті. У 1991 році Україна проголошує незалежність, відкривши зовсім нову сторінку своєї історії.

Можна вибудовувати схему української літературної історії за зміною провідних, визначальних літературних напрямків, течій, стилів ХХ ст. – реалізм, неоромантизм, необароко, неокласицизм, модернізм (імпресіонізм, символізм, експресіонізм, футуризм, імажинізм, акмеїзм, сюрреалізм та ін.), соцреалізм (література в Україні 30-80 рр.), постмодернізм. Така схема вимагає відповідного групування письменників, літературних критиків, літературно-художніх журналів.

Можливе конструювання схеми літературного процесу ХХ ст. за історико-хронологічним принципом і розглядання в межах конкретно-історичних відрізків характерних явищ в усій українській літературі – в Україні і поза нею. Певні особливості літературного процесу розглядаються в рамках таких історичних відтинків:

1. Початок ХХ ст. (до 1917 року). Ці хронологічні межі визначаються не тільки перебігом революції 1905-1917 рр., а й відходом із життя І. Франка (1916) та М. Коцюбинського і Лесі Українки (обоє померли в 1913 р.). Формування після 1905 р. Києва як літературної столиці України, розріст загальноукраїнської літературної періодики.

2. Період революції і національного державотворення. Література за часів Центральної Ради, УНР.

3. Літературний процес 20-х рр. Період утопій українських націонал-комуністів і поступової ліквідації національного відродження України. Значення Празької школи української літератури в розвитку провідних тенденцій літератури в Україні.

4. Розстріляне відродження і насаджування в літературі ідей соціалістичного реалізму. Література в умовах геноциду (голод 1923-1933 рр., сталінські репресії 1934-1939 рр.). Насадження комуністичної ідеології і вульгарної соціології в літературознавстві.

5. Література в період війни 1941-1945 рр. Друга хвиля еміграції Література в таборах Ді-Пі (МУР, розвиток української літературно-художньої періодики, книговидавнича справа).

6. Українська література післявоєнного періоду (від 1946 до кінця 50-х рр.) в Україні і поза нею.

7. Література в період відродження 60-х років. Самвидавівська література. Нью-Йоркська група в діаспорі.

8. Літературний процес 70-80 рр. в умовах брежнєвсько-сусловського ідеологічного засилля, репресій і форсованої русифікації. Формування сталих взаємин із діаспорою.

9. Українська література в період розпаду СРСР і утвердження національної і державної незалежності України. Література на сучасному етапі.

Це, зрозуміла річ, лише ескіз схеми літературного процесу ХХ ст. за історико-хронологічним принципом.

Література:

1. Історія української літератури в 6 т., 9 кн. / авт. передм. : П. П. Кононенко ; прим. : Л. Ф. Дунаєвської.- : 1993.- 391 с.
2. Історія української літератури [Текст] : кінець ХІХ-початок ХХ ст. : підруч. для студ. вузів : у 2 кн. . Кн. 1 / О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк, Н. М. Гаєвська [та ін.] ; за ред. О. Д. Гнідан . – К. : Либідь, 2005. – 624 с.
3. Історія української літератури [Текст] : кінець ХІХ - початок ХХ ст. : підруч. для студ. вузів : у 2 кн. . Кн. 2 / О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк, Н. М. Гаєвська [та ін.] ; за ред. О. Д. Гнідан . – К. : Либідь, 2006. – 496 с.
4. Калениченко Н.Л. Українська література к. ХІХ – п. ХХ ст. Напрями і течії. – К.: Наукова думка, 1983. – 315 с.
5. Наєнко, М. К. Художня література України. Від міфів до модерної реальності / М. К. Наєнко.- К.: Просвіта, 2008.- 1063 с.

Літературний процес кінця ХІХ – початку ХХ століття (загальний огляд). Розвій українського модернізму. Літературні течії .

Українська література кінця ХІХ - початку ХХ ст. – явище загальноєвропейського типу, й, як така, вписується в тієї процес зміни типів художнього мислення, методів, стилів, який визначає історико-літературний розвиток майже всіх європейських (у тому числі і слов'янських) літератур цього періоду. Загально визнано, що у ХІХ - на початку ХХ ст. в всіх європейських літературах розпочиналося становлення модернізму –

художньої системи, принципово відмінної від художньої системи критичного реалізму.

У історії української літератури кінець XIX – вуха XX ст. – період, позначений активним протистоянням й поєднанням реалізму і модернізму, традиційного та модерного мистецтва.

Сьогодні літературознавці намагаються осмислити процес зміни художніх методів, стилів та напрямів в літературі кінця XIX – початку XX ст. й трактують його чи як продовження критичного (чи, як його ще називають, класичного) реалізму, чи як вушко модернізму («ранній» модернізм). Проблема хронологічних рамок українського модернізму й критичного реалізму, а також письменників, які називають модерністами чи реалістами, залишається дискусійною.

Традиційно вважається, що зачинателем українського модернізму був Микола Вороний. Готуючи в 1901 р. альманах «З-над хмар й долин» (вийшов у 1903 р.), М. Вороний опублікував у «Літературно-науковому віснику» відкритий лист до українських письменників, в якому закликав надсилати твори, в які були б «усунуті набік різні заспівані тенденції та вимушені моралі», де було б б «хоч трошки філософії, де хоч клаптик яснів бі ... блакитного неба». Основна думка виступу М. Вороного виділялася чітко: він закликав писати інакше, «по-сучасному», оновлювати літературу, виходячи насамперед з суто художніх вимог й завдань.

Ос-кільки Український реалізм був здебільшого народницьким, «селянським» реалізмом, остільки антинародництво стало важливою засадою модерністів. Прозвучали заклики до оновлення й розширення проблемно-тематичного діапазону, відходу від переважно селянської тематики, характерів, зрештою, мови, лексики. Нарешті, на противагу народницькому реалізмові, модернізм відстоював пріоритет індивідуального над колективним, права особистості, а чи не абстрактні інтереси суспільства, на поталу яким приносилися особисті пориви.

Найважливіші риси, що характерні модернізмові, – це, по-перше, переважна увага до власне естетичних, художніх вартостей, а чи не до суспільних потреб, рішуча вимога незаангажованості мистецтва, звільнення його від служіння позаестетичним потребам (народу, нації, трудящих, партій тощо), а відтак – й ствердження права митця творити за законами краси і художньої довершеності.

Не можна не погодитися із тими дослідниками української літератури кінця XIX – початку XX ст., котрі вважають, що саме життя зобов'язує українських письменників не поривати із реальною дійсністю й водночас дбати про новизну змісту, настроїв, форм. Ос-кільки укра-їнські митці були в основному вихідцяи із гущі народу, який стогнав у ярмі соціального і національного гніту і потребував захисту, то ми не могли і не малі морального права забувати і про великі традиції.

На думку М. Жулинського, авторитетні укра-їнські письменники, такі як І. Франко, І. Нечуй-Левицький, З. Єфремов, «не хотіли визнавати, що потрапили у своєрідну ідеологічну пастку, зумовлену соціальними й

національними домаганнями», їм «вважалось неприпустимою естетичною забаганкою заворожувати собі тими особливостями мистецтва, котрі закладені у формі, символі, асоціаціях, відчуттях...» [7, 149]. Микола Жулинський, й із ним важко не погодитися, вважає, що це – трагедія української літератури, оскільки метод критичного реалізму «сковує творчу волю митця, змушує його «працювати» на соціальну ідею, й ця ідея – шляхетна, вимірювана широкими масами, історично перспективна – підкорювала фантазію митця, певною мірою диктувала тему, стиль, форму зображення» [7, 151]. Таким чином, закономірний процес зміни творчих напрямів, методів, стилів зазнав ідеологічних коректив, а Український модернізм (й в цьому його світоглядна кризу) з самого початку ставши заручником ідеології.

Вибір між мистецтвом й соціальним обов'язком письменників кінця XIX – початку XX ст. не так на користь Першого чи іншого. Не відмовляючись від служіння соціальній та національній ідеї, смердоті разом із тім свідомо чи несвідомо у своїй творчості рівнялися на кращі зразки західноєвропейського мистецтва. Проте не запозичували їхні сліпо, а перепускали через своє небайдуже до народних страждань серце. Так смердоті створили літературу, яка має реальну основу, але й поривається «у блакить». Водночас було б помилковим вважати літературу 90-х років XIX ст. й перших десятиріч XX ст. прямим продовженням методу критичного реалізму, адже навіть традиційні теми зображувалися негарзд, як у критичному реалізмі, стиль; форма зображення у XIX - на початку XX ст. були уже іншими.

Маємо усі підстави стверджувати, що на межі століть з'явилася нова література, неповторна і оригінальна. Так з синтезу традиції й новаторства, критичного реалізму і модернізму утворився новий світогляд, новий художній метод. Для українського письменства він ставши порубіжним явищем, сполучною ланкою між класичним реалізмом другої половини XIX-го ст., із його вірою у можливість раціонального пізнання й пояснення світу, й періодом активного утвердження на зламі століть суб'єктивних стилів й напрямів, добою модернізму.

Література:

1. Агеєва В.П. Українська імпресіоністична проза. Михайло Коцюбинський. Григорій Косинка. Андрій Головка. – К., 1994.
2. Гнідан, О. Д. Історія української літератури XIX-поч. XX століття [Текст]: Практичні заняття / О. Д. Гнідан.- К.: Вища школа, 1987.- 160 с.
3. Гундорова Т. І Проявлення слова. Дискурсія раннього модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів: Літопис, 1997. – 300 с.
4. Денисюк І.О. Розвиток малої прози в українській літературі XIX – початку XX ст. – К., 1981.
5. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К.:Основи, 1998. – 658 с.

6. Єфремов, С. О. Літературно-критичні статті / С. О. Єфремов.- К.: Дніпро, 1993.- 349 с.
7. Зеров, М. Українське письменство [Текст]: літературний огляд / М. Зеров; упоряд. М. Сулима.- К.: Основи, 2003.- 1300 с.
8. Історія української літератури в 6 т., 9 кн. / авт. передм. : П. П. Кононенко ; прим. : Л. Ф. Дунаєвської.- : 1993.- 391 с.
9. Історія української літератури [Текст] : кінець ХІХ-початок ХХ ст. : підруч. для студ. вузів : у 2 кн. . Кн. 1 / О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк, Н. М. Гаєвська [та ін.] ; за ред. О. Д. Гнідан . – К. : Либідь, 2005. – 624 с.
10. Історія української літератури [Текст] : кінець ХІХ - початок ХХ ст. : підруч. для студ. вузів : у 2 кн. . Кн. 2 / О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк, Н. М. Гаєвська [та ін.] ; за ред. О. Д. Гнідан . – К. : Либідь, 2006. – 496 с.
11. Калениченко Н.Л. Українська література к. ХІХ – п. ХХ ст. Напрями і течії. – К.: Наукова думка, 1983. – 315 с.
12. Карманський П. Українська Богема. – Льв.: Олір, 1996. – 144 с.
13. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ – ХХ ст. – К.:Либідь, 1993. – 176 с.
14. Кудрявцев, М. Драма ідей в українській новітній літературі ХХ ст. [Текст]: [монографія] / М. Кудрявцев ; наук. ред. П. П. Кононенко ; ред. С. В. Трубчанінов.- Кам'янець-Подол.: Оіит, 1997.- 272 с.
15. Кузнєцов Ю. Б. Імпресіонізм в українській прозі к. ХІХ – п. ХХ ст. Проблеми естетики й поетики. – К.: Зодіак-Еко, 1995. – 304 с.
16. Малютіна, Н. П. Українська драматургія кінця ХІХ - початку ХХ ст. [Текст] : навч. посіб. для студ. вузів / Н. П. Малютіна. – К. : Академвидав, 2010. – 256 с.
17. Наєнко, М. К. Художня література України. Від міфів до модерної реальності / М. К. Наєнко.- К.: Просвіта, 2008.- 1063 с.
18. Наливайко Д. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму» // Слово і час. – 1997. – №11 – 12.
19. Нечуй-Левицький І. Українська декадентщина//Зібр. творів: У 10. – К.: Наукова думка, 1968. – Т.10.
20. Одарченко, П. Українознавчі спостереження й фрагменти [Текст]: статті, рецензії, спогади / П. Одарченко; передм. А. Дністрового.- К.: Смолоскип, 2002.- 196 с.
21. Павличко, С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі [Текст]: монографія / С. Д. Павличко.- К.: Либідь, 1999.- 447 с.
22. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. – Ів.-Ф.: Лілея-НВ, 1998. – 294 с.
23. Проблеми історії та теорії реалізму української літератури 19- поч. 20 ст. / АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка.- К.: Наукова думка, 1991.- 265 с.
24. Розсипані перли. Поети «Молодої Музи». – К.: Дніпро, 1991. – 710 с.
25. Скупейко, Л. І. Постаті і тексти (з історії української літератури) [Текст]: зб. статей / Л. І. Скупейко ; відп. ред. Г. М. Сивокінь.- К.: Фенікс, 2007.- 204 с.

Михайло Коцюбинський

Михайло Михайлович Коцюбинський народився 17 вересня 1864р. в м.Вінниці в сім'ї дрібного урядовця. Дитинство та юність майбутнього письменника минули в містечках і селах Поділля, куди переводили батька по службі. Освіту здобував у Барській початковій школі (1875 – 1876) та Шаргородському духовному училищі (1876 – 1880).

Коцюбинський почав пробувати свої сили в літературі рано, брався за поезію, переклади, нариси, та швидко головним полем його письменницької діяльності, справжнім покликанням стає художня проза. З перших спроб Коцюбинського-прозаїка до нас дійшли оповідання «Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма» (1884), «21-го грудня, на введеніє» (1885), «Дядько та тітка» (1885).

Друкуватися Коцюбинський почав у 1890р. – львівський дитячий журнал «Дзвінок» опублікував його вірш «Наша хатка». В цьому ж році він побував у Львові, встановивши творчі контакти з місцевими літераторами та видавцями, зокрема Франком. Поїздка поклала початок постійному співробітництву Коцюбинського в західноукраїнських виданнях. На початку 1891р. він їде в с. Лопатинці на Вінниччині, де поєднує роботу домашнього вчителя в родині місцевого службовця з поглибленим вивченням життя села, народної мови, культури і розпочинає серйозну літературну працю. За один 1891 рік з-під його пера виходять оповідання «Харитя», «Ялинка», «П'ятизлотник», повість «На віру», віршована казка «Завидющий брат». Твори привернули увагу літературної громадськості, засвідчили, що в українську прозу прийшов талановитий художник.

На початку 90-х рр. частина молоді української інтелігенції, перейнятої ліберально-просвітительськими ідеями, утворює організацію «Братство тарасівців», з учасниками якої Коцюбинський деякий час підтримував зв'язок. Цей зв'язок відбився на його творчості. У казці «Хо» (1894) Коцюбинський підносить значення ліберально-просвітительської діяльності.

Роки перебування Коцюбинського на урядовій службі в Молдавії і Криму дали життєвий матеріал для його творів «Для загального добра» (1895), «Пекотьор» (1896), «Посол від чорного царя» (1897), «Відьма» (1898), «В путях шайтана» (1899), «Дорогою ціною» (1901), «На камені» (1902), «У грішний світ», «Під мінаретами» (1904). Одним із свідчень того, що Коцюбинський своїми творами молдавсько-кримського циклу виходив за межі локальних проблем, є те, що його повість «Для загального добра» була надрукована в перекладі російською мовою у журналі «Жизнь» (1899, кн. 12).

Багата творчими здобутками п'ятирічна служба у філоксерній комісії стала періодом інтенсивного зростання письменника. Залишивши роботу в комісії, він після безуспішної спроби влаштуватися на роботу в Чернігові, де жила сім'я, їде до Житомира і займає різні посади в редакції місцевої газети

«Волинь». На початку 1898р. Коцюбинський нарешті дістає роботу в чернігівському земстві.

Важливим моментом світоглядно-художньої еволюції Коцюбинського було оповідання «Лялечка» (1901). У «Лялечці» Коцюбинський постає визначним майстром психологічного аналізу. Зосередження уваги на психологічних колізіях стає визначальною рисою творчості Коцюбинського.

Дещо окремо в доробку Коцюбинського стоять твори на теми з минулого українського народу – «На крилах пісні» (1895) і «Дорогою ціною» (1901). Їх єднає романтично-піднесена, героїчна тональність.

Новела «Цвіт яблуні» була в українській літературі новаторською за темою: порушувалась проблема ставлення письменника до дійсності, говорилося, що митець за будь-яких обставин не може забувати про свій громадянсько-професійний обов'язок, повинен боліти чужим горем, як власним.

До теми «Цвіту яблуні» Коцюбинський повертається ще не раз (цикл мініатюр «З глибини», поезія в прозі «Пам'ять душі», незавершений твір «Павутиння», новели «Intermezzo» і «Сон»). Виражене у цих творах ідейно-мистецьке кредо декларується й у листі-відозві М. Коцюбинського і М. Чернявського 1903р. до українських письменників. Наступний розвиток української літератури Коцюбинський бачив у розширенні її тематичних та ідейних обріїв, пошукові нових художніх форм.

У п'ятиліття перед революцією 1905 – 1907 рр. Коцюбинський написав і опублікував оповідання «Fata morgana» (Киевская старина, 1904), в якому вловив ті головні зрушення у свідомості селянства і нові тенденції в еволюції соціальної психології села, які на повну силу виявилися під час революції. Революція остаточно відкрила світові нове село, а Коцюбинський без будь-якого втручання в текст оповідання продовжив його як другу частину повісті. Друга частина повісті «Fata morgana» (опублікована в квітневому номері «Літературно-наукового вісника» за 1910р.) належить до найвизначніших творчих досягнень Коцюбинського, пов'язаних з подіями першої російської революції.

Провідним жанром малої прози Коцюбинського після 1901р. стає соціально-психологічна новела.

У 1906 – 1912 рр. крім другої частини «Fata morgana» М. Коцюбинський створює новели «Сміх», «Він іде» (1906), «Невідомий», «Intermezzo», «В дорозі» (1907), «Persona grata», «Як ми їздили до Криниці» (1908), «Дебют» (1909), «Сон», «Лист» (1911), «Подарунок на іменини», «Коні не винні», образки-етюди «Хвала життю!», «На острові» (1912), а також повість «Тіні забутих предків» (1911).

Під час поїздок на острів Капрі письменник часто зустрічався з Горьким, взимку 1911 – 1912 рр. навіть жив у нього і написав там «Коні не винні» та «Подарунок на іменини».

Художні нариси «Хвала життю!» й «На острові», написані влітку 1912р., – останні твори М. Коцюбинського. Пафосом торжества життя над

смертю пройнятий нарис «Хвала життю!». Лейтмотивом нарису «На острові» також є ідея безперервності, вічності людського буття.

Коцюбинський побував у багатьох екзотичних місцях – у Криму, Бессарабії, на Гуцульщині та в Італії, його листи переповнені враженнями від природи цих країв. Коцюбинський вражав своїх сучасників знанням природничих наук. Він проникав у таємниці природи через наукову літературу і власні спостереження. Це допомагало йому глибше, по-філософськи сприймати навколишній світ, краще збагнути і точніше відтворити життя людини в органічному зв'язку з усім світом. Природа і людина зливаються у нього в одне ціле, стоять в одному поетично-філософському ряду.

Мовна практика Коцюбинського – один з яскравих прикладів широкого підходу до розвитку літературної мови. Не заперечуючи ваги різних стилів української літературної мови, слів-новотворів, оригінальних виразів, конструкцій, він головним джерелом збагачення мови літератури вважав загальнонародну розмову.

Творчість Коцюбинського служить художнім прикладом уже не одному поколінню українських письменників.

Література:

1. Бондаренко, Юрій. Про першопочатки історії людства у повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського [Текст] : розвиток історичної свідомості школярів засобами літератури / Ю. Бондаренко // Дивослово. - 2006. - N12. - С. 4-10.
2. Борщевський, В. М. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в школі [Текст]: Посібник для вчителів / В.М. Борщевський.- К.: Радянська школа, 1975.- 198 с.
3. Будугай, Ольга. Мотиви гріха й каяття у творах для дітей «Маленький грішник» Михайла Коцюбинського і «Дзига» Шолом-Алейхема / О. Будугай // Дивослово. - 2009. - N 12. - С. 48-51.
4. Вікторенко, Надія. Психологічний аналіз внутрішнього світу людини в новелі Михайла Коцюбинського «Цвіт яблуні» [Текст] : 10-й клас / Н. Вікторенко // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2011. - N 13/16. - С. 30-31
5. Гальонка, О. Літературно-музичний вечір, присвячений Михайлові Коцюбинському [Текст] / О. Гальонка // Шкільний світ. - 2005. - №21-24. - С. 3-6
6. Горболіс, Л. Художнє осмислення сакрального у творах Михайла Коцюбинського «Intermezzo», «Тіні забутих предків» : Матеріали до характеристики образів [Текст] / Л. Горболіс // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2006. - N5. - С. 9-11
7. Градовська, В. Загадка дійових осіб у новелі «Intermezzo» Михайла Коцюбинського : Урок - літературознавче дослідження [Текст] / В.

- Градовська // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2006. - №2. - С. 37-40
8. Грицюта, М. Михайло Коцюбинський [Текст]: літературний портрет / М. Грицюта.- К.: Держвидав художньої літератури, 1958.- 115 с.
  9. Грицюта, М. С. Михайло Коцюбинський у слов'янській літературі / М. С. Грицюта.- К.: Наукова думка, 1964.- 119 с.
  10. Гурдуз, А. Ключ до душі людини (Система уроків з компаративного вивчення творчості Михайла Коцюбинського та Кнута Гамсуна. 10 кл.) [Текст] / А. Гурдуз // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2003. - №3. - С. 119-125
  11. Дем'яненко, Людмила. Синтез мистецтв як засіб вираження імпресіоністичного переживання у новелі Михайла Коцюбинського «Intermezzo» / Л. Дем'яненко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2010. - № 1. - С. 118-124.
  12. Дроздовський, Дмитро. Обрії Михайлини Коцюбинської [Текст] / Д. Дроздовський // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2011. - № 1/2. - С. 147-150
  13. Дубина, Наталія. На камені надій: Урок позакласного читання за новелою Михайла Коцюбинського «На камені» [Текст] / Н. Дубина // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - №6. - С. 20-23 .
  14. Жук, Н. Й. Михайло Коцюбинський [Текст]: семінарій / Н. Й. Жук.- К.: Радянська школа, 1966.- 207 с.
  15. Згамбаті, Емануела. Італія Михайла Коцюбинського та Лесі Українки : два обличчя одного міфу [Текст] / Е. Згамбаті // Всесвіт = Vsesvit - Review Of World Literature : Журнал іноземної літератури. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник. - 2007. - № 7/8. - С. 156-167 .
  16. Зленко, Г. Забутий знайомий Михайла Коцюбинського [Текст] / Г. Зленко // Слово і час. - 2003. - №1. - С. 76-78 .
  17. Ільчук, К. Палітра кольорів Василя Стефаника та Михайла Коцюбинського [Текст] : Уроки для 10-го класу / К. Ільчук // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2009. - № 47. - С. 17-20
  18. Калениченко, Н. Л. Великий сонцепоклонник: життя і творчість Михайла Коцюбинського / Н. Л. Калениченко.- К.: Дніпро, 1967.- 250 с.
  19. Калениченко, Н. Л. Михайло Коцюбинський [Текст]: нарис життя і творчості / Н. Л. Калениченко.- К.: Дніпро, 1984.- 190 с.
  20. Калениченко, Н. Л. Михайло Коцюбинський: життя і творчість / Н. Л. Калениченко.- К.: Видавництво АН УРСР, 1956.- 262 с.
  21. Капрійські сюжети: «Італійська» проза Михайла Коцюбинського та Володимира Винниченка / упоряд. В. Панченко.- К.: Факт, 2003.- 496 с.

22. Коляда, Ігор Анатолійович. Національно-культурницька діяльність Михайла Коцюбинського / І. Коляда // Історія в сучасній школі. - 2012. - N 2. - С. 44-47.
23. Костенко, М. О. Художня майстерність Михайла Коцюбинського / М. О. Костенко.- К.: Радянська школа, 1969.- 271 с.
24. Костенко, М. О. Художня майстерність Михайла Коцюбинського / М. О. Костенко.- К.: Радянська школа, 1969.- 272 с.
25. Коцюбинський, Ігор. Дух великого сонцепоклонника: музей Михайла Коцюбинського в Чернігові [Текст] / І. Коцюбинський // Літературна Україна. - 2006. - №2 (січень). - С. 1-2.
26. Коцюбинський, М. Я так поріднився з тобою... [Текст]: листи до дружини / М. Коцюбинський ; авт. проекту вид. І. Коцюбинський ; уклад. : О. Єрмоленко, Н. Коцюбинська, Г. Степанець.- К.: Ярославів Вал, 2007.- 392 с.
27. Кравчук, Л. В. «Intermezzo» Михайла Коцюбинського - «рятивний човен», спрямований у сучасний світ [Текст] / Л. В. Кравчук // Все для вчителя : Інформаційно-практичний бюлетень. - 2009. - N 23/24. - С. 117-120
28. Кузнецов, Ю. Б. Поетика прози Михайла Коцюбинського / Ю. Б. Кузнецов.- К.: Наукова думка, 1989.- 272 с.
29. Кузнецов, Ю. Тарас Шевченко і Михайло Коцюбинський [Текст] / Ю. Кузнецов // Освіта України. - 2009. - №20(13 березня) . - С. 6
30. Кузнецов, Юрій. Тарас Шевченко і Михайло Коцюбинський / Ю. Кузнецов // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2009. - N 3. - С. 4-6
31. Леонідова, Л. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського на засадах етнопедагогіки: Урок-семінар у 8-му класі [Текст] / Л. Леонідова // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2009. - N 1/3. - С. 24-26
32. Лілік, О. «Самотній на землі, як сонце на небі...»: урок-дослідження імпресіоністичних і екзистенціальних рис у новелі Михайла Коцюбинського «Intermezzo» [Текст] / О. Лілік // Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. - 2009. - N 2. - С. 22-25
33. Логвин Г. Михайло Коцюбинський - в школі [Текст] / Логвин Г. // Українська мова і література в школі. - 2002.-N2,3. - С.20-23,С.19-22.
34. Логвиненко, Н. Фольклорні мотиви у повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» (Урок - заочна мандрівка по Гуцульщині. 10 кл.) [Текст] / Н. Логвиненко // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2004. - N10. - С. 24-29
35. Матюшкіна, Тетяна. У ритмі життя природи: «імпресіоністичні ефекти» в зображенні світу природи Михайлом Коцюбинським та Кнудом Гамсуном [Текст] : (матеріали до уроків поглибленого вивчення) / Т. Матюшкіна // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2010. - N 5. - С. 45-51.

36. Мацевко-Бекерська, Лідія. Наративна конфігурація малої прози Михайла Коцюбинського кінця XIX - початку XX ст / Л. Мацевко-Бекерська // Дивослово. - 2008. - N 12. - С. 37-42.
37. Михайло Коцюбинський [Текст]: Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах.- К.: Радянська школа, 1970.- 319 с.
38. Михайло Коцюбинський у школі / Міністерство освіти УРСР; науково-дослідний інститут педагогіки.- К.: Радянська школа, 1966.- 197 с.
39. Михида, Сергій. Михайло Коцюбинський у рецепції рідних та близьких: штрихи до психологічного портрета [Текст] / С. Михида // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2005. - N4. - С. 97-103
40. Москаленко, М. Як Михайло Коцюбинський створював, а російська влада закривала Чернігівську «Просвіту» [Текст] / М. Москаленко // Слово Просвіти. - 2007. - №49 (6-12 грудня) . - С. 11.
41. Поліщук Я. Наслухуючи «музику сфер»: поетикальні паралелі творчості Михайла Коцюбинського та Кнута Гамсуна [Текст] / Ярослав Поліщук Я. // Слово і час. - 2010. - N 12. - С. 53-67.
42. Новікова, Людмила. Імпресіонізм новели Михайла Коцюбинського «Intermezzo» [Текст] / Л. Новікова // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - N6. - С. 19-20 .
43. Павличко С. Пристрасть і їжа: особиста драма Михайла Коцюбинського [Текст] / Павличко С. // газ.Українська мова та література. - 2003.-N1. - С.4-12.
44. Поліщук, Я. І ката, і героя він любив... : Михайло Коцюбинський : літературний портрет / Я. Поліщук.- К.: Академія, 2010.- 302 с.
45. Поліщук, Ярослав. «Пейзаж людини» від Михайла Коцюбинського: До 140-річчя від дня народження письменника [Текст] / Я. Поліщук // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2004. - N10. - С. 44-46 .
46. Потупейко, М. Михайло Коцюбинський : Ранній період життя і творчості / М. Потупейко.- К.: Радянський письменник, 1964. - 181 с.
47. Пригодій С.М. У дитячому дивосвіті Марка Твена та Михайла Коцюбинського [Текст] : Матеріали до уроку-зіставлення. 6 клас / Пригодій С.М. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1997.-N12. - С.21-25.
48. Святовець, В. Ф. Магія художньої деталі у творчій палітрі Михайла Коцюбинського [Текст]: Текст лекції для студентів Інституту журналістики / В. Ф. Святовець.- К.: 2003.- 51 с.
49. Спогади про Михайла Коцюбинського [Текст]: Збірник / упорядкув., післям. та прим. М. М. Потупейка, ред. А. В. Жукова.- К.: Дніпро, 1989.- 279 с.
50. Тестові завдання до теми «Творчість Михайла Коцюбинського» / склала Н. Ободовська // Дивослово. - 2008. - N 12. - С. 17

51. Турківський М. Кросворд «Михайло Михайлович Коцюбинський» [Текст] / Турківський М. // газ.Укр.мова та література. - 1998.-№36
52. Українська мала проза ХХ століття [Текст]: антологія / упоряд. В. Агеєва ; оформ. Р. Лужецького.- К.: Факт, 2007.- 1511 с.
53. Цьома, Людмила. Система уроків з вивчення творчості Михайла Коцюбинського / Л. Цьома // Українська література в загальноосвітній школі. - 2012. - № 2. - С. 17-27.
54. Шупта-В'язовська, Оксана. Художній часопростір як спосіб вираження несвідомого в прозі Михайла Коцюбинського / О. Шупта-В'язовська // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2009. - N 12. - С. 102-105

Ольга Кобилянська

Народилася Ольга Кобилянська 27 листопада 1863р. у містечку Гура-Гумора в Південній Буковині в багатодітній сім'ї дрібного урядовця. З дитячих років вона знала не тільки українську, а й польську та німецьку мови, якими говорили в її родині. Дитинство й юність майбутньої письменниці минули в румунсько-німецьких містечках Гура-Гумора, Сучава, Кімполунг. Пізніше вона жила в с. Димка, а з 1891р. – у Чернівцях.

У Південній Буковині, заселеній переважно німцями й румунами, жили й українці. Але українських шкіл чи культурно-освітніх закладів у 60 – 80-ті рр. тут не було. Німецька школа не могла дати Кобилянській будь-яких знань з історії культури українського народу. Перші літературні твори О. Кобилянської, написані німецькою мовою ще без чіткого уявлення, «що значить слово «література», припадають на початок 80-х рр. («Гортенза, або нарис з життя однієї дівчини», «Доля чи воля?»).

Ранні неопубліковані твори Кобилянської («Гортенза», «Малюнок з народного життя на Буковині», «Видиво», «Людина з народу» та ін.) сьогодні зберігають переважно пізнавальне значення, відображаючи окремі сцени з життя містечкової інтелігенції, людей з народу.

Німецька мова, як і німецька культура, відіграли позитивну роль у житті й творчості Кобилянської. Вони, як слушно зауважила Леся Українка, допомогли Кобилянській вийти в широкий світ загальнолюдської культури. Але для утвердження Кобилянської як української письменниці необхідно було глибоко знати не лише українську мову, а й надбання української літератури. Цю істину вона все ясніше почала усвідомлювати і з кінця 80-х років наполегливо вивчає культурну спадщину свого народу, виявляє дедалі більший інтерес до його життя.

Тоді ж вона бере активну участь у так званому феміністичному русі, який зачепив чимало наболілих питань, над якими замислювалися представники передової інтелігенції. Ставши у 1894р. однією з ініціаторок створення «Товариства руських жінок на Буковині», Кобилянська обгрунтувала мету цього руху в брошурі «Дещо про ідею жіночого руху». Письменниця порушила питання про тяжке становище жінки «середньої

верстви», активно виступила за рівноправність жінки й чоловіка, за її право на гідне людини життя.

Ці думки виявилися в ранніх творах письменниці. У деяких з них («Гортенза», «Вона вийшла заміж» та ін.), змальовуючи духовний світ своїх героїнь, письменниця робить наголос на їх пошуках особистого щастя. В «Людині», а ще більше в «Царівні» особисте щастя героїнь Кобилянської більшою чи меншою мірою вже пов'язується з соціальними проблемами, активною позицією людини в житті, з необхідністю боротися з обставинами, що сковують розвиток її духовних сил.

Продовжуючи проблематику «Людини», повість «Царівна» (1895) свідчила про розширення світобачення письменниці, поглиблення її реалістичної манери, засобів психологічного аналізу. Повість має складну творчу історію. Писалась вона і доопрацьовувалась тривалий час (1888 – 1893), первісний текст її був німецький, пізніший – український. Надрукована повість була в газеті «Буковина» (1895) і того ж року вийшла в Чернівцях окремим виданням.

Торкнувшись морально-етичних проблем життя інтелігенції у таких новелах, як «Аристократка» (1896), «Impromptu phantasie», Кобилянська продовжує розробляти їх у наступних творах і створює три цілісних образи жінок-інтелігенток в оповіданні «Valse melancolique» (1898). Згодом вона повертається до цієї теми в повістях «Ніоба» (1905), «Через кладку», «За ситуаціями» (1913).

Тема інтелігенції проходить через усю творчість Кобилянської – від її ранніх оповідань та повістей до «Апостола черні».

Зображення життя села, його соціально-психологічних і морально-етичних проблем стало другою провідною лінією творчості Кобилянської. «Щоденники» письменниці переконливо свідчать, що в другій половині 80-х рр. вона вже замислюється над долею народу, пов'язуючи проникнення в його життя з опануванням соціалістичних ідей.

В новелі «Жебрачка» (1895) письменниця вперше показує людину з народу, яка опинилася без засобів до існування, живе з милостині. У середині 90-х рр. письменниця поглиблює знання життя селянства, чому сприяють її тісні контакти з мешканцями буковинських сіл, зокрема Димки, що згодом увійде в її творчість страшною трагедією-братовбивством («Земля»).

Глибоко правдиві картини з життя села Кобилянська дала в новелах «Банк ру-стикальний», «На полях», «У св. Івана», «Час», «Некультурна».

Визначним досягненням української літератури, вагомим внеском письменниці у розробку теми землі у світовій літературі є повість Кобилянської «Земля». «Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві. Особи майже всі що до одної також із життя взяті. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала, ох, як хвилями ридала!..» – згадує О. Кобилянська в автобіографічному нарисі «Про себе саму». Саме це дало підстави Франкові назвати «Землю» твором, який, крім художньої цінності, «матиме тривале значення ще й як документ способу

мислення нашого народу в час теперішнього тяжкого лихоліття».

На початку 900-х рр., розробляючи проблеми, накреслені в ранніх творах, письменниця прагне розширити сферу своїх художніх пошуків, звертається до абстрактно-символічних тем і образів («Акорди», «Хрест», «Місяць» та ін.), пише ряд поезій в прозі, серед яких є майстерні художні мініатюри. Кобилянська друкує окремі твори в модерністських журналах «Світ», «Українська хата».

Реалістичні й романтичні тенденції творчості Кобилянської своєрідно поєднуються в одному з її кращих творів – повісті «В неділю рано зілля копала», в основі якої – мотив романтичної пісні-балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», що неодноразово опрацьовувався українськими письменниками, зокрема М. Ста-рицьким у драмі під однойменною назвою. Повість перекладена багатьма мовами, інсценізована, з успіхом йде на сценах театрів нашої країни.

Творчість Кобилянської 20 – 30-х рр., у період, коли Північна Буковина опинилася під владою боярської Румунії, проходила в особливо складних і тяжких умовах. Українська мова й культура у цьому краї жорстоко переслідувалися, проте й у таких умовах Кобилянська налагоджує контакти з українською літературною молоддю прогресивного журналу «Промінь» (1921 – 1923), з львівським місячником «Нові шляхи», з харківським видавництвом «Рух», де протягом 1927 – 1929рр. вийшли її «Твори» в дев'яти томах.

У творах Кобилянської періоду першої світової війни та часів боярсько-румунської окупації Північної Буковини з'явилися деякі нові мотиви. В оповідання письменниці ввійшла тема війни («Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі» (1917), «Зійшов з розуму» (1923) та ін.), що була однією з провідних у творчості В. Стефаніка, Марка Черемшини, О. Маковея, К. Гриневицевої та ін.

У деяких оповіданнях та новелах післявоєнного періоду Кобилянська звернулася до відображення тих морально-етичних проблем, що стали предметом художнього аналізу в багатьох її творах, написаних у кінці XIX – на початку XX ст. Так, мотиви «Землі» знаходять своєрідне продовження і певне поглиблення в соціально-побутовому оповіданні «Вовчиха».

Творчість Кобилянської 20 – 30-х рр підпадає під певний вплив символізму («Сниться», «Пресвята богородице, помилуй нас!»). У романі «Апостол черні» письменниця певною мірою ідеалізує буковинське духовенство, наділяючи таких духовних пастирів, як о. Захарій, багатьма громадянськими й християнськими чеснотами.

Виступивши в середині 90-х рр. як українська письменниця з оповіданнями й повістями з життя інтелігенції, Кобилянська протягом майже півстоліття створила десятки оповідань, нарисів, новел, повістей, критичних і публіцистичних статей, перекладів, лишила значне за обсягом листування. Велика частина її творів написана німецькою мовою. З них лише деякі були надруковані в періодичних виданнях; у 1901р. вони вийшли окремою книжкою під назвою «Kleinrussische Novellen». Окрему ідейно-тематичну

групу становлять мемуарні та публіцистичні твори Кобилянської, написані в радянський період її діяльності.

Обставинами життя і творчістю Кобилянська глибоко вросла в буковинський ґрунт. Разом з тим вона ніколи не замикалася у вузьких етнографічних рамках і охоплювала зором усю Україну. Активна учасниця загальноукраїнського літературного процесу, Кобилянська постійно спілкувалася з культурами інших народів, зокрема тих, які жили в Австро-Угорській імперії. Завдяки новаторству, співзвучності прогресивним тенденціям світової літератури проза Кобилянської в її вершинних виявах викликала і викликає значний інтерес не лише в нашій країні, а й за її межами.

Кращі твори письменниці вийшли у перекладах багатьма мовами, зокрема слов'янськими, відіграли й відіграють важливу роль у міжслов'янських літературних контактах, піднімаючи міжнародний престиж українського художнього слова.

Література:

1. Бабишкін, О. Ольга Кобилянська [Текст]: Нарис про життя і творчість / О. Бабишкін.- Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1963
2. Білоус Н. Феміністична проблематика прози Ольги Кобилянської [Текст] / Білоус Н. // Українська мова і література в школі. - 1999.-№1. - С.36-38.
3. Борисенко, Валентина. Ольга Кобилянська [Текст] : научное издание / В. Борисенко // Украинки в истории / За ред. В.К. Борисенко. - Київ : Либідь, 2004.
4. Венгер, Алла. Творчість Ольги Кобилянської у контексті німецької літератури [Текст] / А. Венгер, С. Чернюк // Дивослово. - 2006. - №2. - С. 54-59.
5. Вознюк В. Музей Ольги Кобилянської [Текст] / Вознюк В. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№6. - С.11.
6. Вознюк, В. О. Про Ольгу Кобилянську [Текст]: нові матеріали, роздуми, знахідки / В. О. Вознюк.- К.: Дніпро, 1983.- 184 с.
7. Гузар, З. П. Ольга Кобилянська [Текст]: Семінарій / З. П. Гузар.- К.: Вища школа, 1990.- 167 с.
8. Дятленко Т. Тестування як ефективний засіб контролю навчальних досягнень учнів (на прикладі вивчення монографічної теми «Ольга Кобилянська\» / 10 клас) / С. Т. Дятленко. - Українська мова і література в школі. - 2007 р. - № 4. – С.25-29.
9. Забужко О. Затрачене й невідчитане: (Дружба між Лесею Українкою та Ольгою Кобилянською) (Леся Українка та Ольга Кобилянська) [Текст] / О. Забужко. - Урок української. – 2007. - № 11/12. - С. 11-15.
10. Камінчук, Ольга. Провісниця українського модернізму (Ольга Кобилянська) [Текст] / О. Камінчук // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2004. - №4. - С. 2-5 .

- Яровий, К. Тести до теми «Ольга Кобилянська» (10 кл.) [Текст] / К. Яровий // Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - №4. - С. 26-28
11. Камінчук, Ольга. Провісниця українського модернізму (Ольга Кобилянська) [Текст] / О. Камінчук // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2004. - №5. - С. 36-39 . Демченко, С. Г. Життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської [Текст] : (тестові завдання) / С. Г. Демченко // Все для вчителя : Інформаційно-практичний бюлетень. - 2011. - № 34/36. - С. 155-156
  12. Кобилянська, О. Вибрані твори / О. Кобилянська.- К.: Дніпро, 1977.- 686 с.
  13. Кобилянська, О. Вибрані твори [Текст]: повість, оповідання / О. Кобилянська ; уклад., авт. передм. Ю. Б. Кузнецова.- К.: Інтеллект-Арт, 2008.- 432 с.
  14. Ковальчук О. Ольга Кобилянська та її повість «Людина» [Текст] / Ковальчук О. // Дивослово. - 2002.-№12. - С.38-44.
  15. Комишанченко, М. П. Ольга Кобилянська (До сторіччя від дня народження) / М. П. Комишанченко.- К.: 1963
  16. Левченко, Г. Д. Зачарована казка життя Ольги Кобилянської [Текст]: монографія / Г. Д. Левченко.- К.: Книга, 2008.- 224 с.
  17. Левченко, Галина. Християнський аспект літературної творчості Ольги Кобилянської / Г. Левченко // Слово і час. - 2008. - № 12. - С. 20-27.
  18. Лещенко, М. П. Ольга Кобилянська [Текст]: монографічні дослідження про письменників / М. П. Лещенко.- К.: Дніпро, 1973.- 173 с.
  19. Луців, Л. Ольга Кобилянська (До 100-річчя її народин) / Л. Луців.- Нью-Йорк: Свобода.- 69 с.
  20. Матвіяс, Іван. Говіркові риси в мові творів Ольги Кобилянської / І. Матвіяс // Українська мова. - 2010. - № 1. - С. 32-38.
  21. Мельничук, Я. Лесь Мартович і Ольга Кобилянська у світлі нових соціонічних досліджень [Текст] / Я. Мельничук // газ. Українська мова та література. - 2005. - №9. - С. 17-18.
  22. Мельничук, Ярослава. Нове про Ольгу Кобилянську [Текст]: [Рецензія] / Я. Мельничук // Слово і час. - 2005. - №12. - С. 87-88
  23. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах.- К.: Держвидав художньої літератури, 1963.- 559 с.
  24. Павлишин, М. Авторство і авторитет: Ольга Кобилянська й канон [Текст] / М. Павлишин // Дивослово. - 2003. - №4. - С. 14-16
  25. Погребенник, Ф. П. Ольга Кобилянська [Текст]: до 125-річчя від дня народження / Ф. П. Погребенник.- К.: 1988.- 48 с.
  26. Пронкевич, О. Жіноча меланхолія як феномен культури (Про кн. Тамари Гундорової «Femina Melancholica: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської») [Текст] / О. Пронкевич // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2003. - №3. - С. 71-74

27. Семчук, Дарія. «Симфонічна проза» Ольги Кобилянської / Д. Семчук // Українська література в загальноосвітній школі. - 2012. - № 2. - С. 14-16.
28. Слоньовська О. «Крамольні проблеми» повісті «Апостол черні» Ольги Кобилянської [Текст] / Слоньовська О. // Дивослово. - 2000.-N11. - С.32-36.
29. Українська жіноча проза / М. Вовчок, Н. Кобринська, О. Кобилянська ; авт. передм. І. Михайлин.- Х.: Прапор, 2007.- 640 с.
30. Філіп, Юлія. Ольга Кобилянська і Євгенія Ярошинська: на перехресті життєвих і творчих доль [Текст] / Ю. Філіп // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2009. - N 9. - С. 15-18
31. Хмелюк, Майя. Щоденникові записи Ольги Кобилянської як авторисунок письменниці [Текст] / М. Хмелюк // Слово і час. - 2011. - № 4. - С. 47-50.
32. Хомич, Наталія. Життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської : система уроків / Н. Хомич // Українська література в загальноосвітній школі. - 2009. - N 11. - С. 14-18
33. Шевченко, Галина. Біблійно-психологічні мотиви повісті Ольги Кобилянської «Земля» : урок - прес-конференція в 10 класі / Г. Шевченко // Дивослово. - 2009. - N 2. - С. 22-27. Хомич, Наталія. Життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської : система уроків. 10 клас / Н. Хомич // Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - N 2. - С. 17-20. Хомич, Наталія. Життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської : система уроків (продовження) / Н. Хомич // Українська література в загальноосвітній школі. - 2009. - N 12. Горак, Р. Таємнича квітка: (З нового роману про Ольгу Кобилянську) [Текст] / Р. Горак // Літературна Україна. - 2007. - №36(20 вересня) . - С. 6-7
34. Юдицька, І. Івоніка, батько Авеля і Каїна: За повістю Ольги Кобилянської «Земля» / І. Юдицька // газ. Українська мова та література. - 2008. - №9 . - С. 21-24

Архип Тесленко

Архип Юхимович Тесленко народився 2 березня 1882 року в селі Харківцях Лохвицького повіту на Полтавщині в бідній селянській родині. Закінчивши Харківецьку церковно-приходську школу, Архип продовжує навчання в місцевій церковно-вчительській школі, готуючи себе до педагогічної діяльності, постійно займається самоосвітою. Скоро Тесленко сам починає пробувати писати російською, а пізніше українською мовами.

З 1897 року почалося трудове життя юнака; спочатку на поденщині у сільських багатіїв, а потім «писарчуком» у волосному управлінні в Лохвиці. Майже чотири роки Архип Тесленко прожив у Лохвиці, працюючи у нотаріальній конторі. Згодом А. Тесленко захоплюється театром, пробує свої сили в драматургії. Влітку 1903 р. навіть організовує аматорський театр у рідному селі, сам бере участь у виставах.

У 1904 р. розпочинається творча діяльність А. Тесленка. У перших оповіданнях рукописної збірки «Хуторяночка», «За пашпортом», «Маруся», «Мати», «Дід Омелько» автор віддає данину класичній оповідній традиції, яка йде від Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка. Соціальні конфлікти лежать в основі власних життєвих драм героїв цих оповідань. Кожен з героїв ранніх оповідань б'ється з горем сам і часто зазнає поразки.

Хуторяночка Маринка і шукач кращої долі Павло Грищенко протестують проти наймитського ярма, яке хочуть скинути. У кожного своє горе, але воно має соціальне коріння, це – безземелля та бідність, з яким уже несла боротись. Та героїв не покидають мрії про кращі часи.

Оповідання «Радощі», «Школяр», «У схимника», «Любов до ближнього», «Наука» складають другий цикл творів Архипа Тесленка. У невеличкому творі «Школяр» помітне місце займають автобіографічні мотиви. Головний герой оповідання Миколка прагне вивчитися і стати схожим на вчителя, але злиденне життя батьків не дає здійснитися мрії. З надзвичайною емоційною силою змальовує автор трагедію маленької людини.

Архип Тесленко – художник трагічних, драматичних ситуацій. В оповіданні «Любов до ближнього» два основні герої – парубок і оповідач. Образ парубка уособлює в собі трагічну долю молодого людини в тогочасному суспільстві. Доля оповідача теж трагічна – ті ж поневіряння по «страннях», те ж холодне, голодне життя. Відрізняється оповідач від парубка лише тим, що він не плекає ніяких надій на церковників і іронічно оцінює світ. Художні засоби письменника в оповіданні «Любов до ближнього» прості, близькі до народнопоетичних і разом з тим надзвичайно виразні і своєрідні.

У 1905 р. Архип Тесленко вступив до революційної організації «Селянська спілка», влада переслідувала його, змушений був змінювати місце проживання і навіть два роки просидів у тюрмах та на засланні. Проте він залишився такий же мужній і незламний, як і раніше. Важкі щоденні будні забирали час і здоров'я. Залишаючись селянином-інтелігентом, Архип Юхимович роздобуває книги, брошури, живе літературним життям. Протягом осені 1909 р. та весни 1910 р. письменник публікує статті, в яких рішуче заперечує антинародні дії царизму, до кінця залишаючись вірним демократичним ідеалам.

У дописах «Оце ж декілька наших «демократів», «Грабіж», «Блюстителі порядку», «На селі», «Тюрма», «Малюнок селянського життя» автор протиставляє наступові реакції нескореність селянських демократів, викриває представників сільської влади, жорстокий тюремний режим.

Архип Тесленко, незважаючи на тяжку хворобу, постійно працює, посилає рукописи до редакцій.

28 червня 1911 року письменника не стало.

Література:

1. Півторадні, В. І. Архип Тесленко [Текст]: Критико-біографічний нарис / В. І. Півторадні.- К.: Держвидав художньої літератури, 1955.- 95 с.

2. Півторадні, В. І. Архип Тесленко. Життя і творчість / В. І. Півторадні.- К.: Дніпро, 1982.- 171 с.
3. Сидоренко, В. С. Вивчення творчості Архипа Тесленка [Текст]: Посібник для вчителів / В. С. Сидоренко.- К.: Радянська школа, 1979.- 104 с.
4. Смілянська, В. Л. Архип Тесленко / В. Л. Смілянська.- К.: Дніпро, 1971.- 105 с.
5. Смілянська, В. Л. Архип Тесленко [Текст]: Літературний портрет / В. Л. Смілянська.- К.: Держвидав художньої літератури, 1962.- 77 с.
6. Тесленко, А. Прозові твори. Драматичні твори. Вірші. Листи / А. Ю. Тесленко; редкол.: І. О. Дзевєрін (голова) та ін., вступ. ст., упорядкув. і прим.- К.: Наукова думка, 1988.- 480 с.

Степан Васильченко

Васильченко (Панасенко) Степан Васильович народився 8 січня 1879р. в містечку Ічня на Чернігівщині в бідній сім'ї ремісника. Трудова атмосфера, в якій зростав Васильченко, навчання в Коростишівській семінарії та Глухівському учительському інституті напередодні й у часи революційних подій 1905р., «неспокійна», за його висловом, праця «неблагонадійного» вчителя в сільських школах на Київщині та Полтавщині, а також посилені інтерес до народної творчості, до поезії Шевченка, світової класики, – все це сприяло збагаченню життєвого і мистецького досвіду майбутнього письменника.

У літературний процес Васильченко включився зрілим митцем із своїм власним поетичним голосом у 1910р., коли з'явилися друком такі оригінальні його твори, як «Мужицька арихметика», «Вечеря», «У панів», «На чужину», «Циганка» та ін., пройняті любов'ю до людини праці, утвердженням віри в перемогу соціальної справедливості. Цьому передували тривалі роки становлення світоглядно-естетичних поглядів письменника, напружених пошуків ідей та форм художнього осмислення дійсності.

Не випадково однією з провідних тем творчості Васильченка є життя народних учителів, яке було йому – педагогові за фахом і покликанням – особливо близьким. «Записки вчителя» (1898 – 1905) та інші щоденникові записи, куди Васильченко, за його визнанням, систематично «заносив свої учительські жалі та кривди», стали згодом документальною основою багатьох реалістичних новел і оповідань.

Дебютував письменник на літературній ниві оповіданням «Не устоял» (надруковане 1903р.). Згодом письменник значно доопрацював це оповідання й опублікував українською мовою під назвою «Антін Вова» (1910) (в наступних виданнях – «Вова»).

У 1910 – 1912 рр. Васильченко пише й друкує цикл новел і оповідань, присвячених учительській темі («Вечеря», «З самого початку», «Божественна Галя», «Над Россю», «Гріх» та ін.).

Проблема виховання нової людини значною мірою зумовила звернення Васильченка до художнього опрацювання дитячої тематики, органічно пов'язаної з творами про вчителів. Глибоке розуміння психології дитини дало змогу Васильченку показати у своїх творах цікавий, поетичний духовний світ дитини. Не можна без хвилювання читати психологічні етюди письменника «Дош», «Дома», «Волошки», «Петруня», оповідання «Роман», «Увечері», «Свекор», «Басурмен» та ін. Оптимізм Васильченка з особливою виразністю виявився в одному з найкращих його творів, присвячених дітям, – «Циганка».

Невеликий цикл у творчості Васильченка складають оповідання, в яких йдеться про обдаровані натури з демократичних низів, про долю народних талантів («На хуторі», «У панів», «На розкоші» та ін.).

Настрої збудженого революційними подіями села відбив Васильченко у новелі «Мужицька арихметика», що належить до найвищих здобутків письменника-реаліста. Жорстоку правду життя селянської бідноти розкриває Васильченко у новелі «На чужину». У новелі «Осінній ескіз» («Із осінніх спогадів. Ескіз», 1912) Васильченко ставить питання глибше, суспільне об'ємніше – шлях сільської молоді в революцію.

Окремий цикл у художньому доробку Васильченка складають твори, написані під безпосереднім враженням від першої світової війни, в якій письменник брав участь з 1914р. аж до Лютневої буржуазної революції. В «Окопному щоденнику», оповіданнях «На золотому лоні», «Під святий гомін», «Отруйна квітка», «Чорні маки» та ін. Васильченко зображує жахи імперіалістичної війни, сумні будні людей у сірих солдатських шинелях.

Цікавою сторінкою спадщини Васильченка є драматичні твори, переважно одноактні п'єси, які за тематикою і багатьма художніми засобами органічно близькі його прозі (наприклад, п'єса-жарт «На перші гулі»).

Після перемоги Жовтневої революції Васильченко включається в процес творення соціалістичної культури. В оповіданнях, присвячених радянській сучасності («Приблуда», «Червоний вечір», «Авіаційний гурток», «Олов'яний перстень» та ін.), письменник показує зародження почуття колективізму в психології юних громадян, поетизує романтику праці як творчості.

Багато працює Васильченко у радянський час і над творами з життя дореволюційного минулого («Петруня», «Талант», «Віконце», «Осінні новели» та ін.). Показовим у цьому плані є цикл «Осінні новели» (присвячений 1905р.), який писав Васильченко, починаючи з 1923р., впродовж майже десяти років. Одна з художньо найдовершеніших новел циклу – «Мати» («Чайка»).

Творчість Васильченка радянського часу позначена розширенням тематичного і жанрового діапазонів, про це свідчать, крім написаних у 20-ті рр. драматичних творів («Минають дні», «Кармелюк» та ін.), кіносценарії за фольклорними мотивами, фейлетони, цикл «Крилаті слова», переклади творів російських письменників (Гоголя, Лескова, Короленка, Серафимовича) тощо. На особливу увагу заслуговує задум Васильченка

створити велику біографічну повість про Т. Шевченка. На жаль, з п'яти запланованих частин він встиг завершити тільки першу – «В бур'янах».

Література:

1. Васильченко, С. В. Оповідання. Повісті. Драматичні твори [Текст]: художня література / С. В. Васильченко; редкол.: І. О. Дзевєрін, О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв, та.- К.: Наукова думка, 1988.- 600 с.
2. Васильченко, С. В. Талант [Текст]: оповідання та повісті / С. В. Васильченко ; авт. передм. Б. Деркач.- К.: Дніпро, 1986.- 229 с.
3. Васильченко, С. Мужичський ангел [Текст]: оповідання. повість, п'єси : для серед. та ст. шк. віку / С. Васильченко ; упорядкув., передм. та прим. Н. Шумило.- К.: Веселка, 2000.- 287 с.
4. Головецька Н. Образ Василька в оповіданні Степана Васильченка «Свекор». 6 клас [Текст] / Н. Головецька // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. - № 2. - С. 27-29.
5. Головецька, Наталія. Образ Василька в оповіданні Степана Васильченка «Свекор» : 6 клас / Н. Головецька // Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - N 2. - С. 27-29
6. Дрофань, А. П. Буремна тиша [Текст]: роман / А. П. Дрофань.- К.: Радянський письменник, 1984.- 471 с.
7. Касян, Людмила. Постать Степана Васильченка через призму його автобіографії / Л. Касян // Українознавство. - 2009. - N 1. - С. 70-72.
8. Конончук М.М. Степан Васильченко [Текст] / Конончук М.М. // Гаєвська Н.М., Коломієць В.В. Українська література: Письмовий та усний екзамен. - К.,1998. - С.210-213.
9. Мовчун, А. І генії були дітьми: Степан Васильченко(1879-1932) [Текст] / А. Мовчун // Початкова освіта. - 2005. - №8. - С. 2-7
10. Одарченко, П. Тарас Шевченко і Степан Васильченко [Текст] // Тарас Шевченко і українська література: Збірник статей / П. Одарченко; ред. : О. Зінкевич. - К.: Смолоскип, 1994.- С. 144-154.
11. Романишина Н. Поглиблене вивчення літератури в генологічному аспекті (на прикладі думи-казки Степана Васильченка «Ось та Ась» [Текст] / Н. Романишина // Українська література в загальноосвітній школі. – 2008. - № 6. - С. 10-13
12. Шумило, Н. М. Проза Степана Васильченка (питання поетики) / Н. М. Шумило; Акад. Наук Української РСР.- К.: Наукова думка, 1986.- 240 с.

Василь Стефаник

Народився Стефаник Василь Семенович 14 травня 1871р. в с. Русові (тепер Снятинського району Івано-Франківської області) в сім'ї заможного селянина.

1883р. Стефаник вступає до польської гімназії в Коломиї, де з четвертого класу бере участь у роботі гуртка гімназичної молоді. Учасники

гуртка вели громадсько-культурну роботу серед селян (зокрема, організували читальні).

Стефаник-гімназист починає пробувати сили в літературі. Зі своїх перших творів Стефаник опублікував без підпису лише один вірш. У співавторстві з Мартовичем написав два оповідання: «Нечитальник» (1888) та «Лумера» (1889)

У 1890р. Стефаник у зв'язку із звинуваченням в нелегальній громадсько-культурній роботі змушений був залишити навчання в Коломиї і продовжити його в Дрогобицькій гімназії. Там він брав участь у громадському житті, став членом таємного гуртка молоді, особисто познайомився з Франком, з яким потім підтримував дружні зв'язки.

Після закінчення гімназії (1892) Стефаник вступає на медичний факультет Краківського університету. Однак, за визнанням письменника, з тією медициною «вийшло діло без пуття». Замість студіювання медицини він поринає у літературне і громадське життя Кракова. Тут існувало товариство студентів-українців «Академічна громада». Більшість студентів, які належали до нього, тягнулися до радикальної партії. До них приєднався і Стефаник. У студентські роки він особливо багато читає, пильно стежить за сучасною літературою, зближується з польськими письменниками.

Стефаник-студент бере активну участь у громадському житті рідного Покуття, розширює творчі контакти з українськими періодичними виданнями, активізує свою діяльність як публіцист. Після опублікування в 1890р. першої статті – «Жолудки наших робітних людей і читальні» – він у 1893 – 1899 рр. пише і друкує в органах радикальної партії «Народ», «Хлібороб», «Громадський голос» та «Літературно-науковому віснику» ряд статей: «Віче хлопів мазурських у Кракові», «Мазурське віче у Ржешові», «Мужики і вистава», «Польські соціалісти як реставратори Польщі od morza do morza», «Книжка за мужицький харч», «Молоді попи», «Для дітей», «Поети і інтелігенція».

1896 – 1897 рр. – час особливо напружених шукань Стефаника. Намагання його відійти від застарілої, як йому здавалося, описово-оповідної манери своїх попередників на перших порах пов'язувалося з модерністичною абстрактно-символічною поетикою. У 1896 – 1897 рр. він пише ряд поезій у прозі і пробує видати їх окремою книжкою під заголовком «З осені». Та підготовлена книжка не зацікавила видавців, і письменник знищив рукопис. Кілька поезій у прозі, що лишилися в архівах друзів Стефаника, були опубліковані вже після його смерті («Амбіції», «Чарівник», «Ользі присвячую», «У воздухах плавають ліси», «Городчик до бога ридав», «Вночі» та ін.).

1897р. у чернівецькій газеті «Праця» побачили світ перші реалістичні новели Стефаника – «Виводили з села», «Лист», «Побожна», «В корчмі», «Стратився», «Синя книжечка», «Сама-саміська», які привернули увагу літературної громадськості художньою новизною, глибоким та оригінальним трактуванням тем з життя села. Проте не всі відразу зрозуміли і сприйняли нову оригінальну манеру Стефаника. Коли невдовзі письменник надіслав

нові новели – «Вечірня година», «З міста йдучи», «Засідання» – в «Літературно-науковий вісник», то у відповідь дістав лист-пораду, зміст якого зводився по суті до невизнання манери Стефаніка. Це й викликало появу листа Стефаніка від 11 березня 1898р. до «Літературно-наукового вісника», адресованого фактично О. Маковою. Він являє собою своєрідне літературне кредо Стефаніка, його справді новаторську ідейно-естетичну програму.

Перша збірка новел – «Синя книжечка», яка вийшла у світ 1899р. у Чернівцях, принесла Стефанікові загальне визнання, була зустрінута захопленими відгуками найбільших літературних авторитетів, серед яких, крім І. Франка, були Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, стала помітною віхою в розвитку української прози. Автор «Синьої книжечки» звернув на себе увагу насамперед показом трагедії селянства.

Новели «Катруся» і «Новина» належать до найбільш вражаючих силою художньої правди творів Стефаніка. Вони стоять поряд з такими пізнішими його шедеврами, як «Кленові листки», «Діточа пригода», «Мати» та ін. Майстерно змальовано в цих творах трагічні людські долі. Героїчний склад художнього мислення Бетховена, невід'ємною ознакою якого є вражаюча масштабність почуттів, думок, картин, можна впізнати в окремих новелах Стефаніка («Сини», «Марія»). У листі до редакції «Плужанина» від 1 серпня 1927р. Стефанік, заперечуючи трактування його як «поета загибаючого села», зазначав: «Я писав тому, щоби струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоби з того вийшла велика музика Бетховена. Це мені вдалося, а решта – це література».

У 1900р. вийшла друга збірка Стефаніка – «Камінний хрест», яку також було сприйнято як визначну літературну подію. Для другої збірки Стефаніка характерне посилення громадянського пафосу (завдяки таким творам, як «Камінний хрест», «Засідання», «Лист», «Підпис»). У другій збірці головне місце займає тема, що хвилювала письменника протягом усього творчого життя, – самотність старість, трагедія зайвих ротів у бідних селянських родинах. Цій темі цілком присвячені твори із «Синьої книжечки» («Сама-саміська», «Ангел», «Осінь», «Школа»), новели зі збірок «Камінний хрест» («Святий вечір», «Діти»), «Дорога» («Сніп», «Вістуни», «Озимина»). Цікавить Стефаніка вона й у другий період творчості, хоч уже в іншому плані («Сини», «Дід Гриць», «Роса», «Межа»).

1901р. вийшла в світ третя збірка новел Стефаніка – «Дорога», яка становила новий крок у розвитку його провідних ідейно-художніх принципів. Це наявне у своєрідній поетичній біографії Стефаніка «Дорога» та роком раніше написаній ліричній сповіді «Confiteor», що в переробленому вигляді була надрукована під назвою «Моє слово». У збірці переважають новели безсюжетні, лірично-емоційного плану («Давнина», «Вістуни», «Май», «Сон», «Озимина», «Злодій», «Палій», «Кленові листки», «Похорон»).

Тема матері і дитини, жертвовності материнської, батьківської любові з'являється в Стефаніка у життєвому переплетінні з іншими темами ще в збірці «Синя книжечка» («Мамин синок», «Катруся», «Новина»). Наявна

вона й у збірці «Камінний хрест». У «Літературно-науковому віснику» за 1900р. український читач відкрив для себе Стефаникову новелу «Кленові листки», яка стала окрасою збірки «Дорога».

1905р. вийшла в світ четверта збірка письменника – «Мое слово». В ній уперше була надрукована новела «Суд», яка завершує перший період творчості Стефаника.

У пору імперіалістичної війни і великих соціальних потрясінь, розпаду Австро-Угорської імперії і народження Радянської країни Стефаник знову береться за перо новеліста. Почався другий період його творчості, не такий інтенсивний, як перший, але з чималими здобутками. Хронологічним початком цього періоду можна вважати новелу «Діточа пригода» (написана восени 1916р., а опублікована на початку 1917р.).

1916р. Стефаник пише новелу «Марія», яку присвячує пам'яті Франка. За «Марією» письменник публікує шість новел, які разом із двома названими творами другого періоду («Діточа пригода» і «Марія») склали п'яту збірку – «Вона – земля», видану 1926р.

У 1927 – 1933 рр. Стефаник опублікував ще більше десяти новел.

В останні роки життя Стефаник пише також автобіографічні новели, белетризовані спогади. До них належать такі твори, як «Нитка», «Браття», «Серце», «Вовчиця», «Слава йсу», «Людмила», «Каменярі».

У роки перебування Західної України під владою Польщі Стефаник жив майже безвиїзне в с. Русів, де й писав останні твори у вільну від хліборобської праці хвилину.

До самої смерті не полишало Стефаника бажання «сказати людям щось таке сильне і гарне, що такого їм ніхто не сказав ще». І на його долю випало найбільше для художника щастя – він сказав те, що хотів, і сказав так, як хотів.

Література:

1. Бандура, О. М. Василь Стефаник [Текст]: біографія окремої особи / О. Бандура. - Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1956.- 131 с.
2. Букса, І. Творчість та словник малозрозумілих слів Василя Стефаника [Текст]: монографія / І. Букса.- К.: Смолоскип, 1996.- 133 с.
3. Варчук, Валентина. Творча історія поезії у прозі Василя Стефаника «Самому собі» [Текст] / В. Варчук // Слово і час. - 2010. - N 4. - С. 103-113
4. Верготя, Л. Кличний відмінок в українській художній літературі кінця 19 - початку 20 ст. (На матеріалі творів Л.Українки, М.Коцюбинського, В.Стефаника) [Текст] / Л. Верготя // Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - N4. - С. 50-53
5. Гарасим, Я. Етноестетика Василя Стефаника [Текст] / Я. Гарасим // Міфологія і фольклор : Загальноукраїнський науково-освітній журнал. - 2008. - N 1. - С. 63-67
6. Гнідан, О. Д. Василь Стефаник: життя і творчість [Текст]: Посібник для вчителя / О. Д. Гнідан.- К.: Радянська школа, 1991.- 222 с.

7. Горболіс Л. Карби життєвого шляху Василя Стефаника. [Текст] : (Урок-конференція) / Горболіс Л. // Дивослово. - 1996.-№9. - С.42-46.
8. Гоян Я. Дорога [Текст] : (Життєва дорога і творча доля Василя Стефаника) / Гоян Я. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2000.-№2,3,4. - С.2-9,С.2-10,С.5-15. В'юни А.та В. Кросворд «Василь Стефаник» [Текст] : До 130-річчя від дня народження письменника / В'юни А.та В. // Дивослово. - 2001.-№5. - С.65.
9. Гоян, Ярема. Білий кінь лицарства. Таїна новели Василя Стефаника «Давня мелодія» [Текст] / Я. Гоян // Літературна Україна. - 2007. - №26(12 липня) . - С. 1,7
10. Градовський А. «І все, що я писав, мені боліло...» [Текст] : Тема дітовбивства у творчості В.Стефаника й Гі де Мопассана / Градовський А. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001.-№2. - С.26-28.
11. Демчук, Олег Віленович. Експресивність життя Василя Стефаника та його експресіоністична манера письма : Комбінована лекція (мистецтво і психологія) [Текст] : матеріали о Школе / О. В. Демчук // Демчук О.В. Життєпис письменника : Конспекти нестандартних уроків / О. В. Демчук. - Київ : Педагогічна преса, 2002. - С. 53-67 . Гордієнко, Кость. Психологічний словник Василя Стефаника [Текст] / К. Гордієнко // Урок української. - 2006. - №3/4. - С. 29-31
12. Дорошко, Лідія. «Слово, сказане самим буттям» (Природа слова Василя Стефаника) [Текст] / Л. Дорошко // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2004. - №12. - С. 36-41.
13. Єсипенко, Д. Християнський світогляд Василя Стефаника: шлях духовного зростання / Д. Єсипенко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2008. - № 11. - С. 43-48. Заславський І. Не залишився в тіні батька... Про Стефаника-молодшого (1909-1985) [Текст] / Заславський І. // газ.Укр.мова та література. - 1998.-№13
14. Єсипенко, Дмитро. Трагічна сторінка української історії, концепти Страшного Суду і Богоматері у новелі В. Стефаника «Марія» : вивчення творчості письменника у світі християнського віровчення / Д. Єсипенко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2009. - № 6. - С. 29-32.
15. Єсипенко, Дмитро. Чи знають Бога герої новел Василя Стефаника? : вивчення творчості письменника у світлі християнського віровчення / Д. Єсипенко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2009. - № 1. - С. 28-30.
16. Жук, В. Василь Стефаник [Текст]: Літературний портрет / В. Жук. - К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960.- 95 с.
17. Жук, Н. Й. «Його новели як найкращі народні пісні» : До 100-річчя від дня народження Василя Стефаника / Н. Й. Жук. - К.: Знання, 1971.- 48 с.

18. Ільчук, К. Палітра кольорів Василя Стефаника та Михайла Коцюбинського [Текст] : Уроки для 10-го класу / К. Ільчук // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2009. - N 47. - С. 17-20
19. Коваленко, Андрій. Кросворд «Василь Стефаник» [Текст] / А. Коваленко // газ. Українська мова та література. - 2005. - №46 (грудень). - С. 22-23.
20. Костащук, В. Володар дум селянських / В. Костащук. - Ужгород: Карпати, 1968.- 190 с.
21. Кучеренко Л. «І приріс він до села серцем і душею» [Текст] : (Урок-вистава за творчістю В.Стефаника) / Кучеренко Л. // Дивослово. - 1995.-N5-6. - С.36-38.
22. Лесин, В. М. Василь Стефаник [Текст]: нарис життя і творчості / В. М. Лесин. - К.: Дніпро, 1981.- 150 с.
23. Лесин, В. М. Василь Стефаник- майстер новели / В. М. Лесин.- К.: Дніпро, 1970. - 329 с.
24. Ликова, Л. Урок української літератури на тему «Людина, злочин і філософія екзистенціалізму 20 віку (за новелою В.Стефаника «Новина»)» [Текст] / Л. Ликова // Українська мова і література в школі. - 2003. - N1. - С. 50-52
25. Литвин, Т. М. «І все, що я писав, мені боліло...» (Тема дітовбивства у творах В.Стефаника, Г. де Мопассана і рівненської письменниці Лідії Рибенко) [Текст] / Т.М. Литвин // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2004. - N4. - С. 32-34
26. Мафтин Н. «...Бо Україні потрібні її діти» [Текст] : (До вивчення в школі новели Василя Стефаника «Марія») / Мафтин Н. // Дивослово. - 1998.-N8. - С.41-44.
27. Неборак, Віктор. Інтерпретація новели В. Стефаника «З міста йдучи» [Текст] / В. Неборак // Педагогічна думка. - 2011. - № 2. - С. 92-96
28. Неборак, Віктор. Інтерпретація новели В. Стефаника «Злодій» [Текст] / В. Неборак // Педагогічна думка. - 2011. - № 2. - С. 87-91
29. Неборак, Віктор. Інтерпретація новели В. Стефаника «Побожна» [Текст] / В. Неборак // Педагогічна думка. - 2011. - № 2. - С. 83-86
30. Піхманець, Р. В. Іван Франко і Василь Стефаник: Взаємини на тлі доби [Текст]: [монографія] / Р. В. Піхманець ; наук. ред. М. З. Легкий.- Л.: Простір-М, 2009.- 262 с.
31. Піхманець, Р. В. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича [Текст]: монографія / Р. В. Піхманець.- К.: Темпора, 2012.- 580 с.
32. Піхманець, Роман. «Іван Франко поставив мене малим наслідником своїм» (Василь Стефаник) [Текст] / Р. Піхманець // Слово і час. - 2007. - N2. - С. 17-26.
33. Погребенник, Ф. П. Василь Стефаник [Текст]: Семінарій / Ф. П. Погребенник.- К.: Вища школа, 1979

34. Погребенник, Ф. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника / Ф. Погребенник.- К.: Дніпро, 1980.- 350 с.
35. Проценко, І. М. Вивчення творчості Василя Стефаника [Текст]: посібник для вчителів / І. М. Проценко.- К.: Радянська школа, 1979.- 112 с.
36. Процюк, С. Троянда ритуального болю [Текст]: роман про В. Стефаника / С. Процюк.- К.: Академія, 2010.- 182 с.
37. Савчук, Наталка. Складання кіносценарію за новелою Василя Стефаника «Камінний хрест» [Текст] : моделювальна гра для десятикласників / Н. Савчук // Дивослово. - 2007. - №2. - С. 17-21.
38. Севрук, Л. І. Огляд життя і творчості Василя Семеновича Стефаника [Текст] / Л. І. Севрук // Все для вчителя : Інформаційно-практичний бюлетень. - 2011. - № 34/36. - С. 69-73
39. Сізова, Ксенія. Модерне переосмислення фольклорних традицій портретування у новелістиці Василя Стефаника / К. Сізова // Дивослово. - 2010. - № 2. - С. 52-54.
40. Слоньовська О. «І все, що я писав, мені боліло» [Текст] : Розробка двох уроків (творчість В.Стефаника) / Слоньовська О., Сушевський Б. // Урок української. - 2001.-№11-12. - С.45-47.
41. Снегір'єва В.В. Анатомія злочину [Текст] : Урок-дослідження. К. Чапек «Сільський злочин» і В.Стефаник «Новина». 8 клас / Снегір'єва В.В. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997.-№5. - С.17-19.
42. Соловей О. «Чи кожен здатний винести свій хрест, ще за життя не лігши в домовину...» [Текст] : Творчість В.Стефаника. Новела «Камінний хрест» / Соловей О. // Дивослово. - 2000.-№5. - С.44-46.
43. Соловійова, Н. Трагічна доля емігрантів : За новелою В.Стефаника «Камінний хрест». 10 кл [Текст] / Н. Соловійова // Українська література в загальноосвітній школі. - 2006. - №8. - С. 22-24
44. Співець знедоленого селянства: Відзначення сторіччя з дня народження Василя Стефаника.- К.: Дніпро, 1974.- 198 с.
45. Стефаник, В. С. Вибране / В. С. Стефаник ; упорядкув., підгот. текстів, прим. і словник : В. М. Лесина, Ф. П. Погребенника.- Ужгород: Карпати, 1979.- 392 с.
46. Токарик, М. Новели Василя Стефаника як експресіоністичне відображення дійсності. Конспект уроку [Текст] / М. Токарик // Дивослово. - 2003. - №2. - С. 64-66
47. Токарик, Марта. Новели Василя Стефаника як експресіоністичне відображення дійсності / М. Токарик // Дивослово. - 2008. - № 2. - С. 28-33.
48. Чередник Л. Мить просвітлення душі [Текст] : Урок компаративного аналізу новел «Останній листок» О.Генрі та «Кленові листки» В.Стефаника. 7 кл / Чередник Л. // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2001.-№3. - С.5-7. Клочек, Григорій. Текст «під мікроскопом» : фрагмент новели Василя Стефаника «Катруся» : До питання про склад поезики літературного твору [Текст]

- / Г. Ключек // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіах. - 2004. - N2. - С. 123-136
49. Шумило Н. Літературний феномен Василя Стефаника [Текст] : Національний варіант експресіонізму / Шумило Н. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001.-N3. - С.34-42.
50. Якубовська, Марія. Політ далекого птаха. (Літературний портрет Василя Стефаника): очерки, ессе / М. Якубовська // Якубовська М.С. У дзеркалі слова : Есеї про сучасну українську літературу / М. С. Якубовська. - Львів : Каменяр, 2005. - С. 233-249 .
51. Яценко, Таміла. Експресіоністичне письмо Василя Стефаника. Вивчення новели «Камінний хрест» у 10 класі [Текст] / Т. Яценко // Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. - 2005. - N4. - С. 24-27

Марко Черемшина

Марко Черемшина (Іван Юрійович Семанюк) народився 13 червня 1874 р. в с. Кобаках Крсівського повіту в селянській родині. Батько Марка Черемшини Юрій Семанюк хоч і належав до бідних селян, але як для свого становища був людиною освіченою, дружив з Юрієм Федьковичем, мав дома чималу бібліотеку, любив співати, малювати.

Дитячі літа майбутнього письменника пройшли у діда по матері Дмитра Олексюка. Пізніше у автобіографічній новелі «Карби» Марко Черемшина зворушливо розповість про свої дитячі враження і переживання, про ті картини, які він виніс із гостинної дідової хати. Після закінчення сільської початкової школи у 1889 р. батько віддав сина до коломийської польської гімназії, де він, як і інші селянські діти, пройшов сувору життєву школу. Поетична картина розлуки з селом, мрії батьків і дітей про навчання, про кращу долю відтворені пізніше у «згадці», присвяченій пам'яті батька, «Бо як дим підоймається». Синова наука дорого обходилася батькам. Щоб його утримувати в гімназії, вони щороку продавали по моргові поля. Юнак зазнав різних принижень, поки не скинув селянський одяг і не вбрався у міську одягу, поки не опанував добре польську мову. Невдовзі Іван Семанюк став одним з перших учнів гімназії. Не задовольняючись програмою, він пильно зайнявся самоосвітою, читав книжки з бібліотеки, яку таємно збирали гімназисти. Це були переважно твори українських, російських і польських письменників.

«У гімназії, – писав письменник у «Автобіографії», – зазнакомився я з цілою нашою літературою від договорів з греками та Даниїла Заточника до Франка і Чайченка. Дуже велике враження робили тоді на мене Шевченко, Франко і думи та народні пісні у збірнику Головацького. Крім того, я захоплювався дуже Гомером, Шекспіром, Словацьким, Шіллером і Гоголем».

В старших класах гімназії Марко Черемшина розпочав свою літературну діяльність. Влітку 1895 р. він написав драму «Несамовиті» і надіслав її на конкурс, оголошений львівським журналом «Зоря». У драмі

показано життя сільської молоді, яка боролася з соціальною несправедливістю, темрявою і забобонністю селян. Хоч драма й була оцінена рецензентом позитивно, вона ні в друк, ні на сцену не потрапила, текст її загубився. Збереглися лише два уривки чорнового автографа – початок першої і п'ята дія.

На початку квітня 1896 р. в чернівецькій українській газеті «Буковина», яку редагував відомий письменник, критик і публіцист О. Маковей, надруковано перше оповідання І. Семанюка «Керманич» під літературним ім'ям «Марко Черемшина».

Після закінчення гімназії Марко Черемшина восени 1896 р. виїжджає до Відня, щоб продовжити навчання в університеті. Він мав намір вступити на медичний факультет, але там була дуже висока плата за навчання, тому записався на юридичний, де плата була найнижчою. Пізніше в «Автобіографії» Черемшина писав: «Права учився я у Відні для хліба, а більше займався літературою та просвітою», «зачитувався в красному письменстві німецькому та російському...» У Відні Марко Черемшина, крім навчання, займається культурно-громадською роботою, стає членом земляцьких студентських товариств «Січ», «Товариство студентів з Росії», робітничого товариства «Поступ». Ці товариства влаштовували літературні вечори, дискусії, відзначали пам'ятні літературні дати. Під впливом новітньої європейської модерністської літератури він пише свій «ескіз з великоміського життя» «Нечаянна смерть», створює цикл поезій у прозі «Листки». Старші товариші по перу О. Маковей і І. Франко доброзичливою критикою і дружніми порадами допомогли молодому письменникові вийти з манівців модернізму і повернутися до зображення народного життя. У травневій книзі «Літературно-наукового вісника» за 1899 р., редагованого І. Франком, було надруковано два «образки з гуцульського життя» – «Святий Николай у гарті» і «Хіба даруймо воду», які засвідчили появу нового письменника-реаліста. Протягом 1900 і 1901 рр. у львівському «Літературно-науковому віснику» і чернівецькій «Буковині» надруковано ще ряд оповідань, які склали першу книгу письменника «Карби. Новели з гуцульського життя», видану у 1901 р. заходами студентського товариства «Молода Україна». Ця невеличка книжечка одразу поставила Марка Черемшину на одне з чільних місць серед українських новелістів початку ХХ ст.

Після виходу «Карбів» у літературній творчості Марка Черемшини настала тривала перерва. 1901 р. він закінчив навчання в університеті, та лише у 1906 р. одержав диплом. Фахова практика у Відні не давала йому задоволення, тому Марко Черемшина з жовтня 1906 р. перебрався до містечка Ділятина, де працював адвокатом шість років. У 1912 р. він відкрив власну адвокатську канцелярію в м. Снятині і тут залишився до кінця життя, захищаючи селян від австро-цісарської і польсько-шляхетської сваволі.

Дружина письменника згадує, що в ці роки «на його письмовому столі поруч з суворими і стислими кодексами і різними юридичними книгами були чернетки, замітки до майбутніх творів. Він завжди був у творчому настрої. В

адвокатській канцелярії Черемшині набігала не одна тема, не один сюжет викреслювався в його уяві. Серед паперів були плани новел, матеріали для яких брав письменник з судової практики. Однак основний професійний обов'язок відсував творчі задуми на другий план».

На початку першої світової війни Марко Черемшина разом з дружиною виїхав до батьків у село Кобаки, яке опинилося у зоні воєнних дій. Він був свідком жахливих картин воєнного лихоліття, від якого страждали насамперед прості люди, убогі гуцули. З листопада 1914 р. до січня 1915 р. письменник вів щоденник, у якому занотовував свої враження від воєнних подій. «В Ілінцях дуже позбиткували людей» (10. XII 1914), «...повели гуцулів, 20 жінок і дівок..., а село їм спалили. Нагайками їх били, аж кров йшла» (20. XII 1914), «В Рожнові тиф грасує» (23. XII), «...наші (тобто австро-угорські солдати.) зближаються, але дуже хлопів вішають» (25. XII), «В Дехтинці... багато хлопів повітано» (6. I 1915), «На Буковині страшно вішали..., а ще били страшно» (9. I 1915).

Марко Черемшина не міг лишитися байдужим до страхіть злочинної війни, у нього виникає задум цілої книги оповідань «Село за війни». У цей час він працював над новелами «Село вигибає», «Зрадник», «Село потерпає» та іншими. Сюжети для своїх творів письменник брав безпосередньо з життя.

У травні 1915 р. Марко Черемшина повернувся до Снятина, де продовжував громадську і письменницьку роботу.

Після закінчення імперіалістичної війни і розпаду Австро-Угорщини західноукраїнські землі загарбала панська Польща. Буржуазна влада почала переслідувати прогресивні сили краю, які під впливом перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції піднялися на боротьбу за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною. Марко Черемшина знову відкрив адвокатську канцелярію у Снятині, де, як писав у «Автобіографії» «заступав мужиків перед судом та різними властями».

Письменник налагоджує зв'язки з Радянською Україною, посилає свої нові твори в київські та харківські журнали. У 1925 р. у Києві вийшла книжка новел Марка Черемшини «Село вигибає», до якої ввійшли новели із збірки «Карби», а також нові оповідання і переклади. Окрилений цим успіхом, письменник активно займається літературною творчістю, готує нову книжку. Раптова смерть 25 квітня 1927 р. обірвала всі його творчі плани. Нові дві збірки оповідань – «Село вигибає. Вибрані оповідання. Кн. 1» і «Верховина. Вибрані оповідання. Кн. 2» вийшли у видавництві «Книгоспілка» 1929 р. уже помертено.

Література:

1. Гнідан О.Д. Цикл новел Марка Черемшини «Село за війни» (Аналіз в аспекті жанру) [Текст] / Гнідан О.Д. // Гнідан О.Д. Історія української літератури ХІХ-поч.ХХ ст.: Практичні заняття . - К.,1987. - С.64-82.
2. Горболіс Л. Гедонізм у новелістиці Марка Черемшини [Текст] : Радість існування на землі як етико-естетичне вираження сутності релігійного буття українця / Горболіс Л. // Урок української. - 2001.-N1. - С.43-46.

3. Гуйванюк, М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте [Текст]: наукові розвідки, републікації, документи / М. Гуйванюк ; наук. та літ. ред., авт. передм. Б. І. Мельничук. - Снятин: ПрутПринт, 2007.- 106 с.
4. Зеров, Микола. Марко Черемшина й галицька проза [Текст] / М. Зеров // Твори в двох томах / М. Зеров ; упоряд. : Г. П. Кочур, Д. В. Павличко. - Київ : Дніпро, 1990. - Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. - С. 401-435.
5. Зеров, М. Марко Черемшина, його життя й творчість [Текст] / М. Зеров // Зеров, М. Українське письменство [Текст]: літературний огляд / М. Зеров; упоряд. М. Сулима. - К.: Основи, 2003. - С. 842-876.
6. Карпінчук, Галина. Євген-Юлій Пеленський - редактор першого повного видання творів Марка Черемшини та дослідник його творчості [Текст] / Г. Карпінчук // Слово і час. - 2010. - N 12. - С. 77-89.
7. Кучинський, Микола. Шевченківські витоки Марка Черемшини [Текст] / М. Кучинський // Історичний календар '2004: Науково-популярний альманах. - Київ: Планета, 2004. - Вип. 10. - С. 295-298.
8. Лях Т. Міфологічна картина світу в новелістиці Марка Черемшини [Текст] / Т. Лях. - Київська старовина. - 2010. - № 6. - С. 126-135.
9. Матвіяс, І. Г. Відображення гуцульського говору в мові творів Марка Черемшини [Текст] / І. Г. Матвіяс // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. - 2011. - № 2. - С. 14-18.
10. Медведєва, О. Народнопоетична основа художньої мови новели Марка Черемшини «Туга» [Текст] / О. Медведєва // Українська література в загальноосвітній школі. - 2006. - N11. - С. 5-7
11. Піхманець, Роман. Структурно-семантична основа художнього мислення Марка Черемшини [Текст] / Р. Піхманець // Слово і час. - 2010. - N 7. - С. 31-50.
12. Погребенник Ф. Два краєни з Гуцульщини: Марко Черемшина і Ярослав Окуневський [Текст] / Погребенник Ф. // газ.Українська мова та література. - 1999.-N20. - С.3. Погребенник Ф. Заповіт Марка Черемшини [Текст] : (За спогадами отця Проця) / Погребенник Ф. // газ.Українська мова та література. - 1999.-N20. - С.4.
13. Погребенник Ф. Марко Черемшина у Відні [Текст] / Погребенник Ф. // газ.Українська мова та література. - 1999.-N20. - С.2.
14. Погребенник Ф. Невідомі фотографії Марка Черемшини [Текст] / Погребенник Ф. // Слово і час. - 1999.-N6. - С.24-25.
15. Федунь, М. Р. «Щоденник. (Листопад 1914-січень1915)» Марка Черемшини / М. Р. Федунь.- Івано-Франківськ: ОІППО, 2005.- 42 с.
16. Черемшина, М. Новели. Посвяти Василеві Стефанику. Ранні твори. Переклади. Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія. Листи / М. Черемшина; редкол.: І. О. Дзевєрін (голова) та ін., вступ. ст., упорядкув. і прим. О. Дзевєрін. - К.: Наукова думка, 1987.- 444 с.
17. Шудря М. Поет Покуття (Іван Юрійович Семанюк, знаний як Марко Черемшина) / М. Шудря. - Пам'ять століть. – 2009. - № 3,4. - С. 190.

Осип Маковей

Осип Степанович Маковей – поет, прозаїк, публіцист, літературний критик, редактор багатьох періодичних видань, досвідчений педагог і визначний громадсько – культурний діяч кінця ХІХ – поч. ХХ ст.

Народився Осип Маковей 23 серпня 1867 р. в м. Яворові Львівської обл. в родині селянина. Після початкової школи навчався в українській гімназії у Львові, а потім на філософському факультеті Львівського університету.

Ще в студентські роки О. Маковей розпочав свою літературну діяльність. Він починає писати ліричні вірші, громадські поезії, сатиричні образки, а згодом нариси, оповідання, новели.

Прагнення здобути науковий ступінь привело письменника до Віденського університету. З 1899 р. почав працювати викладачем учительської семінарії в Чернівцях, а через два роки отримав вчений ступінь доктора філософії.

Творча праця О. Маковея була перервана Першою Світовою Війною. Дальший життєвий шлях письменника пов'язаний з містом Заліщики. Тут він працював директором учительської семінарії і викладав українську літературу.

При праці застав Маковея і Листопадовий зрив 1918 р., який дав початок Західно – Українській народній республіці. О. Маковей в цей час зголосився добровольцем до українського війська, але з уваги на його вік та професію йому порадили повернутися до праці в учительській семінарії. 21 серпня 1925 р. письменник помер.

Поетична спадщина О. Маковея, як і вся його творчість є цікавим, оригінальним і значним явищем в українській літературі. Його поетичні твори різноманітні за темами, мотивами, образами.

Проживаючи в Заліщиках, О. Маковей написав ряд оповідань, нарисів, фейлетонів, віршів, поем: «Як Шевченко шукав роботи» (1919), «Кроваве поле» (1921), «Примруженим оком» (1923) та інші.

О. Маковей – автор багатьох ліричних пісень, частина яких стала народними. Його вірші «Сон», «Ми - гайдамаки», «Там, за лісом», «Марш Заліщицької молоді» та інші покладені на музику місцевими композиторами, їх виконують самодіяльні колективи району.

У 1968 р. ім'я письменника присвоєно середній школі, в якій діє кімната музей. У сквері, навпроти школи встановлено пам'ятник – бюст О. Маковея.

На будинку по вул. О. Маковея, в якому з 1913 по 1925 роки жив і працював письменник, встановлено меморіальну дошку, а в 1987 р. вона замінена на пам'ятний знак з барельєфом. Похований О. Маковей на місцевому кладовищі в м. Заліщики.

Література:

1. Ступарик, Б. М. Маковей Осип Степанович [] : учебное пособие / Б.М. Ступарик // Українська педагогіка в персоналіях : Навчальний посібник для студентів вузів: У 2-х кн. / О.В. Сухомлинська, Н.П. Дічек, Т.О. Самоплавська; Ред. О.В. Сухомлинська. - Київ : Либідь, 2005. - Кн.1 : Х-ХІХ століття. - С. 566-570. : портр . Тихолоз, Наталя.
2. Іван Франко та Осип Маковей : до історії творчих взаємин [Текст] / Н. Тихолоз // Рецептивні моделі творчості Івана Франка : Збірник наукових праць на пошану професора Романа Гром'яка з нагоди його 70-ліття / редкол. М. П. Ткачук (відп. ред.) та ін. - Тернопіль, 2007. - С. 195-223 .
3. Проскурняк, В. П. Осип Маковей і процес формування української інтелігенції на західноукраїнських землях у кінці ХІХ - на початку ХХ ст. [Текст] / В. П. Проскурняк // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - Вип. 43 (1). - С. 5-14.
4. Гуйванюк, Н. Осип Маковей про красу і силу рідного слова: (До 140-річчя від дня народження) [Текст] / Н. Гуйванюк // Українознавство : Науковий громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал. - 2008. - N 1. - С. 39-43.
5. Мединська-Ковальчук, М. Осип Маковей - наш сучасник: До 140-річчя від дня народження [Текст] / М. Мединська-Ковальчук // Слово Просвіти. - 2007. - №32 . - С. 9
6. Приходько, Інна. Сатирик, поет, белетрист - Осип Маковей (1867-1925) / І. Приходько // Педагогічна думка. - 2007. - N 3. - С. 33-39. - Бібліогр. в кінці ст.
7. Побірченко Н., Наталя. Педагогічна діяльність Осипа Маковея (До 130-річчя від дня народження) [Текст] / Наталя Побірченко Н. // Шлях освіти. - 1997.-N2. - С.44-47.

Лесь Мартович

Народився 12 лютого 1871 р. в селі Торговиця Городенківського повіту на Станіславщині (нині Городенківський район, Івано-Франківська область) в родині сільського писаря. Його батько самотужки навчився грамоти, що допомогло йому піднятися з наймита до писаря, стати «взором порядного, непідкупного громадянина», авторитетним серед односельчан. Мав 15 моргів поля, гарну хату, пасіку і сад. За спогадами Василя Стефаника, родина Мартовичів належала до давнього раввінічного єврейського роду, останній представник якого (дід письменника) прийняв християнство і був вигнаний з єврейської общини.

З 1882 Лесь Мартович – учень Коломийської гімназії. У червні 1892 року закінчує гімназію і записується на юридичний факультет Чернівецького університету, який закінчив через 17 років (1909). Батько не мав змоги утримувати сина в університеті і розраховувати довелось тільки на себе.

Займався громадськими справами – працював у нелегальному гуртку, члени якого проводили серед селян культурно-освітню роботу; збирав і вивчав фольклорні матеріали; видавав свою літографовану газету «Збірка»; заснував по селах читальні тощо. У той же час він був редактором львівської газети «Хлібороб» (1893) за мізерну платню – 30 гульденів, а в 1897–1898 роках став редактором «Громадського голосу», який до того редагував Іван Франко.

Свої новели з селянського життя Лесь Мартович писав покутською говіркою.

Писати Лесь Мартович почав ще в гімназії. Перше оповідання «Не-читальник» було написане у 1889. Мартович – письменник сучасного йому села, тематично дуже близький до Василя Стефаника та Марка Черемшини. Його герої – селяни з найвіддаленіших сіл Західної України. У своїй творчості письменник відходить від народницьких канонів; він нерідко розвиває глибокі соціально-економічні корені класової нерівності у селі («Мужицька смерть»). Мартович сміється, часом жорстоко знущається із селянина, глибоко люблячи його. Відмітна риса його художньої манери – з'єднання трагічного з комічним, гумор, який порою переходить у гостру сатиру. Особливо вдалилися Мартовичу образи селян у повісті «Забобон».

Працював у Львові, Дрогобичі, Городку. Починаючи з 1905 року важко хворів, перебував у злиднях, що заважало творчій праці. Помер 11 січня 1916 у селі Погорисько, похований с. Монастирок Львівської області.

Література:

1. Білецький Ф.М. Лесь Мартович і зарубіжні література [Текст] / Білецький Ф.М. // Білецький Ф.М. Лесь Мартович:Семінарій. - К.,1994. - С.87-88.
2. Мельничук, Я. Лесь Мартович і Ольга Кобилянська у світлі нових соціонічних досліджень [Текст] / Я. Мельничук // газ. Українська мова та література. - 2005. - №9. - С. 17-18.
3. Білецький Ф.М. Лесь Мартович і українська література [Текст] / Білецький Ф.М. // Білецький Ф.М. Лесь Мартович:Семінарій. - К.,1994. - С.84-85.

Михайло Яцків

Народився у селі Лесівка Богородчанського повіту (Галичина). Почав свою творчість 1900 збіркою прозових мініатюр «В царстві сатани: іронічно-сентиментальні картини», нав'язані впливами західних модерністів, зокрема Шарля Бодлера і Едгара По, їхнім захопленням «темними» сторінками буття. У манері Яцківа ці мотиви з'являються в формі натуралістичних картин, якими він намагався шокуванням, жорстокістю зображення викликати катарсис у читача.

Крім іншого, збірник мініатюр і оповідань («Казка про перстень», 1907; «Чорні крила», 1909; «Adagio Consolante», 1912), Михайло Яцків написав

повість «Огні горять» (1902), суспільну студію «Блискавиці» (1913) і роман «Танець тіней» (1916 – 17), перероблений і перевиданий п. н, «В лабетах» (1956). Його довші прозові твори відрізняються від його мініатюр – зокрема це стосується претенсійних «Блискавиць» і майже публіцистичного «Танцю тіней», в якому Яцків більше уваги присвятив виявленню свого невдоволення бюрократичним світом й спільнотою, в оточенні якої перебував, працюючи в асекураційному товаристві «Дністер», ніж художній формі.

1921 Яцків був редактором газети «Рідний край», а після 1940 працював у Львівській бібліотеці АН УРСР. За останні роки життя Яцків опубліковано такі його твори: «Молоде вино грониться» (1958), «Новелі» (1959) та спогади про І. Франка, В. Стефаніка (1946). У записах Яцківа видано «Народні пісні» (1983).

Література:

1. Демська-Будзуляк Л. Досвід і риторика смерті у творчості молодомузівців [Текст] / Л. Демська-Будзуляк. - Слово і час. – 2008. - № 1. - С. 25-31.
2. Медведєва О. Поетика назви новели Михайла Яцківа «Гермес Праксітеля» [Текст] / О. Медведєва // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. - № 12. - С. 15-18.
3. Мельник, О. О. Модерністський феномен Михайла Яцківа: канон та інтерпретація [Текст] / О.О. Мельник; наук. ред. Є.К. Нахлік. - К.: Наукова думка, 2011.- 296 с.

Гнат Хоткевич

Народився 31 грудня 1877р. в Харкові, де минула більша частина його життя. 1900р. закінчив місцевий технологічний інститут. Ще в студентські роки включився в культурно-освітню діяльність на селі, віртуозно опанувавши гру на бандурі. Разом з О. Матюшенком, майбутнім організатором повстання на панцернику «Потемкин», влаштував вистави, їздив місцями козацької слави. Зрештою, увійшов у контакти із членами Української соціал-демократичної партії (О. Коваленко, Ж. Коллар та ін.). Все це викликало підозри місцевих властей, внаслідок чого 1899р. він був на рік виключений з інституту як неблагонадійний. Був одним з організаторів виступу кобзарів-лірників на Археологічному з'їзді в Харкові (1902), фундатором першого в Росії Робітничого театру.

1905р. взяв активну участь у революційних подіях, у зв'язку з чим змушений був емігрувати до Галичини. Повернувшись до Києва 1912р., він зразу ж був арештований і висланий за межі України. Повернувся до Харкова після розпаду царської Росії, проживши тут до свого чергового арешту.

Гнат Хоткевич – самобутня творча постать: письменник, критик, літературознавець, мистецтвознавець, театральний і музичний діяч, історик і етнограф, автор багатьох новел, оповідань, повістей, романів. Окремими книжками вийшли друком «Поезії в прозі» (1902), драма «Лихоліття» (1906),

повісті «Камінна душа» (1911), «Авірон» (1917), оповідання «Гірські акварелі» (1914), «Твори» у восьми томах (1928 – 1931) та ін.

Незважаючи на свої заслуги перед народом як талановитого письменника, громадського і культурного діяча, учасника революційного руху на Україні, Хоткевич з початку 30-х років зазнає жорстоких переслідувань з боку партократії: його звинувачують у націоналізмі, не публікують творів, шельмують у пресі. Письменник звертається листовно до різних інстанцій (харківських властей, Академії наук України, зрештою, до «батька» Сталіна) з проханням полегшити його долю та долю його сім'ї: «Як мені далі жити? Мене позбавили праці і хлібних карток. Ми голодуємо. Я спроможний купити лише один кухоль квасолі на день, із якої варимо на всіх юшку... На двох дітей маємо тільки одну пару чобіт, а їм же треба ходити до школи... В нас нічим топити... Вода в хаті замерзає...»

Не допомогла Хоткевичу ні Спілка письменників, ні Академія наук. Зрештою після гонінь, цькувань, принижень настала розв'язка: 23 лютого 1938р. виписано ордер на арешт Г. Хоткевича, звинуваченого в тому, що він нібито є «учасником антирадянської української націоналістичної організації».

Водночас з арештом відбувся трус на квартирі письменника: вилучено паспорт, профквиток, конфісковано мисливську рушницю.

У постанові від 3 березня 1938р. органів НКВС УРСР Г. Хоткевич уже звинувачується в тому, що «він є учасником контрреволюційної української повстанської організації і агентом німецької розвідки, протягом тривалого часу проводив активну контрреволюційну націоналістичну організаційну і шпигунську діяльність».

Під постановою – підпис оперуповноваженого III відділу управління Державної безпеки Ейдука.

У протоколі допиту від 23 травня 1938р., який вів той же Ейдук, Хоткевичу інкримінується те, що він є «переконаний український націоналіст... протягом всього існування соціалістичної держави вів активну боротьбу з Радянською владою».

Внаслідок вжитих до письменника заходів фізичного впливу він був змушений «зізнатися» у «злочинах», яких не вчинив.

У справі Г. Хоткевича як доведений факт стверджується, що 1923р. він завербований у Харкові для шпіонажу на користь Німеччини, був не тільки зв'язаний з Українською військовою організацією, а й «проводив активну діяльність по лінії цієї контрреволюційної організації».

У зв'язку з цим його справу вирішено надіслати на розгляд НКВС СРСР. Доля Хоткевича цією постановою була вирішена.

Про останній, найтрагічніший, момент у житті Г. Хоткевича свідчить «Виписка із протоколу № 69 засідання Особливої трійки УНКВС по Харківській області» від 29 вересня 1938р.: обвинуваченого розстріляти, а особисте майно конфіскувати.

Цей вирок виконано 8 жовтня 1938р.

24 квітня 1956р. військовий трибунал Київського військового округу ухвалу «особливої трійки» в справі Г. Хоткевича скасував за відсутністю в його діях складу злочину.

Гнат Хоткевич реабілітований посмертно.

Література:

1. Бикова Т. Світ Гуцульщини в драматургії Гната Хоткевича [Текст] / Т. Бикова // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. - №10. - С.18-21.
2. Болаболъченко, А. А. Гнат Хоткевич [Текст] / А.А. Болаболъченко. - К.: Щек, 2008.- 223 с.
3. Демська-Будзуляк Л. Досвід і риторика смерті у творчості молодомузівців [Текст] / Л. Демська-Будзуляк. - Слово і час. – 2008. - № 1. - С. 25-31.
4. Литвин Л. «Які скарби були...» Літературно-музичний журнал, присвячений пам'яті Гната Мартиновича Хоткевича [Текст] / Л. Литвин // Українська мова й література в сучасній школі. – 2007. - № 9/10. - С. 142-148.
5. Медведєва О. Поетика назви новели Михайла Яцківа «Гермес Праксітеля» [Текст] / О. Медведєва. - Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. - № 12. - С.15.
6. Мельник, О. О. Модерністський феномен Михайла Яцкова: канон та інтерпретація [Текст] / О. О. Мельник ; наук. ред. Є. К. Нахлік.- К.: Наукова думка, 2011.- 296 с.
7. Шумило Н. На шляху до великої прози [Текст] / Н. Шумило // Стиллові тенденції української літератури ХХ століття [Текст]: зб. / наук. ред. В. Г. Дончик; упоряд. Н.М. Шумило. - К.: Фоліант, 2004. - С. 156-180.
8. Якименко Л. Бандурист у вишиваній сорочці. Спогад-нарис Надії Суровцової про Гната Хоткевича / Л. Якименко // Українська мова й література в сучасній школі. – 2011. - № 10. - С. 110-116.

Леся Українка

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) народилася 25 лютого 1871р. у Новограді-Волинському. Мати її – письменниця Олена Пчілка – і батько – юрист – багато уваги приділяли гуманітарній освіті дітей, розвивали інтерес до літератури, вивчення мов, перекладацької роботи. Серед близького оточення майбутньої поетеси були відомі культурні діячі: М. Драгоманов (її дядько по матері), М. Старицький, М. Лисенко. Все це сприяло ранньому входженню Лесі в літературу: в дев'ять років вона вже писала вірші, у тринадцять почала друкуватись. У 1884р. у Львові в журналі «Зоря» було опубліковано два вірші («Конвалія» і «Сафо»), під якими вперше з'явилося ім'я – Леся Українка.

Дитячі роки поетеси минули на Поліссі. Взимку Косачі жили в Луцьку, а літом – у с. Колодяжне. Серед факторів, які впливали на формування

таланту Лесі Українки, була музика. «Мені часом здається, – писала вона, – що з мене вийшов би далеко кращий музика, ніж поет, та тільки біда, що натура утяла мені кепський жарт». Цей «жарт» – початок туберкульозу, з яким вона боролась усе життя. Хвороба спричинилась до того, що дівчинка не ходила до школи, однак завдяки матері, а також М. Драгоманову, який мав великий вплив на духовний розвиток Лесі Українки, вона дістала глибоку і різнобічну освіту. Письменниця знала більше десяти мов, вітчизняну і світову літературу, історію, філософію. Так, наприклад, у 19 років вона написала для своєї сестри підручник «Стародавня історія східних народів». У 1879р. було заарештовано і вислано до Сибіру тітку Лесі Олену Косач, яка належала до київського гуртка «бунтарів», там же, в Карійській тюрмі, загинула мати її найближчої товаришки – Марія Ковалевська. Враження тих літ виявилися такими сильними й пам'ятними, що пізніше ожили у віршах «Віче», «Мати-невільниця», «Забуті слова», «Епілог». Ідеалом для поетеси стає герой, який, пробитий списом, шепоче: «Убий, не здамся!».

З кінця 80-х рр. Леся Українка живе у Києві.

На початку 1893р. у Львові виходить перша збірка поезій Лесі Українки – «На крилах пісень». Збірку відкриває цикл лірики «Сім струн», з якого постає образ «бездольної матері» України, що дістає свій розвиток у циклі «Сльози-перли». Два наступних цикли – «Подорож до моря» і «Кримські спогади» – привертають увагу не тільки любов'ю до рідної землі, красою пейзажних малюнків, а й плином рефлексій ліричного героя, думка якого раз по раз звертається до проблеми волі і неволі. Серед вміщених у збірці творів виділяється вірш «Contra spem spero», що сприймається як кредо молодій письменниці, декларація її незнищеного оптимізму. Та особливо гостро – як заклик і гасло – прозвучали у тогочасній суспільній атмосфері «Досвітні огні».

1892р. у Львові виходить «Книга пісень» Г. Гейне, де Лесі Українці належали 92 переклади. Вона перекладає також поезію в прозі І. Тургенева «Німфи», уривок з поеми А. Міцкевича «Конрад Валленрод», поетичні твори В. Гюго «Лагідні поети, співайте» і «Сірома», уривки з «Одіссеї» Гомера, індійські обрядові гімни із збірки «Ріг-Веди». Як перекладач Леся Українка додержує принципу змістової точності, уникає стилізації.

Початок роботи Лесі Українки над прозовими жанрами пов'язаний з діяльністю гуртка київської літературної молоді «Плеяда». Тут готували видання для народу з історії, географії, перекладали твори російських та зарубіжних письменників; гуртківці писали і власні твори, які оцінювались на конкурсах. Так були написані і деякі оповідання Лесі Українки, присвячені переважно соціально-побутовим темам. Вони друкувались в журналах «Зоря» («Така її доля», «Святий вечір», «Весняні співи», «Жаль»), «Дзвінок» («Метелик», «Біда навчить»).

У 1894 – 1895 рр. Леся Українка перебувала в Болгарії у Драгоманова. У Болгарії була написана переважна частина циклу політичної лірики «Невільничі пісні». Поетеса говорить, що розстається з рожевими мріями, із скаргами на долю і сльозами та свідомо приймає свій терновий вінок. Вона

відчуває в собі народження нової людини – як криці у вогні («Північні думи», «О, знаю я, багато ще промчить»). Письменниця підтримує галицьку радикальну пресу, публікує у львівському журналі «Народ» статтю «Безпардонний патріотизм» та вірш-памфлет «Пророчий сон патріота», що є відгуком на проватіканські статті газети «Буковина». Це було нове явище в її творчості – сатира, спрямована проти українського буржуазного націоналізму та клерикалізму. Твори публікувались під криптонімом «Н. С. Ж.».

З 1893р. вона перебуває під таємним наглядом, підтримує тісні зв'язки з особами, які були на засланні і багатьма студентами «сумнівної політичної благонадійності».

У 1898р. у «Літературно-науковому віснику» з'являється стаття І. Франка про творчість Лесі Українки, в якій він ставить поетесу в один ряд з Шевченком.

1899р. у Львові виходить друга збірка поезій – «Думи і мрії». Сюди ввійшли цикли «Мелодії», «Невольничі пісні», «Відгуки», поеми «Давня казка» і «Роберт Брюс, король шотландський». Ця збірка засвідчила безсумнівний злет творчості молодої поетеси.

В 1900р. в Петербурзі Леся Українка знайомиться з російськими літераторами, які групувались навколо журналу «Жизнь». Леся Українка вмістила в «Жизни» чотири статті: «Два напрямлення в новейшей итальянской литературе», «Малорусские писатели на Буковине», «Заметки о новейшей польской литературе», «Новые перспективы и старые тени». Підготована до друку стаття «Новейшая общественная драма» була заборонена цензурою, а дві інші – «Народничество в Германии» і «Михаэль Крамер. Последняя драма Гергарта Гауптмана» – не були опубліковані, бо 8 червня 1901р. журнал ліквідовано.

Більшість своїх статей для «Жизни» Леся Українка писала в Мінську біля смертельно хворого С. Мержинського. В одну з найстрашніших ночей у стані невимовної туги створила вона драматичну поему «Одержима» (1901), в якій вибух інтимного почуття, викликаний нелюдськими стражданнями вмираючого товариша, спрямовується в широке русло вибору людиною життєвого шляху і тієї ідеї, якій вона служить увесь свій вік (ці питання звучать уже у вірші «Завжди терновий вінець...», написаному за кілька місяців до «Одержимої», і широко розроблені у драмі «Адвокат Мартіан», 1913). С. Мержинському присвячені також «Я бачила, як ти хилився додолу», «Мрія далекая, мрія минулая», «Калина» та інші вірші – цілий цикл інтимної лірики. Трагічні переживання поетеси відлунюються також у поемі «Віла-посестра».

Пережита особиста драма позначилась на загостренні хвороби легень, і Леся Українка їде на Буковину, далі – Гуцульщину рятувати підірване здоров'я. В 1902р. у Чернівцях з ініціативи студентів університету, які тепло вітали поетесу, виходить третя збірка її поезій – «Відгуки». Вона складається з циклів «З невольницьких пісень», «Ритми», «Хвилини», шести легенд і драматичної поеми «Одержима».

У 900-х рр. міцніють зв'язки Лесі Українки з соціал-демократичним рухом. З групою товаришів вона займається розповсюдженням соціалістичної і марксистської літератури, перекладом праць теоретиків соціалізму, виданням цих творів за кордоном і транспортуванням у Росію. У 1907р. при обшуку у Лесі Українки вилучено 121 брошуру, серед них були три видання «Маніфесту Комуністичної партії», три праці В. І. Леніна («До сільської бідноти», «Державна дума і соціал-демократична тактика», «Перемога кадетів і завдання робітничої партії»), чотири праці К. Маркса, п'ять – Ф. Енгельса, біографія К. Маркса і Ф. Енгельса та ін.

Феномен таланту Лесі Українки полягав у тому, що вона одночасно плідно працювала в різних літературних жанрах. У кінці 90-х – на початку 900-х рр. з'являються її поеми «Одно слово», «Віла-посестра», «Се ви питаєте за тих», «Ізоolda Білорука», в яких яскраво виявилася схильність до оригінальної обробки світових сюжетів. Активно працює Леся Українка і як перекладач, її увагу привертають вершинні явища світової літератури – «Макбет» Шекспіра, «Пекло» Данте, «Каїн» Байрона. Вона перекладає також драму Г. Гауптмана «Ткачі», яка належала до забороненої в Росії літератури, вірші Надсона, Конопніцької, Ади Негрі. З метою популяризації української літератури серед російського читача Леся Українка вибирає для перекладу твори на народні теми. Так, у видавництві «Донская речь» у Ростові-на-Дону в 1903 – 1905 рр. вийшли в її перекладах російською мовою оповідання І. Франка «Сам собі винен», «Добрий заробок», «На дні», «Ліси і пасовиська», «Історія кожуха», «До світла». Переклади Лесі Українки відзначаються високою мовною культурою, пильною увагою до відтворення ідейно-художнього змісту оригіналу, його стильових особливостей.

Особливе місце у творчій біографії Лесі Українки займає фольклор. Починаючи з дитячих вражень (поема в народному дусі «Русалка») і кінчаючи останньою казкою «Про велета», він органічно входить у поетичний світ письменниці. Вона записує з уст селян обряди, пісні, думи, балади, казки. Вже на початку 90-х рр. Леся Українка друкує в «Житі і слові» підбірку «Купала на Волині». Широтою інтересів відзначається рукописний зошит пісень із с. Колодяжне, куди ввійшли веснянки, колядки, весільні, родинно-побутові, жнивварські та ліричні пісні. Під час перебування в Карпатах поетеса записувала гуцульські мелодії; в 1903р. вона друкує збірник «Дитячі гри, пісні, казки». У 1904р. у неї виникає задум видати «Народні пісні до танцю» (54 тексти). Леся Українка стає ініціатором видання українського героїчного епосу, у 1908р. записує на фонографі думи у виконанні кобзаря з Харківщини Г. Гончаренка. 30 записів веснянок і обжинкових пісень з голосу Лесі Українки зробив композитор М. Лисенко. 225 пісень увійшли до книги «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки», яку впорядкував і видав 1917р. К. Квітка. У 1908 – 1910 рр. стараннями поетеси була організована експедиція Ф. Колесси для записування народних дум на Полтавщині, й у 1910 – 1913 рр. у Львові вийшли два томи цих записів («Мелодії українських народних дум»), які стали визначним явищем світової фольклористики.

Через хворобу Лесі Українці доводилось багато їздити по світу. Вона лікувалася в Криму і на Кавказі, у Німеччині і Швейцарії, в Італії та Єгипті. І хоча чужина завжди викликала в неї тугу за рідним краєм, але й збагачувала новими враженнями, знанням життя інших народів, зміцнювала й поглиблювала інтернаціональні мотиви її творчості. Так, у циклі «Весна в Єгипті» (1910), Леся Українка знайомить українського читача з цим краєм, його природою, людьми.

У 1904р. в Києві вийшло ще одне видання поетичних творів Лесі Українки (вибране) під заголовком «На крилах пісень».

1905 рік не був несподіваним для Лесі Українки. Драматичні поеми «Осінь казка» і «В катакомбах», датовані 1905р., були безпосереднім відгуком на революційні події.

Після поразки революції Леся Українка звертається до соціальної і політичної сатири, співробітничас в журналі «Шершень», її вірші «Пан політик», «Пан народовець», «Практичний пан» та ін. – це критика ліберальної буржуазії, лжедрузів народу.

В останнє десятиліття у творчості Лесі Українки переважає драматургія. За порівняно короткий час було написано понад двадцять драматичних творів, які відкрили нову сторінку в історії театральної культури.

Поетичний театр Лесі Українки вимагав від глядача розвивати здатність не лише дивитися, а й бачити та розуміти, підноситися від живого споглядання до абстрактного мислення. Все це разом було однією з причин складної сценічної долі драматургії поетеси; ні тогочасний театр, ні глядачі ще не були готові до її освоєння. Так, поставлена в 1899р. драма «Блакитна троянда» (1896) успіху не мала. Щось подібне – нерозуміння, глузування – пережила «Чайка» Чехова, зазнавши провалу в Александрінському театрі в 1896р. Але вже в 1898р. «Чайка» була поставлена МХАТом, який поклав початок її тріумфу. На жаль, такого театру Леся Українка не мала.

На характер і тенденції новаторства Лесі Українки-драматурга проливають світло її статті, в яких викладена теорія соціальної драми. Виходячи з концепції змістовності жанру, авторка багато уваги приділяє його еволюції.

Функціональне призначення сюжетів притчового характеру, які брала Леся Українка з історії Давнього Сходу й античного світу, полягало не в бажанні «оживити історію», а в прагненні письменниці художньо об'єктивувати духовну суть філософських і морально-етичних шукань та політичних проблем свого часу (драма «Кассандра» (1907), драматична поема «В катакомбах» (1905), драматичний діалог «На полі крові» (1909), драма «Руфін і Прісцилла» (1910), драматична поема «Адвокат Мартіан» (1911)).

Про те, що Лесю Українку постійно хвилювала тема митець і суспільство, свідчить її драматична поема «У пущі», над якою вона почала працювати в 1897р., а завершила в 1909р.

Визначним досягненням драматургії Лесі Українки є її «Камінний

господар». Це одна з найцікавіших версій легенди про Дон Жуана, до образу якого зверталось багато великих художників. Звернення до образу Дон Жуана мало і конкретні причини. В 1911р. в журналі «Русская мысль» П. Струве, який у 90-х рр. підтримував культурний рух на Україні, виступив із статтею, де заперечував доцільність самого існування української культури, говорив про її нездатність використовувати світові образи. Політичне донжуанство Струве обурило Лесю Українку, і, вважаючи, що лише публіцистичної полеміки тут замало, вона написала «Камінного господаря».

Останні роки Леся Українка жила в Грузії та Єгипті. Невблаганно прогресувала хвороба. Перемагаючи тяжкі страждання, вона знаходила силу працювати. На Кавказі вона все частіше згадувала волинське дитинство, перед нею поставали картини задумливої поліської краси. Так виникла «Лісова пісня», яка була написана за кілька днів тяжкохворою поетесою.

Датовані 1913-м – останнім роком життя – твори свідчать, що Лесю Українку не лишають роздуми про громадянські обов'язки митця, його творчий подвиг. Образ співця стає в центрі останньої драматичної поеми – «Оргія». Свій ліро-епічний триптих – «Що дасть нам силу?», «Орфееве чудо», «Про велета», в якому звучить думка про суспільне перетворюючу місію мистецтва, письменниця присвятила І. Франкові і надіслала до ювілейного збірника на його честь.

Леся Українка померла 1 серпня 1913р. в грузинському містечку Сурамі. Тіло її перевезли до Києва і поховали на Байковому кладовищі.

Література:

1. Аврахов Г. Леся Українка в поцінуваннях Василя Стуса: опозиція чи солідарність? [Текст] / Аврахов Г. // Освіта . - 2001.-N12 (21-28 лютого). - С.4.
2. Аврахов Г. Поезія «Досвітні огні»: правда реального тексту [Текст] : (Леся Українка) / Аврахов Г. // Дивослово. - 2000.-N11. - С.49-52.
3. Аврахов Г. Про сюжети з життя велетів і лихі недомисли спрощених інтерпретація очевидного [Текст] : (Леся Українка) / Аврахов Г. // Дивослово. - 2002.-N11. - С.70-71.
4. Агеева, В. П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації [Текст]: монографія / В. П. Агеева.- К.: Либідь, 2001.- 263 с.
5. Агеева В. Митець і пуца [Текст] : (Тема митця у драматургії Л.Українки) / Агеева В. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.11-18.
6. Агеева В. Чому торжествує Камінний господар? [Текст] : (Драма Л.Українки) / Агеева В. // Слово і час. - 1996.-N8-9. - С.42-49.
7. Аркушин Г. Варіанти імені, жартівливі прізвиська, псевдоніми та криптоніми Лесі Українки [Текст] / Аркушин Г. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.15-16.
8. Бабишкін, О. У мандрівку століть: слово про Лесю Українку / О. Бабишкін.- К.: Радянський письменник, 1971.- 271 с.

9. Бабій Ф. Про назву твору «Лісова пісня» та імена її персонажів [Текст] / Бабій Ф. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.10-14.
10. Багаліка Ю. Історіософія в творчості Лесі Українки [Текст] : (на матеріалах творів з біблійної тематики) / Багаліка Ю. // Історія в школі. - 1999.-N12. - С.38-39.
11. Барабан Л. Драматургія Лесі Українки за рубежем [Текст] / Барабан Л. // Слово і час. - 1995.-N3. - С.43-49.
12. Бетко І. Драматична поема «Одержима»:проблема морального максималізму [Текст] / Бетко І. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.19-21.
13. Білоус Н. До таємниць художнього слова [Текст] : (Вивчаємо новелу М.Коцюбинського «Intermezzo» та вірш Лесі Українки «Як я люблю оці години праці...») / Білоус Н., Білоус П. // Українська література в загальноосвітній школі. - 1999.-N3. - С.19-23.
14. Білоус П. «Досвітні огні» Лесі Українки [Текст] : Студія одного вірша / Білоус П. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.4-5.
15. Білоус П. Політичний маніфест чи особистісна лірика? [Текст] : «Досвітні огні» Лесі Українки / Білоус П. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях ліцеях та колегіумах. - 2001.-N2. - С.66-74.
16. Богдан С. «Україна... А знаєте, таки є щось в цьому слові» [Текст] : Етнічні стереотипи Лесі Українки за її листами / Богдан С. // Дивослово. - 2002.-N10. - С.19-24.
17. Богдан С. Етикетні формули прохання в епістолярії Лесі Українки [Текст] / Богдан С. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.235-238.
18. Богдан С., Світлана. «До когось любого,і дорогого,і славного...» [Текст] : (Семантико-синтаксичний феномен листів Лесі Українки до Ольги Кобилянської) / Світлана Богдан С. // Дивослово. - 1994.-N2. - С.15-19.
19. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки [Текст] / Богород А. // Дивослово. - 2000.-N2. - С.24-28.
20. Бондаренко Г.В. Леся Українка і родина Косачів: сучасні фрагменти філателії, філокартії, нумізматики і боністики [Текст] / Бондаренко Г.В., Силюк А.М. // газ. Історія України. - 2002.-N46. - С.10-12.
21. Бондаренко С. «Тіні забутих предків» [Текст] : (Маловідомі гілки з родовідного древа Лесі Українки. 2001 рік оголошений ЮНЕСКО роком Лесі Українки) / Бондаренко С. // Вітчизна. - 2001.-N3-4. - С.134-136.
22. Бондарчук Л. Колиска поетичного генія Лесі Українки [Текст] / Бондарчук Л., Памірська Л. // Дивослово. - 1996.-N11. - С.60-62.
23. Бондарчук Л. Мови у творчому житті Лесі Українки [Текст] / Бондарчук Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях ліцеях та колегіумах. - 2001.-N2. - С.21-30.
24. Брюховецька Л. Сповідь неуярмленої душі [Текст] : Етичні проблеми раннього християнства у творах Л.Українки / Брюховецька Л. // Вітчизна. - 1996.-N7-8. - С.116-119.

25. Бурбан В. Україна, українка, українці: Нотатки з приводу 130-річного ювілею однієї з найвидатніших жінок світу [Текст] : (2001 рік оголошений ЮНЕСКО роком Лесі Українки) / Бурбан В. // Дзеркало тижня. - 2001.-N8 (24 лютого-3 березня). - С.11.
26. Вальо М. Подвиг сестри Лесі Українки [Текст] : (Ольга Косач-Кривинюк) / Вальо М. // Дзвін. - 1995.-N5. - С.105-108.
27. Вишневська, Н. О. Лірика Лесі Українки: текстологічне дослідження / Н. О. Вишневська.- К.: Наукова думка, 1976.- 294 с.
28. Вишняк М. Крим у житті й творчості Лесі Українки [Текст] / Вишняк М. // Посвіт. - 1995.-N4. - С.33-34.
29. Гаджилова Г. Творча генеза тексту драми Лесі Українки «Руфін і Прісцилла» та особливості характеротворення [Текст] / Гаджилова Г. // Слово і час. - 2001.-N4. - С.51-57.
30. Гей В. «...Скидаючи з себе квітчасті покраси» [Текст] : Світло Лесиної зорі / Гей В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.6-9.
31. Герасимчук Л. Штрихи до проблеми профетизму [Текст] : (Біблейський образ Єремії у поезії Лесі Українки) / Герасимчук Л. // Слово і час. - 1999.-N7. - С.45-47.
32. Голованова М.В. Літературно-художественный календарь феверяля [Текст] : Леся Українка / Голованова М.В., Шарапова О.Ю. // Начальная школа. - 2001.-N2. - С.11-15.
33. Горак Р. Зроби свій вибір.»Адвокат Мартіан»на сцені Львівського театру Української Армії. [Текст] : (П'єса Л.Українки) / Горак Р. // Дзвін. - 1994.-N6. - С.115-118.
34. Горак Р. І доки рідний край Єгиптом буде? [Текст] / Горак Р. // Дзвін. - 1998.-N2. - С.122-132.
35. Горак Я. Діалог [Текст] : До 125-річчя від дня народження Лесі Українки та 140-річчя від дня народження Івана Франка / Горак Я. // Дзвін. - 1996.-N2. - С.137-151.
36. Горошко О. Побачити Лесю [Текст] : Твір-опис пам'ятника Лесі Українки у Луцьку на уроці зв'язного мовлення / Горошко О. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.127-131.
37. Горошко О. Побачити Лесю [Текст] : Твір-опис пам'ятника Лесі Українки у Луцьку на уроці зв'язного мовлення / Горошко О. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.127-131.
38. Гошовська В. Повернення із забуття [Текст] : (УСД та Леся Українка) / Гошовська В. // Дніпро. - 1997.-N5-6. - С.113-116.
39. Грабовський В. Леся Українка і санскрит [Текст] : Дослідницькі нотатки / Грабовський В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-N3. - С.21-30.
40. Гузар З. «Ліпше щиро посваритись, ніж нещиро миритись...» [Текст] : Рец.: Горинь В. Іван Франко і Леся Українка: Відомий епізод

- «непорозуміння між своїми».- Львів, 1998 / Гузар З. // Дзвін. - 1999.- N10-12. - С.157-159.
41. Гуменюк В. Становлення драматичного хисту Лесі Українки [Текст] / Гуменюк В. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.6-10.
  42. Гундорова Т. Леся Українка: християнство-екзистенціалізм-фемінізм [Текст] / Гундорова Т. // Слово і час. - 1996.-N8-9. - С.19-28.
  43. Давидюк В., Віктор. Позатекстова міфологічна символіка «Лісової пісні» [Текст] / Віктор Давидюк В. // Дивослово. - 1994.-N2. - С.6-9.
  44. Даниленко, В. Ізидора, рідна сестра Лесі Українки: від сталінських таборів до еміграції / В. Даниленко ; редкол. : Я. Калакура, О. Кучерук, О. Маврін [та ін.].- К.: Смолоскип, 2011.- 255 с.
  45. Демська Л. «Лісова пісня» Лесі Українки (спроба естетичного аналізу) [Текст] / Демська Л. // газ.Укр.мова та література. - 1999.-N45. - С.12.
  46. Демська Л. Проблема внутрішньої свободи в драматургії Лесі Українки [Текст] / Демська Л. // Слово і час. - 1998.-N9-10. - С.54-57.
  47. Демська-Будзуляк Л. Метаморфози символів у драматургії Лесі Українки [Текст] / Демська-Будзуляк Л. // газ.Українська мова та література. - 2003.-N5. - С.16-19.
  48. Демська-Будзуляк, Л. Драма свободи в модернізмі: Пророчі голоси драматургії Лесі Українки [Текст]: монографія / Л. Демська-Будзуляк.- К.: Академвидав, 2009.- 184 с. Аврахов, Г. Леся Українка: проблеми текстології та історії друку (До дванадцятитомного видання творів, 1975-1979) [Текст]: монографія / Г. Аврахов.- Луцьк: Твердиня, 2007.- 228 с.
  49. Демчук Л.Р. «Довго щирими словами до людей промовлятиму я...» [Текст] : Сценарій літ.вечора до дня народження Лесі Українки / Демчук Л.Р. // Позакласний час. - 2002.-N1-2. - С.46-50,95-97.
  50. Демчук О. Доба Руїни і руїна людських душ [Текст] : Бінарний урок - українська література («Бояриня» Л.Українки) та історія / Демчук О. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.70-73.
  51. Денисюк І. Дворянське гніздо Косачів [Текст] : (Леся Українка) / Денисюк І. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-N8. - С.5-6.
  52. Диба А. «Сяйво далекої зірниці» [Текст] : До проблеми особистісного і творчого феномену Лесі Українки / Диба А. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N17. - С.4.
  53. Диба А. Дві великі українки [Текст] : (Леся Українка і Софія Русова) / Диба А. // Дивослово. - 1999.-N2. - С.16-17.
  54. Диба А. З історії Сполучених Штатів...у Києві [Текст] : (Сім'я Косачів) / Диба А. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.6-8.
  55. Диба А. Леся Українка на київській сцені [Текст] / Диба А. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.33-36.
  56. Диба А. Наша гірка дорога до Лесі Українки. [Текст] : (Спроба осмислення проблеми) / Диба А. // Визвольний шлях. - 1994.-N4. - С.479-489.

57. Диба А. Рідний музей. Освідчення в любові [Текст] : (Леся Українка) / Диба А. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-N8. - С.7-8.
58. Диба А. Чи припустимі зухвалі експерименти? [Текст] : (Рец.на статтю Ю.Ключа «Лібідо поетеси» в журналі «Лель» про сексуальні мотиви життя і творчості Лесі Українки) / Диба А. // Слово и час. - 1997.-N2. - С.23-28.
59. Диба, А. Сподвижники: Українка Леся у колі соціал-демократів [Текст]: науково- популярна література / А. Диба.- К.: Основні цінності, 2003.- 173 с.
60. Доманский В.А. Евангельский сюжет об Иуде в интерпретации Леонида Андреева и Леси Украинки [Текст] / Доманский В.А. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1997.-N7. - С.33-34.
61. Дудка А. «Вона в віки майбутні йти повинна...» [Текст] : Літ.-муз.композиція,присвячена 125-й річниці від дня народження Лесі Українки / Дудка А. // Початкова школа. - 1997.-N1. - С.55-56.
62. Дун О., Олександр. Леся Українка: рік за роком, день за днем [Текст] / Олександр Дун О. // Березіль. - 1994.-N8. - С.171-177.
63. Жарська Л. Трагедія рідного краю в драмі «Бояриня» [Текст] : Урок «повільного» читання / Жарська Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.73-76.
64. Жила В. Твір «На полі крові» [Текст] : (Л.Українка) / Жила В. // Визвольний шлях. - 1995.-N4. - С.493-500.
65. Жулинський М. Як розбудити розум, що заснув? [Текст] : 130 років від дня народження Лесі Українки / Жулинський М. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.1-2.
66. Забужко О. Une princesse lointaine: Леся Українка як культурно-інтерпретаційна проблема [Текст] : (До 130-річчя від дня народження Лесі Українки) / Забужко О. // Слово і час. - 2001.-N2,3. - С.6-18,С.45-54.
67. Заверталюк Н., Нінель. Про одну міфологему в «Боярині» Лесі Українки [Текст] / Нінель Заверталюк Н., Валентина Нарівська В. // Дивослово. - 1994.-N2. - С.10.
68. Залеська-Онишкевич Лариса М.Л. Драматична поема «У пущі»:тло доби твору і творення. [Текст] : (Л.Українка) / Залеська-Онишкевич Лариса М.Л. // Слово і час. - 1996.-N2. - С.12-15.
69. Зборовська, Н. Моя Леся Українка [Текст]: Есей / Н. Зборовська.- Т.: Джура, 2002.- 228 с.
70. Зорівчак Р. Рецепція творчості Лесі Українки англomовними літературами [Текст] / Зорівчак Р. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.26-30.
71. Іванеско Д. Збереження пам'яті про Лесю Українку опікуються Угорщина та Єгипет. А ми лише споглядаємо? [Текст] / Іванеско Д. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1997.-N4. - С.10-11.

72. Ігнатенко М. Леся, ми і європейська культура ХХ ст [Текст] / Ігнатенко М. // Слово і час. - 1995.-№3. - С.49-54.
73. Їм промовляти душа моя буде: «Лісова пісня» Лесі Українки та її інтерпретації / уклад. : В. Агеєва.- К.: Факт, 2002.- 224 с.
74. Іскорко-Гнатенко В. Духовна постать Олесі Зірки [Текст] : До 125-річчя з дня народження Ольги Косач-Кривинюк / Іскорко-Гнатенко В. // Дивослово. - 2002.-№6. - С.59-63.
75. Квітка: До 120-річчя від дня народження [Текст] : Штрихи до портрета унікального українського подружжя // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.179-185.
76. Кирилюк, Є. Мужнє слово поетеси: до 100-річчя від дня народження Лесі Українки / Є. Кирилюк.- К.: Знання УРСР, 1971.- 63 с.
77. Кисілевська-Ткач Л. Леся Українка [Текст] / Кисілевська-Ткач Л. // газ. Українська мова та література. - 2001.-№3. - С.2-3.
78. Коваленко С. «Лісова пісня» на два голоси [Текст] : (На допомогу вчителям української літератури) / Коваленко С., Коваленко Б. // Освіта. - 2001.-№62-63(31 жовтня-7 листопада). - С.14.
79. Коваль В. Формування патріотичної вихованості на матеріалі творів Лесі Українки [Текст] / Коваль В. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2000.-№5. - С.13-16.
80. Ковальчук О. До вивчення «Боярині» Лесі Українки [Текст] / Ковальчук О. // Дивослово. - 1998.-№10. - С.41-43.
81. Кодак М. Дві з'яви одного ангела [Текст] : (Леся Українка і Максиміліан Волошин) / Кодак М. // Слово і час. - 2001.-№2. - С.18-27.
82. Козачишина Є.І. Олександр Олесь - поет страдницької долі, глибокої зажури серця [Текст] : День поезії в 10-11 класах / Козачишина Є.І. // Позакласний час. - 2001.-№2-3. - С.18-21.
83. Коломієць В. Мотиви духовного визволення особистості й народу в поетичній драмі Лесі Українки «Бояриня» [Текст] / Коломієць В. // Рідна школа. - 2001.-№8. - С.66-69.
84. Комзюк В. Музей Лесі Українки в Колодяжному [Текст] / Комзюк В. // газ.Українська мова та література. - 2001.-№6. - С.14-15.
85. Комзюк В. Чиста криниця натхнення [Текст] : Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки с.Колодяжне / Комзюк В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.192-195.
86. Корецька О. Меморіальний фонд Лесі Українки у Волинському краєзнавчому музеї [Текст] / Корецька О. // Дивослово. - 2000.-№2. - С.28-29.
87. Коробейник І. Леся Українка в Жабориці [Текст] : Фрагмент з учнівської дослідницької роботи / Коробейник І. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-№3. - С.101-108.

88. Костенко Л. Поет, що ішов сходами гігантів [Текст] : (Драматичні поеми Лесі Українки) / Костенко Л. // Українське слово: Хрестоматія укр.літ. та літ.критики ХХ ст.: В 4 кн. Кн.1. - К.,2001. - С.180-191.
89. Костенко Л. Поет, що ішов сходами гігантів [Текст] : Фрагменти із передмови до драматичних творів Лесі Українки / Костенко Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.32-38.
90. Костенко, А. Співачка досвітніх вогнів / А. Костенко.- К.: Веселка, 1971.- 223 с.
91. Кочерга С. Лесина домівка в Ялті [Текст] / Кочерга С. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-№6. - С.118-121.
92. Кравців Б. Поезія Лесі Українки під радянською цензурою [Текст] / Кравців Б. // Кравців Б. Зібрані твори.Т.3: Публіцистична проза. - К.,1994. - С.436-445.
93. Криловець А. «Сім струн я торкаю...» [Текст] : (Із секретів поетичної творчості Лесі Українки) / Криловець А. // Дивослово. - 1995.-№7. - С.12-16.
94. Криловець А. Драматична поема Лесі Українки «Оргія»:філософія національної честі [Текст] / Криловець А. // Дивослово. - 1996.-№7. - С.6-10.
95. Криловець А. Страждання різної проби [Текст] : Українська національна вдача в драматичній поемі Л.Українки «Бояриня» / Криловець А. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.40-46.
96. Криловець, А. О. Художня філософія Лесі Українки [Текст]: навч. посіб. / А. О. Криловець.- Рівне: Діва, 1997.- 67 с. Дзеркало: Драматична поема Лесі Українки «Оргія» і роман В. Винниченка «Хочу!» [Текст]: упоряд. В. Панченко.- К.: Факт, 2002.- 320 с.
97. Крук О. Вплив Михайла Драгоманова на формування суспільно-політичних поглядів поетеси [Текст] : (За матеріалами листування) Л.Українки / Крук О. // Дивослово. - 1996.-№2. - С.3-8.
98. Кудрявцев М. Драма Лесі Українки «Бояриня» - твір з національної історії України [Текст] / Кудрявцев М. // газ.Українська мова та література. - 2001.-№6. - С.12-13.
99. Кудрявцев М. Ідеї та особистості в драмі «Руфін і Прісцилла»: соціально-етичний аспект [Текст] : (Драма Лесі Українки) / Кудрявцев М. // газ.Українська мова та література. - 2003.-№5. - С.10-13.
100. Кудрявцев М. Нерозкаяний бунт. Пошуки свободи бех духовності [Текст] : («В катакомбах» Л.Українки) / Кудрявцев М. // Слово і час. - 1999.-№8. - С.27-32.
101. Кудрявцев М. Одержимість чи...конформізм? [Текст] : До ідейної проблематики драматичного етюдю Лесі Українки «Три хвилини») / Кудрявцев М. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№8. - С.9.

102. Кудрявцев М. Трагедія невизнаної правди [Текст] : (Леся Українка «Касандра») / Кудрявцев М. // газ.Українська мова та література. - 2003.-N5. - С.7-9.
103. Кудрявцев, М. Драма ідей в українській новітній літературі ХХ ст. [Текст]: [монографія] / М. Кудрявцев; наук. ред. П. П. Кононенко ; ред. С. В. Трубчанінов.- Кам'янець-Подол.: Оіит, 1997.- 272 с.
104. Кухар, Р. В. До джерел драматургії Лесі Українки [Текст]: [монографія] / Р. В. Кухар ; наук. ред. і авт. післям. : О. Астаф'єв.- Ніжин: 2000.- 267 с.
105. Кухта Н. Народноказкова основа «Лісової пісні» Лесі Українки [Текст] / Кухта Н. // Дивослово. - 1997.-N4. - С.28-30.
106. Кучеренко О. Волелюбні мотиви історико-поетичних легенд Лесі Українки [Текст] / Кучеренко О. // Історія в школі. - 2002.-N1. - С.25-26.
107. Лавров Д. «Ні, я жива! Я буду вічно жити!» [Текст] : Київські адреси Лесі Українки / Лавров Д. // Людина і світ. - 1995.-N3-4. - С.34-39.
108. Лазарук В. Нечимне [Текст] : На батьківщині Лесиної Мавки / Лазарук В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.200-203.
109. Лазарук В. Нечимне [Текст] : На батьківщині Лесиної Мавки / Лазарук В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.200-203.
110. Ласовська-Крук М. Віщування старого дуба [Текст] : (3 дитячих років Лесі Українки). Феерія на дві дії / Ласовська-Крук М. // Початкова школа. - 1997.-N2. - С.58-63.
111. Лауреати премії імені Лесі Українки [Текст] : 1971-1999 // Рідне слово: Українська дитяча література: Хрестоматія: У 2 кн. Кн.2. - К.,1999. - С.540-542.
112. Лебединська Т. Орієнталістика в житті і творчості Лесі Українки [Текст] / Лебединська Т. // Урок української. - 2001.-N2. - С.54-56.
113. Лесик В. Філософсько-естетичний зміст драми Лесі Українки «Касандра» [Текст] / Лесик В. // Дивослово. - 2001.-N2. - С.7-9.
114. Лесина домівка в Ялті [Текст] / Кочерга С. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-N6. - С.118-121.
115. Лисковець Г. Листи - країна поетового серця [Текст] : Складнопідрядне речення в листах Лесі Українки. Біт-урок / Лисковець Г. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.135-141.
116. Листи Лесі Українки до Михайла Кривинюка [Текст] : (Публікація Оксани Сліпушко) // Дніпро. - 1995.-N5-6. - С.81-109.
117. Листи Ольги Косач-Кривинюк до Марії Деркач [Текст] // Дзвін. - 1995.-N5. - С.108-122.
118. Ломонос, Є. О. Вивчення творчості Лесі Українки [Текст]: Посібник для вчителів / Є. О. Ломонос.- К.: Радянська школа, 1987.- 206 с.

119. Лопушанський Я. Німецькомовне відлуння творчості Лесі Українки [Текст] / Лопушанський Я. // Слово і час. - 2002.-N3. - С.68-77.
120. Луценко Л.М. «Мрії зламане крило» за творами Л.Українки [Текст] : Тематичний вечір / Луценко Л.М. // Все для вчителя. - 2000.-N3. - С.60-63.
121. Майборода Н. Суперечність блакитної троянди і каменя [Текст] : Неоромантизм в творчості Лесі Українки / Майборода Н. // газ.Українська мова та література. - 2003.-N5. - С.20-22.
122. Маланюк Є. До роковин Лесі Українки [Текст] / Маланюк Є. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.10-14.
123. Маланюк Є. До роковин Лесі Українки [Текст] / Маланюк Є. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.10-14.
124. Маленька Т. Орієнтальна поезія Лесі Українки: від романтизму до модернізму [Текст] / Маленька Т. // Слово і час. - 2001.-N6. - С.28-34.
125. Марджанішвілі В.В. «Без надії сподіваюсь» [Текст] : Сценарій свята, присвяч. дню народження Лесі Українки / Марджанішвілі В.В. // Позакласний час. - 2002.-N1-2. - С.98-99.
126. Мартиненко В.О. Леся Українка /25.02.1871 - 1.08.1913/ [Текст] / Мартиненко В.О. // Початкова школа. - 1995.-N2. - С.33-34
127. Масенко Л. Ідеї соціалізму в оцінках Лесі Українки [Текст] / Масенко Л. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-N8. - С.1-4.
128. Масенко Л. Леся Українка про публіцистичний стиль [Текст] : 130 років від дня народження Лесі Українки / Масенко Л. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.3.
129. Масенко Л. Ні, правда для неї ніколи не була тільки словом [Текст] : До 130-річчя від дня народження Лесі Українки / Масенко Л. // Урок української. - 2001.-N2. - С.4-7.
130. Масенко Л. Пророк і фарисей [Текст] : (Ключова образна опозиція в драматургії Лесі Українки) / Масенко Л. // Урок української. - 2000.-N3. - С.39-44.
131. Масенко Л. У Вавилонському полоні [Текст] : Теми національної та соціальної неволі в драматургії Лесі Українки / Масенко Л. // газ.Українська мова і література. - 2000.-N26-27. - С.1-56.
132. Матвеев А. Українське вогнище культури [Текст] : Київські літературно-артистичні товариства / Матвеев А. // Дніпро. - 1996.-N9-10. - С.98-106.
133. Матющенко А. Вибір духовної свободи [Текст] : (особистісна колізія в драматургії Лесі Українки) / Матющенко А. // Слово і час. - 1996.-N4-5. - С.67-71.
134. Мах П. Лесин дивосвіт [Текст] : До 125-річчя від дня народження Лесі Українки / Мах П. // Вітчизна. - 1996.-N3-4. - С.129-135.
135. Мацько Л.; Любов. Мовотворчість Лесі Українки [Текст] / Мацько Л., Сидоренко О. // Дивослово. - 2002.-N3. - С.14-16.

136. Мельник Л. Кросворд «Леся Українка» [Текст] / Мельник Л. // Дивослово. - 2000.-№9. - С.65.
137. Мірошніченко Л. «В моєму серці його струни...» [Текст] : М.Косач /брат Л.Українки/ / Мірошніченко Л. // Вітчизна. - 1996.-№7-8. - С.88-90.
138. Мірошніченко Л. «Патос думок...» [Текст] : Первісний рукопис Лесі Українки - закономірності подинчих правок / Мірошніченко Л. // Слово і час. - 2001.-№4. - С.44-51.
139. Мірошніченко Л. До текстології письменниці [Текст] : (Л.Українки) / Мірошніченко Л. // Дивослово. - 1996.-№2. - С.10-11.
140. Мірошніченко Л. Над рукописами Лесі Українки [Текст] / Мірошніченко Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2002.-№1. - С.81-88.
141. Мірошніченко Л. Чим яскравіше світло, тим глибша тінь [Текст] : Над листами Лесі Українки до Ольги Кобилянської / Мірошніченко Л. // газ.Укр.мова та література. - 1999.-№35. - (додаток)
142. Мірошніченко Л., Лариса. Дещо про неznайдені твори Лесі Українки [Текст] / Лариса Мірошніченко Л. // Дивослово. - 1994.-№2,4. - С.20-23,С.50-55.
143. Мірошніченко Л., Лариса. Прообраз натхнення [Текст] : Творче натхнення Лесі Українки крізь призму первісного рукопису / Лариса Мірошніченко Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.46-56.
144. Мірошніченко, Л. Над рукописами Лесі Українки [Текст]: нариси з психології творчості та текстології / Л. Мірошніченко.- : 2001.- 262 с.
145. Міщенко, Л. І. Леся Українка [Текст]: Посібник для вчителів / Л. І. Міщенко.- К.: Радянська школа, 1986.- 302 с.
146. Мовчун А. Вивчення творів Лесі Українки в 3(2)класі [Текст] / Мовчун А. // Початкова школа. - 2002.-№2. - С.18-22.
147. Моклиця М. Pro et contra християнства [Текст] : Драматургія Лесі Українки / Моклиця М. // Слово і час. - 2001.-№6. - С.21-28.
148. Моклиця М. У пошуках театру Лесі Українки [Текст] / Моклиця М. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.209-215.
149. Мороз Л. Леся Українка і християнство [Текст] / Мороз Л. // Дивослово. - 1995.-№2. - С.4-10.
150. Мороз Л. Традиції української класики у творчості Лесі Українки [Текст] : (стан і напрям дослідження) / Мороз Л. // Слово і час. - 2001.-№2. - С.28-34.
151. Мороз, М. О. Літопис життя та творчості Лесі Українки / М. О. Мороз ; відп ред. : М. Г. Жулинський ; ред. : В. І. Горбик.- К.: Наукова думка, 1992.- 632 с.
152. Ненадкевич Є. Українська жінка [Текст] : До тридцятиліття з дня смерті Лесі Українки / Ненадкевич Є. // Дивослово. - 2001.-№2. - С.52-56.

153. Ніконець А.А. Без надії сподіваюсь... [Текст] : Літ.-муз.композиція до дня народження Лесі Українки / Ніконець А.А. // Все для вчителя. - 2002.-№4. - С.31-34.
154. Овчарук М. Давня правда панська оселя [Текст] : (Музей родини Косачів у м.Новоград-Волинському) / Овчарук М. // газ.Українська мова та література. - 2001.-№6. - С.15.
155. Одарченко П. Леся Українка і В.Шекспір [Текст] / Одарченко П. // Відродження. - 1996.-№2. - С.73-76.
156. Одарченко П., Петро. Про одну репліку в «Блакитній троянді» Лесі Українки [Текст] / Петро Одарченко П. // Слово і час. - 1994.-№1. - С.40-41.
157. Олійник Г. Пам'яті безсмертна діорама... [Текст] : 130 років від дня народження Лесі Українки / Олійник Г. // Управління освітою. - 2001.-№4. - С.12.
158. Олійник М. З іменем Лесі [Текст] : (До 25-ліття повного видання трилогії «Дочки Прометея») / Олійник М. // Визвольний шлях. - 1997.-№3. - С.326-332.
159. Олійник М. Палали кров'ю дикі рожі.Життєва драма Лесі Українки. [Текст] : Посібник для учителів словесності та українознавства / Олійник М. // Рідна школа. - 1996.-№2. - С.35-46.
160. Олійник, М. Дочка Прометея [Текст]: роман. Кн.1 Леся Кн. 2 Одержима / М. Олійник; худ.- оформл. та мал. В. Чебаника, передм. О. Мусієнка.- К.: Радянська школа, 1985.- 344 с.
161. Онуфрієнко О. Головні світоглядно-філософські засади лірики Лесі Українки [Текст] / Онуфрієнко О. // Укр.література в загальноосвітній школі. - 1999.-№6. - С.31-36.
162. Онуфрієнко О. Модерністичний дискурс і екзистенційні мотиви творчості Лесі Українки [Текст] / Онуфрієнко О. // Слово і час. - 1999.-№4-5. - С.92-96.
163. Ошуркевич О. Веснянки з Настирного Чекна-Межиріччя [Текст] : Шляхами Лесі Українки / Ошуркевич О. // Берегиня. - 2000.-№4. - С.29-38.
164. Ошуркевич О. Шляхами Лесі Українки [Текст] / Ошуркевич О. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№2. - С.203-209.
165. Памірська, Леся. Леся Українка і традиції педагогічної школи Олени Пчілки / Л. Памірська // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2007. - № 4. - С. 135-138.
166. Панченко В. Кілька статей з методичного посібника [Текст] : («Я бачила кохання й молодощі...» Л.Українка) / Панченко В. // Дивослово. - 1997.-№1. - С.33-34.
167. Пепа В. Вогонь від іскри Прометея [Текст] : До 130-річчя від дня народження Лесі Українки / Пепа В. // Урядовий кур'єр. - 2001.-№37(27 лютого). - С.4.

168. Переломов І. Кросворд «ювілейний» [Текст] : До 130-річчя від дня народження Лесі Українки / Переломов І. // Сільська школа. - 2001.-N7(22 лютого). - С.3.
169. Петриченко Н. Віч-на-віч з Лесею Українкою [Текст] : Використання епістолярних матеріалів на уроці літератури / Петриченко Н. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001.-N1. - С.15-20.
170. Петрюк Т. «Її життя - сонячний промінь...» [Текст] : Урок позакласного читання в 3 кл. за творчістю Лесі Українки / Петрюк Т. // Початкова освіта. - 2000.-N6. - С.5.
171. Побережна Г. Леся Українка [Текст] : Гороскоп / Побережна Г. // Art line. - 1998.-N3. - С.70-71.
172. Поліщук Л. «Мила товаришка» великої Лесі [Текст] : Творчі взаємини Надії Кибальчич та Лесі Українки / Поліщук Л. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.9-10.
173. Поліщук Я. «Лісова пісня» Лесі Українки: неопоганство і семантика міфу [Текст] / Поліщук Я. // Дивослово. - 2000.-N3. - С.2-7.
174. Поліщук Я. Відлуння античного міфу загибелі [Текст] : («Кассандра» Л.Українки) / Поліщук Я. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.18-27.
175. Поліщук Я. Страждання. Зрада. Смерть [Текст] : Філософські аспекти драматичної поеми Лесі Українки «Одержима» / Поліщук Я. // Дивослово. - 2001.-N11. - С.2-6.
176. Поліщук Я. Три смерті - три вічності [Текст] : Пошуки сенсу життя в драматичній поемі Лесі Українки «Одержима» / Поліщук Я. // Слово і час. - 2001.-N6. - С.11-21.
177. Поліщук Я. Туга за читачем і міф автора [Текст] : (До проблеми сприйняття творчості Лесі Українки) / Поліщук Я. // Дивослово. - 1998.-N4. - С.8-11.
178. Половка Г. Дівчинка з Полісся [Текст] : Літ.-муз.композиція про дитячі роки Лесі Українки / Половка Г. // Початкова освіта. - 2001.-N5. - /вкладка/
179. Помпео Л. Експеримент і новаторство в сонеті Лесі Українки [Текст] / Помпео Л. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.37-43.
180. Привалова С. Чарівний світ інтимної лірики Лесі Українки [Текст] : 10 кл. (позакласна робота) / Привалова С. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2002.-N4. - С.34-37.
181. Пушкар Н. Пам'яті Лесі Українки [Текст] : Автографи з фондів Волинського краєзнавчого музею / Пушкар Н. // Дивослово. - 1997.-N2. - С.57-59.
182. Рибалко К. «Драматична доля драматичної поеми» [Текст] : З досвіду викладання «Боярині»: Система уроків / Рибалко К. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.76-81.
183. Рисак О. У дзеркалі Дон Жуана [Текст] : Мандрівний сюжет у потрактуванні Д.Байрона, О.С.Пушкіна та Лесі Українки / Рисак О. //

- Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.57-60.
184. Рисак, О. О. Лесин дивосвіт / О. О. Рисак; ред.: Д. С. Карпин.- К.: СВІТ, 1992.- 179 с.
185. Розумний Я. Українськість Дон Жуана в «Камінному господарі» [Текст] / Розумний Я. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.22-26.
186. Рудницька Г. Аналіз поезії Лесі Українки «Contra spem spero» [Текст] / Рудницька Г. // Дивослово. - 2000.-N2. - С.52-54.
187. Савчук Н. Національне виховання в українській родині [Текст] : (За матеріалами літературно-краєзнавчих досліджень про родину Косачів) / Савчук Н., Приходько О. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.31-32.
188. Садівська В. До глибин літературознавчого аналізу [Текст] : Лінгвістичний аналіз поезій Лесі Українки / Садівська В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.114-118.
189. Сальва К.Т. Пам'яті життя і творчості Лесі Українки присвячується [Текст] : Літ.-муз. композиція / Сальва К.Т. // Позакласний час. - 2001.-N2-3. - С.11-17.
190. Саранді Н. Одержима [Текст] : Уривки з листування, якого не було / Саранді Н. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.15-18.
191. Святовець В. «В дітей мені хотілося перелити свою душу...» Леся Українка очима Олени Пчілки [Текст] / Святовець В. // Київ. - 1995.-N6. - С.146-148.
192. Святовець, В. Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки [Текст]: листи в контексті художньої творчості / В. Ф. Святовець.- К.: Вища школа, 1981.- 183 с.
193. Сивокінь Г. Леся Українка, яку мало знаємо [Текст] / Сивокінь Г. // Дивослово. - 1996.-N2. - С.8-9.
194. Сидорук І. Образи української міфології як засіб народної педагогіки [Текст] : Л.Українка / Сидорук І. // Початкова школа. - 1999.-N2. - С.46-47.
195. Скиба С. Національний образ світу і художні часово-просторові поезії Лесі Українки [Текст] / Скиба С. // Визвольний шлях. - 2000.-N8. - С.48-51.
196. Скрипка Т. Рідна по крові й по духу [Текст] : Уривок із книги «Благословенний рід» (про сім'ю Лесі Українки) / Скрипка Т., Денисюк І. // Мистецтво та освіта. - 1996.-N2. - С.55-60.
197. Скупейко Л. Казка і міф у драмі Лесі Українки «Лісова пісня» [Текст] / Скупейко Л. // Слово і час. - 2000.-N8. - С.55-65.
198. Скупейко Л. Леся Українка і фемінізм [Текст] : (нефіміністичний погляд) / Скупейко Л. // Слово і час. - 1999.-N8. - С.43-47.
199. Скупейко Л. Леся Українка і фемінізм [Текст] : (нефіміністичний погляд) / Скупейко Л. // Урок української. - 2000.-N1. - С.40-43.

200. Скупейко Л. Текст автора як екзистенціал страждання [Текст] : (драматична поема Лесі Українки «Одержима») / Скупейко Л. // Слово і час. - 2001.-N11. - С.74-83.
201. Скупейко Л.І. Текстологічні засади повного зібрання творів Лесі Українки [Текст] / Скупейко Л.І. // Слово і час. - 1996.-N2. - С.6-12.
202. Скупейко, Л. Міфопоетика «Лісової пісні» Лесі Українки [Текст]: [монографія] / Л. Скупейко ; відп. ред. Г. М. Сивокінь.- К.: Фенікс, 2006.- 416 с.
203. Слоньовська О. «Сутужна, сину мій, вкраїнська справа...» [Текст] : (Л.Українка «Бояриня» : урок у 10 класі) / Слоньовська О., Сушевський Б. // Урок української. - 2000.-N3. - С.52-54.
204. Ставицький, О. Леся Українка (Етапи творчого шляху) / О. Ставицький.- К.: Дніпро, 1970.- 220 с.
205. Стадна Л. «На шлях я вийшла ранньою весною...» [Текст] : Підсумковий урок за творчістю Л.Українки у 10-у класі / Стадна Л. // Сільська школа. - 2001.-N7(22 лютого). - С.7.
206. Стамат Т.В. Всесильний Пан полює в серці людини... [Текст] : За творами «Лісова пісня» Лесі Українки та «Пан» Кнута Гамсуна. 11 кл / Стамат Т.В. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2002.-N9. - С.10-12.
207. Степанишин Б. Драма Лесі Українки «Бояриня» [Текст] / Степанишин Б. // Дивослово. - 1998.-N2. - С.50-51.
208. Степанишин Б. З мозаїки особистості Лесі Українки [Текст] / Степанишин Б. // Дивослово. - 1997.-N2,4. - С.36-40,С.22-25.
209. Степанишин Б. Леся Українка: «Ніщо мене так не мучить, як фальш» [Текст] : Погляд на життя і творчість письменниці з нових, сучасних позицій / Степанишин Б. // Березіль. - 1999.-N1-2. - С.169-176.
210. Степанюк М. Розмова з Лесею [Текст] : Леся Українка в поетичній Волині: Урок-концерт / Степанюк М. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.118-127.
211. Струманський В.П. Педагогічні погляди Лесі Українки [Текст] / Струманський В.П. // Початкова школа. - 1996.-N2. - С.48-51.
212. Струцюк Й. Згадки з Колодяжного [Текст] : Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки С.Колодяжне / Струцюк Й. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.195-200.
213. Сулятицький М. Особливості трансформації загальнокультурної традиції в драматичних поемах Лесі Українки [Текст] / Сулятицький М. // Дивослово. - 2000.-N11. - С.4-7.
214. Сушевський Б. «Лісова пісня» Лесі Українки - гімн красі рідного Полісся, шедевр нової драматургії. Два світи в драмі [Текст] / Сушевський Б., Слоньовська О. // газ.Українська мова та література. - 2001.-N6. - С.10-11.

215. Таранюк Т. Леся Українка-дітям [Текст] : (Урок позакласного читання у 2 класі) / Таранюк Т. // Початкова школа. - 1998.-N2. - С.19-20.
216. Ткач Л. Залучати до пошуково-дослідницької роботи [Текст] : Лабораторна робота на уроці літератури / Ткач Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.131-135.
217. Токмань Г. Проблемні семінари за темою «Лірика і драматургія Лесі Українки» [Текст] / Токмань Г. // Дивослово. - 1995.-N8. - С.33-36.
218. Тридцять років головної «дитячої» премії [Текст] : Письменники-лауреати літературної премії імені Лесі Українки // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2002.-N6. - С.194-196.
219. Українка Л. Оцінка «Нарису програми української партії соціалістичної» [Текст] : (Від групи українських соціал-демократів) / Українка Л. // Дніпро. - 1997.-N5-6. - С.116-123.
220. Филипович П. Образ Прометея в творах Лесі Українки [Текст] / Филипович П. // Дивослово. - 1996.-N2. - С.11-14.
221. Хороб М. Фольклорно-міфологічна основа драм «Легенда» Станіслава Виспянського і «Лісова пісня» Лесі Українки [Текст] / Хороб М. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2002.-N2. - С.33-38.
222. Хороб С. Неоромантизм Лесі Українки в контексті західноєвропейської модерної драми [Текст] / Хороб С. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2001.-N6. - С.26-31.
223. «Хотіла б я піснею стати» [Текст] : Матеріали для проведення позакласного часу з теми «Леся Українка та музика» // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N2. - С.215-220.
224. Чжу Хунь Леся Українка в Китаї [Текст] / Чжу Хунь, Хе Жунчан // Всесвіт. - 1994.-N3. - С.162-164.
225. Шевчук М. Аспекти інтерпретації традиційних сюжетів [Текст] : На матеріалі двох віршів Лесі Українки / Шевчук М. // Слово і час. - 2000.-N2. - С.47-49.
226. Шевчук Т. Тестові завдання до теми «Творчість Лесі Українки» [Текст] / Шевчук Т. // Дивослово. - 1995.-N8. - С.37-39.
227. Шерех Ю. Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі? [Текст] / Шерех Ю. // Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеологія: В 3 т. Т.1. - Харків,1998. - С.379-390.
228. Шерех Ю. Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі? [Текст] / Шерех Ю. // газ.Українська мова та література. - 2003.-N5. - С.3-6.
229. Штонь Г. Дещо про різнобічність художньої обдарованості Лесі Українки [Текст] / Штонь Г. // Дивослово. - 2002.-N3. - С.63-65.
230. Штонь Г. Життєсущий талант [Текст] : (До 130-річчя від дня народження Лесі Українки) / Штонь Г. // Слово і час. - 2001.-N2. - С.4-5.

231. Щербанюк І. В центрі уваги «Одержима « Лесі Українки [Текст] : (Про фестиваль однієї п'єси) / Щербанюк І. // Слово і час. - 1995.-N1. - С.51-52.
232. Щербанюк І. Духовна спадкоємиця Миколи Лисенка [Текст] : (Творчі взаємини Лесі Українки з композитором) / Щербанюк І. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.17-19.
233. «Як умру, на світі запалає покинутий вогонь моїх пісень...» [Текст] : Інформаційний список літератури до 130-річчя від дня народження Лесі Українки // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-N1. - С.187-189.
234. Януш О. Леся Українка в Криму [Текст] / Януш О. // Дивослово. - 1994.-N10-11. - С.60-63.

Олександр Олесь

Складний життєвий шлях випав на долю Олександра Олеся (справжнє прізвище – Кандиба). Народився він в с. Крига (Білопілля) на Сумщині, закінчив Харківський ветеринарний інститут, працював у Харкові та Києві (1909 – 1919). У 1907р. у Петербурзі вийшла перша книга Олеся – «З журбою радість обнялась», що принесла славу молодому поетові. В наступні роки з'являються нові збірки – «Поезії. Книга II» (1909), «Поезії. Книга III» (1911), «Драматичні етюди. Книга IV» (1914), «Поезії. Книга V» (1917). Не набувши чітких політичних орієнтирів, Олесь після Великої Жовтневої соціалістичної революції опиняється за кордоном (1919). Еміграція стала трагедією життя Олеся. Настрої пригніченості, нудьги і самотності наповнюють першу «закордонну» збірку віршів Олеся – «Чужиною» (Відень, 1919). «В вигнанні дні течуть, як сльози...» – такими словами розпочинається один з перших віршів книги. Невдовзі, у 1921р., виходить «Перезва» – збірка гостросатиричних віршових творів, що викривають життя, побут і політичні принципи емігрантської громади. Збірку (з'явилась у світ тільки перша частина її) поет видав під псевдонімом. Верховоди емігрантських кіл стали на перешкоді публікації нових віршів такого характеру. Почуття людини, позбавленої рідного дому, поглиблюються. В одному з віршів поет уявляє себе мертвим, але похованим в рідному краю, проте доля вигнанця гірша, ніж доля мерця.

Проте поет так і не спромігся на остаточні висновки чи рішення. Гостро-емоційно сприймаючи удари долі, він ладен вбачати у них непоясниме наслання, прокляття.

В останні десятиріччя життя Олесь усувається від будь-якої участі в заходах, здійснюваних українською еміграцією, послаблюється активність його поетичної творчості, він займається переважно інсценізацією народних казок, написанням лібретто для дитячих опер. Помер письменник у Празі 1944р.

Творча спадщина Олеся досить велика якщо врахувати, що більшу частину її становить поезія – дев'ять книг (звертався Олесь і до драматичного

жанру, створивши ряд драматичних поем та етюдів). В українську літературу Олесь входить як поет, що розширив тематичний, стильовий, настроєвий діапазони лірики, підніс виражальну силу українського художнього слова. Не будучи «модерністом» ні за організаційною приналежністю, ні по суті, Олесь вніс новаторські моменти в розвиток української поезії. Не вдаючись до будь-яких маніфестів, декларацій, він своєю творчістю наголосив на естетичній цінності поетичного твору, рішуче заперечив абстрактну декламаційність, хоч би якими завданнями вона надихалась.

Загалом не нова на поетичні ідеї, віршові прийоми і навіть образи (взяті номенклатурне, самі по собі), поезія Олеся уже з виходом першої збірки завоювала прихильність знавців літератури і масового інтелігентного читача. У ній були представлені безпосередність і щирість поетичного вислову, глибокий внутрішній драматизм почуття, багатство мінливих відтінків настрою. Життя природи, кохання, перипетії громадської боротьби – основна тематика першої збірки, що надовго визначила й тематику творчого доробку поета.

Надзвичайно вразливе, діткливе «я» ліричного героя Олеся однаково чутливо резонує на найменші перепади у стосунках з коханою, на зміни в настроях мас, на рух у рослинному й тваринному світі, атмосфері. Всеосяжність сфер поетового почуття відбита інколи в межах одного й того ж твору («Цілий день ти нудилась в кімнаті своїй», «Погасло сонце ласки і тепла» та ін.).

Легкий, майже невагомий перехід від одного зовнішнього явища до іншого, а від них – до стану власної душі притаманний багатьом творам Олеся («Сніг в гаю... але весною», «Дві хмароньки пливли кудись», «В міщанській одіжі і в рідному вінку», «Зима... і пролісок блакитний!», «На гори високі, на срібло снігів» та ін.). Суб'єктивне враження і сприйняття покладено і в основу його громадянської лірики. Поет відобразив народне – і водночас власне – пробудження в роки революції («Сонце на обрії, ранок встає», «Ти знову у мене окрилюєш мрії», «Я більше не плачу...»), оспівав червоний прапор боротьби («Воля!? Воля?! Сниться, може?», «1 Мая»).

Однак у віршах Олеся не знайти концептуального осмислення революційної боротьби: йдеться, звичайно, не про декларативне висунення якихось віршових «програм» (такі поетичні форми органічно чужі для Олеся), а про широкий політичний світогляд. Він у поезії Олеся відсутній навіть там, де мова заходить про кінцеву мету революції, про поетове слово у ній. Тут багато непідробного пафосу, ліричної виразності, але не досить політичної конкретності.

В образній системі Олеся наявні релікти народницької символіки, окремих народницьких мотивів (зокрема, з Надсона). Проте навіть ці штампи невідомо трансформуються у тонкому суб'єктивному почутті. Не подаючи політичної концепції, громадянська поезія Олеся цікава як суб'єктивний документ суспільної боротьби епохи. Дуже вразлива, можна сказати, тендітна душа ліричного героя хворобливо реагує на всі перипетії цієї боротьби. Героя повергають у розпач тимчасові поразки, розправи, репресії («Хто ви, хто ви з

нагаями?..», «Над трупами», «Капітану Шмідту», «Міцно і солодко, кров'ю упившись...»), йому дорога найменша надія на перемогу («Сонце на обрії, ранок встає», «Вони – обідрані, розбуті»). Громадянські настрої й переживання поета у найрізноманітніші способи (метафоричні асоціації, алегоричні паралелі, композиційні зіставлення в межах твору, циклу, збірки віршів) перегукуються з образами природи, поєднуються з колізіями особистого, внутрішнього життя. На відміну від ліричного героя П. Грабовського герой лірики Олеся не є безпосереднім учасником боротьби (крім інших якостей, йому бракує твердості волі), але надзвичайно співчутливо й зацікавлено її відображає.

В основі художнього світу Олеся, створюваного інтимною лірикою (та й лірикою громадянського характеру), лежить неоромантичне протиставлення дійсного життя, з одного боку, і мрій та сподівань героя – з другого. Неоромантичним є популярний у творах Олеся мотив дочасного чи вражаюче-короткочасного буання («Айстри», «Єсть дивні лілеї, що вранці родившись», «Єсть квіти такі, що ніколи не квітнуть» та ін.). Саме цей «єдиний раз» квітування гармонійно перенесено Олесем на любовну тематику: «Квітки любові розцвітають єдиний раз, єдиний раз».

Поет воєдино зливає контрастні поняття: мовиться про біль, муки, кров, рани, і все це стає ще болючішим від того, що з них проростає «ніжність» і «жаль», що все це здійснюється в пошуках тієї «ніжності», відсутність якої скрушно переживається.

У змалюванні любові Олесем немає різких, контрастних барв, що йдуть, як правило, від гостроти самоусвідомлення (лірика Франка, Лесі Українки, почасти й Маковея), але поза цим трактування любові в нього досить різноманітне: це й безнадійне кохання, і зовнішніми умовами спричинена недосяжність любові, і таємнича приреченість закоханих не мати одне одного, і нарешті, радісно-тріумфуюче проникнення любові в серце, що сповняє собою всю істоту і природу загалом.

Природа в ліриці Олеся виступає не просто зовнішнім аналогом чи тлом переживань людини: поету притаманний своєрідний поетичний пантеїзм – розлиття почуттів (і взагалі особистості) в житті квітів, трав, сонячного проміння. Саме завдяки високому ступеневі нероз'єднаності емоцій людини й природи остання в поета мало конкретизована описово (переважають загальні назви – пташки, квіти – або ж назви, що встигли стати штампами-солов'ї, жайворонки, орли). Однак природа в поезії Олеся живе дуже виразним життям. За всієї недеталізованості описів поет тонко передає її порухи й настрої, відображення природи у нього переважно музичне, з очевидно відчутними ритмами. Кращими зразками пейзажної лірики Олеся є ряд віршів із циклу «Щороку» (третья книга), де змалювано річний круговорот природи. Привертають увагу інтонаційні засоби, якими передано рух.

Ліричні твори Олеся, музикальні, часто «романсові» за формою, віддавна привертали увагу композиторів – М. Лисенка («Сміються, плачуть солов'ї», «Айстри», «Гроза пройшла... зітхнули трави»), К. Стеценка

(«Сосна»), Я. Степового («Не беріть із зеленого луку верби»), С. Людкевича («Тайна») та ін.

У драматичних творах Олеся («По дорозі в Казку», «Трагедія серця», «Над Дніпром», «Ніч на полонині» тощо) ще виразніше, ніж у поезії, проявилась неоромантична концепція. Юнак, герой драматичного етюда «По дорозі в Казку», веде юрбу безвольних людей з темного лісу в напрямі сонячної країни. Він один здатен визначати дорогу по червоних маках, що виростили з крові його попередників. Розкривши груди, проламає він шлях юрбі, але за кілька кроків до мети на мить занепадає духом, піддається сумнівам щодо вірності напрямку – і цього достатньо, щоб натовп розчарувався в обожнюваному героєві і повернув назад. Цей драматичний етюд, як і інші, має сюжетно-образну спільність з драматургією М. Метерлінка, Г. Гауптмана, Лесі Українки, Я. Райніса, з романтичними творами М. Горького.

Відомий Олесь і як талановитий перекладач («Пісня про Гайявату» Г. Лонгфелло, казки В. Гауфа, ліричні твори поетів багатьох країн).

Творчість Олеся – визначне явище в українській літературі перших двох десятиріч ХХ ст. М. Рильський писав: «Нема ніякого сумніву, що поезія Олександра Олеся позначилася сильними своїми сторонами на розвитку української літератури, отже й радянської української літератури. Зі смутком визнаючи його вільні і невільні провини, хибні його кроки, в яких сам він гірко каявся, шкодуючи, що така дужа творча індивідуальність не дістала повного свого розвитку, ми повинні, проте, сказати, що поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури і що все краще з його спадщини повинно стати набутком нашого радянського читача».

Література:

1. Кодак, Микола. Докір і заклик Олександра Олеся [Текст] / М. Кодак // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2006. - №7/8. - С. 101-105. - Бібліогр.
2. Лук'яненко, А. Спогад про Олександра Олеся [Текст] / А. Лук'яненко // Березіль : Літературно-художній та громадсько-політичний журнал Національної Спілки письменників України. - 2004. - №3/4. - С. 149-151
3. Завалій, Лариса. Історичне минуле у книжці Олександра Олеся «Княжа Україна» [Текст] : (матеріали до уроку літ. у 5 кл.) / Л. Завалій // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2011. - № 10. - С. 117-126. - Бібліогр. в кінці ст.
4. Новиков, Анатолій. Лінгвопростір Олександра Олеся: концепти і концептуалізація [Текст] : [рец.] / А. Новиков // Українська література в загальноосвітній школі. - 2011. - № 7/8. - С. 63. Рец. на кн. : Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація / К. Ю. Голобородько. - Х. : ХІФТ, 2010. - 528 с.
5. Хороб, Степан. Драматургія Олександра Олеся і Моріса Метерлінка: типологія ідей та образів [Текст] : збірник / С. Хороб // Хороб С. На

- літературних теренах : Дослідження, статті, рецензії / С. Хороб. - Івано-Франківськ, 2006. - С. 193-226 .
6. Васильєва Н. Літературна вікторина, присвячена життю і творчості Олександра Олеся [Текст] / Васильєва Н. // Початкова школа. - 2001.- N5. - С.62-63.
  7. Сулима, Микола. Михайль Семенко й Олександр Олесь / М. Сулима // Слово і час. - 2009. - N 1. - С. 24-27. - Бібліогр. в кінці ст.
  8. Базилевський, Володимир. Вхідження в небо: Олександр Олесь (1878-1944) [Текст] : суб'єктивна антологія. Українські поети / В. Базилевський // Слово Просвіти. - 2012. - № 5 (2-8 лютого). - С. 8-9. Турута, Т.
  9. Виховні ідеали українських аристократичних родин (Олександр Олесь - Олег Ольжич) [Текст] / Т. Турута // Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - N5. - С. 55-57
  10. Денисюк С.П. Олександр Олесь [Текст] / Денисюк С.П. // Гаєвська Н.М., Коломієць В.В. Українська література: Письмовий та усний екзамен. - К.,1998. - С.209-210.
  11. Письменний В.І. Олександр Олесь (1878-1944) [Текст] / Письменний В.І. // Живе слово.Нововведені імена в програму з укр.літератури.Кн.1.Класична література. - К.,1997. - С.69-81.
  12. Ленська С. Радість і журба Олександра Олеся [Текст] : Система уроків із вивчення творчості поета в 10 класі / Ленська С. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2002.-N2. - С.32-39.
  13. Рудик, Станіслав. Київське фахове середовище Олександра Олеся [Текст] / С. Рудик // Літературна Україна. - 2011. - № 14 (7 квітня). - С. 11
  14. П'ятаченко, Сергій. Проблеми митця у «непатріотичних» п'єсах Олександра Олеся [Текст] / С. П'ятаченко // Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. - 2005. - N8. - С. 54-56. - («Художники» (1910), «Меценати і богема» (1910), «Патріот» (1911)).
  15. Заремська, І. Журба і радість Олександра Олеся : план-конспект регіонального уроку української літератури. 10 клас / І. Заремська // Українська література в загальноосвітній школі. - 2008. - N 10. - С. 32-37. - Бібліогр. в кінці ст.
  16. Сидоренко, О. М. Епітети в поетичній творчості Олександра Олеся. [Текст] : научное издание / О.М. Сидоренко // Українська мова в процесі національно-культурного відродження України : Збірник наукових праць: Матеріали конференції / М-во освіти України, КДПШ ім. М.П. Драгоманова. - Київ : КДПШ, 1993. - С. 30-36
  17. П'ятаченко, Сергій. Ідея соборності України в поезії Олександра Олеся і Євгена Маланюка [Текст] / С. П'ятаченко // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - N7. - С. 52-56 .

18. Серікова, Анастасія. Два уроки з вивчення творчості Олександра Олеся : 10 клас / А. Серікова // Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - N 5. - С. 24-27. - Бібліогр. в кінці ст.
19. Тележкіна, О. О. Безсполучникові складні речення в поезії Олександра Олеся [Текст] : збірник / О. О. Тележкіна // Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць / М-во освіти України, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. - Харків, 1998. - Вип. 1. - С. 57-62
20. Демчук, Олег Віленович. Журба і радість - доміанти життя і творчості Олександра Олеся : Лекція-огляд [Текст] : матеріали о Школі / О. В. Демчук // Демчук О.В. Життєпис письменника : Конспекти нестандартних уроків / О. В. Демчук. - Київ : Педагогічна преса, 2002. - С. 77-88 .
21. Осьмак, Ніна Дмитрівна. Особливості художньої трансформації образу пісні в поезії Олександра Олеся та Грицька Чупринки / Н. Осьмак // Дивослово. - 2009. - N 11. - С. 57-60. - Бібліогр. в кінці ст.
22. Малютіна, Наталія. Іntenціональність висловлювань та способи їх художнього функціонування у драматичних етюдах Олександра Олеся [Текст] / Н. Малютіна // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2004. - N12. - С. 42-50 .

Микола Вороний

Вороний Микола Кіндратович (літ. псевдоніми - Арлекін, Віщий Олег, Микольчик, Сіріус та ін.) народився 24 листопада 1871 року на Катеринославщині в сім'ї ремісника. Навчався в Харківському і Ростовському реальних училищах, згодом - у гімназії в Ростові-на-Дону.

Ще гімназистом почав писати вірші, захопився творчістю Т.Шевченка, театром М.Кропивницького, політичною літературою. Потрапив у поле зору поліції (арешти, обшуки) М.Вороному заборонили вступати до університету, проживати в Петербурзі та університетських містах. З драгомановцем С.Єрастовим організував у Ростові-на-Дону «Українську громаду». У Харкові перебував під впливом таємного «Братства тарасівців». Мав намір виїхати до Болгарії і вступити до Софійського університету, куди вабила його постать улюбленця революційної молоді М. Драгоманова. Але в день його приїзду до Львова надійшла телеграма, що М.Драгоманов помер.

Навчався у Віденському університеті, потім у Львівському, заприятелював з І.Франком, входив до редколегії журналу «Житє і слово», працював режисером у театрі «Руська бесіда».

З 1897 по 1900 рік - актор трупи М Кропивницького.

Видав збірки віршів «Ліричні поезії» (1911), «В сьайві мрій» (1913), виступав з театрознавчими статтями.

«В революцію 1917 року, - пише М.Вороний в автобіографії, - я брав дуже енергійну участь, особливо на початку (при моїй участі організовувалось перше ядро Центральної Ради), влаштовував мітинги...

Восени 1917 року став директором і режисером «Національного театру», який відкрив своєю постановкою «Пригвожденних» В.Винниченка. «Були перспективи вступити до уряду, я поздержався, захоплений театральним хаосом, - пише він в автобіографії. - Далі: голод, морози, пайки і ускладнення моєї хвороби неврастенії кишок». Змучений і виснажений, поет у 1920 році емігрував до Варшави («їхав з неохотою, з мусу»), де працював «старшим аташе з правами радника» при УНР-івському уряді (для зв'язку з культурними колами Польщі). У Варшаві видав збірку поезій «За Україну» (1921). Переїхав до Львова, де викладав у консерваторії та в організованій ним драматичній школі, видав театрознавчі книги «Режисер», «Драматична примадонна», мистецтвознавчу - «Пензлем і пером».

Повернувся на Радянську Україну 1926 року. В тодішній пресі творчість поета розглядалася в основному у вульгарно-соціологічному трактуванні, йому закидали «модернізм» і «буржуазність».

Працював викладачем на кафедрі художнього читання Харківського музично-драматичного інституту. Переїхав до Києва, працював у ВУФКУ, в Укртеатрокіновидаві, писав статті, кіносценарії, перекладав лібретто. Перу М.Вороного належить низка перекладів із світової поезії, зокрема «Інтернаціоналу», «Марсельєзи», «Варшав'янки», творів Дайте, Словацького, Пушкіна, Гумільова, Верлена, Метерлінка та ін.

28 березня 1934 року уповноважений секретно-політичного відділу ДПУ УРСР Акимов (Егідес) виніс постанову про початок попереднього слідства у справі М.К.Вороного, якому інкримінувалася «контрреволюційна діяльність». Того ж дня в ДПУ на Вороного було заповнено анкету звинуваченого, допитали його, а також (як свідків) Любомира Дмитерка, Аркадія Добровольського, Івана Ле, Петра Колесника - всі вони поцінували творчість поета як «буржуазно-естетську і націоналістичну», а його самого назвали «трубадуром націоналістичної контрреволюції», їхні «свідчення» фігурують в обвинувальному висновку.

М.Вороний під час допиту рішуче заперечував висунуті проти нього обвинувачення в приналежності до контрреволюційного підпілля. З нього того ж дня, 28 березня, взяли підписку про невиїзд. Отже, поет цього разу уникнув тюремної камери ДПУ.

31 березня 1934 року особлива нарада колегії ДПУ УРСР ухвалила: «Вороного Миколу Кіндратовича ув'язнити у виправтудтабір строком на три роки, рахуючи строк з 28 березня 1934 року, з заміною засланням у Казахстан на той же строк, на місце заслання направити одиночним порядком».

Не маючи надії на повну свободу, хворий поет прохав керівництво ДПУ УРСР визначити місце заслання десь ближче - Воронеж, Сталінград, навіть Свердловськ чи Кавказ.

Судова трійка при колегії ДПУ УРСР 9 червня 1934 року несподівано зглянулася й замінила йому трирічне заслання в Казахстан висилкою на той же строк - із забороною проживати в Україні, БРСР, Московській та Ленінградській областях.

Отже, М.Вороний змушений був жити у Воронежі, пізніше у Бежиці.

Влітку 1937 року він з'явився в с.Глиняне Піщанобридського району на Кіровоградщині (тоді Одеської області), а восени переїхав до міста Новоукраїнка Тут почав працювати коректором у районній газеті, але невдовзі його було звільнено.

Останній акт трагедії М. Вороного зафіксовано в архівній слідчій справі №3945. Ця справа Одеського УНКВС була групова («Дело №66162 по обвинению Павлюченко Логвина Ананьевича й др. (всього 13 чел.). Начато 14 апреля 1938 г.»). Того ж дня арештували і М Вороного. Як і всіх його посправників (12 селян Глиняного та інших сіл) - «за участь у контрреволюційній військово-повстанській організації». Обвинувачення членам групи були вигадані й неконкретні («дискредитував методи стаханівської роботи», «вів шкідницьку роботу по пониженню урожайності» і т. п.).

Про М.Вороного у постанові слідчого сказано: «В 1934р. був засуджений колегією ОДПУ за контрреволюційну діяльність. Завербований відомим націоналістом Шимановичем (установлюється). Завербував Гулика, компрометував заходи партії та уряду».

29 квітня 1938 року особлива трійка при УНКВС Одеської області розглянула справу 13-ти і всім винесла вирок «розстріляти».

Як свідчить виписка із акта, вирок стосовно всіх, у тому й числі й М.Вороного, було виконано 7 червня 1934 року о 24.00.

Президія Кіровоградського обласного суду 10 листопада 1957 року постанову трійки УНКВС по Одеській області від 29 квітня, 1938 року стосовно М.Вороного (та інших 12 осіб) скасувала, а справу на них припинила.

Про реабілітацію поета клопоталася президія правління Спілки письменників України.

Вирок особливої наради колегії ДПУ УРСР від 31 березня 1934 року щодо М.Вороного скасовано висновком прокурора Київської області від 14 листопада 1989 року (на підставі ст.І Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х і початку 50-х років.»)

Після реабілітації М. Вороного вийшли такі його книги: «Вибрані поезії» (1959), «Твори», «Театр і драма» (1989).

Література:

1. Гаврилко, Микола. Останні дні Миколи Вороного [Текст] / М. Гаврилко // Пам'ять століть. Україна. - 2006. - №3/4. - С. 286-289
2. Гаєвська Н.М. Микола Вороний (1871-1940) [Текст] / Гаєвська Н.М. // Живе слово.Нововведені імена в програму з укр.літератури.Кн.1.Класична література. - К.,1997. - С.81-90.

3. Гаєвська Н.М. Микола Вороний [Текст] / Гаєвська Н.М. // Гаєвська Н.М., Коломієць В.В. Українська література: Письмовий та усний екзамен. - К.,1998. - С.205-209.
4. Градовський, А. В. Таємниці духовного зв'язку: Поль Верлен - Микола Вороний, Артюр Рембо - Максим Рильський [Текст] / А. В. Градовський // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2006. - №1. - С. 19-24
5. Ільєнко, І. У жорнах репресій [Текст]: оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ-НКВС) / І. Ільєнко; передм. М. Жулинського, ред. Л. М. Воронович, О. П. Ємченко.- К.: Веселка, 1995.- 448 с.
6. Камінчук, Ольга. Поезія Миколи Вороного і український символізм / О. Камінчук // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіах. - 2010. - № 1. - С. 85-100.
7. Костюк, Григорій. Микола Вороний [Текст] / Г. Костюк // Урок української : Науково-публіцистичний журнал-дайджест. - 2003. - №10. - С. 51-53
8. Кудряшова О. Метрико-стофічні моделі ямба в поезії старших символістів (символізм в літературі; Вороний; Чупринка; Олесь; астрофічні поезії Філянського; метрика; ритміка; строфіка; ямбічні твори символістів) [Текст] / О. Кудряшова // Слово і час. – 2008. - № 7. - С. 76-82.
9. Маслова, Н. Вивчення творчості Миколи Вороного: Уроки української літератури [Текст] / Н. Маслова // Сучасна школа України : Інформаційно-методичний часопис. - 2009. - № 8. - С. 43-44
10. Орел, Світлана. Микола Вороний: Остання трагічна сторінка [Текст] / С. Орел // Дзеркало тижня . - 2006. - №23 (17 червня). - С. 13.
11. Постовалова М. Повернення. Продовження поеми Миколи Вороного «Євшан-зілля» / М. Постовалова // Українська мова й література в сучасній школі. – 2008. - № 6. - С. 52.
12. Ткаченко, Лариса. Мила панна - адресатка салонної лірики Миколи Вороного [Текст] / Л. Ткаченко // Дивослово. - 2007. - № 7. - С. 11-16.
13. Українська література за новою програмою [Текст] : конспекти уроків. 10 клас / О. А. Бондаренко, Т. О. Брунова [та ін.] // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2010. - № 41/42. - С. 29-46.
14. Цопа, О. «За Україну, за її долю,,,» (Літературна композиція, присвячена Миколі Вороному) [Текст] / О. Цопа, О. Бакун // Дивослово. - 2003. - №10. - С. 52-54
15. Яценко, Т. Вивчення творчості Миколи Вороного на заняттях літературного спецкурсу [Текст] / Т. Яценко // Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. - 2009. - № 7. - С. 19-22
16. Яценко, Таміла. Творчість Миколи Вороного - перша декларація ідей і форм українського символізму [Текст] / Т. Яценко // Українська мова і

Богдан Лепкий

Письменник, літературознавець, видавець, людина універсальних знань і широкого кругозору. В 20-30-х роках досить популярний на західноукраїнських землях. У радянські часи його творчість замовчувалася.

Народився на хуторі Кривенькім (нині Гусятинський район на Тернопільщині) в родині сільського священика, якому сан духовної особи не завадив бути ще й літератором: він писав вірші, оповідання, друкуючи їх під псевдонімом Марко Мурава.

Малий Богдан, зростаючи в культурній інтелігентній родині, замолоду пройнявся любов'ю до селянського оточення, увібрав у свою чуйну душу народні звичаї, обряди, болі і радощі простого люду.

Закінчив Бережанську гімназію, вчився в Академії мистецтв у Відні, у Віденському та Львівському університетах. Спочатку вчителював у Бережанській гімназії, а пізніше викладав у Краківському університеті українську літературу. Праця в гімназії й університеті давала йому змогу утримувати родину, залишаючи небагато вільного часу на літературну творчість.

Близько зійшовся з І. Франком, О. Маковеєм, М. Вороним, які підтримали його перші збірки оповідань. Викладаючи в Ягеллонському університеті (м. Краків), поринув у вир тодішнього мистецького життя, став членом гуртка західноукраїнських, літераторів «Молода муза». Його нові книжки перекладалися чеською, польською, німецькою та іншими мовами. Під час Першої світової війни співпрацював із СВУ (Союз визволення України), допомагав Українським січовим стрільцям: уклав збірки «Ще не вмерла Україна», «Червона калина». Він – автор відомої пісні «Чуєш, брате мій» («Журавлі»), музику до якої написав його брат Левко Лепкий. У 20-і роки повернувся до Кракова, до 1939р. професор Ягеллонського університету.

Залишив досить велику різножанрову творчу спадщину, особливе місце в якій посідає проза (оповідання, новели, історичні повіси. «Вадим». «Крутіж», «Сотниківна», «Орли», трилогія «Мазепа», мемуари «Бережани»). Як видавець та літературознавець він багато зробив для популяризації української літератури в Польщі та Німеччині. Переклав і зарубіжну популяризації українською (твори Гейне, Шеллі, Конопницької, Лермонтов, Короленка). Він опублікував десятки поетичних і прозових збірок своїх творів, науково - критичних праць (статті, дослідження монографії), підготував до друку, спорядив своїми статтям багатотомні видання творів Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Олекси Стороженка, Леоніда І інших письменників. Б. Лепкий упорядкував кілька поетичних антологій.

(двотомна збірка творів українських поетів «Струни»), співаників, читанок переклав польською мовою «Слово о полку Ігоревім», багато творів

Т. Шевченка В. Стефаника, М. Коцюбинського. Був одним з найактивніших діячів на ниві української літератури і культури загалом, його творчу працю високо цінували І. Франко, В. Стефаник, М. Коцюбинський та інші письменники.

Помер у Кракові, де й похований.

Література:

1. Білик, Надія. Українська національна ідея в поетичній творчості Богдана Лепкого [Текст] / Н. Білик // Слово і час. - 2006. - №9. - С. 45-50
2. Буркалець Н. Історичне оповідання Богдана Лепкого «Каяла» [Текст] : (До уроку з позакласного читання) / Буркалець Н. // Дивослово. - 1998.- №7. - С.43-46.
3. Бурківська Л.Ю. Історизми в повісті Богдана Лепкого «Мотря» [Текст] / Бурківська Л.Ю. // Українська мова і література в школі. - 2000.-№1. - С.35-36.
4. Бурківська, Лілія. Про деякі особливості ідіостилю Богдана Лепкого (на матеріалі тетралогії «Мазепа») [Текст] / Л. Бурківська // Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. - 2005. - №5. - С. 58-62.
5. Васенко І. Тема Шевченка у творчості Богдана Лепкого [Текст] / Васенко І. // Дивослово. - 2002.-№11. - С.68-69.
6. Дудар, Інна. Народні джерела світобачення Богдана Лепкого [Текст] / І. Дудар // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - №1. - С. 52-55 . Погребенник, В. Художній світ негромадської лірики Богдана Лепкого / В. Погребенник // Українська література в загальноосвітній школі. - 2008. - № 7/8. - С. 10-14.
7. Жила, С. Магнетичні поля суміжних мистецтв у процесі вивчення повісті Богдана Лепкого «Мотря» [Текст] / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2006. - №5. - С. 2-8
8. Качкан, Володимир. Епістолярій Богдана Лепкого - глибинне джерело українознавчих знань / В. Качкан // Українознавство. - 2009. - № 3. - С. 78-83.
9. Конончук М.М. Богдан Лепкий [Текст] / Конончук М.М. // Гаєвська Н.М., Коломієць В.В. Українська література: Письмовий та усний екзамен. - К.,1998. - С.222-225.
10. Машталер, Галина. Високе небо Богдана Лепкого : літературно-музичний вечір / Г. Машталер // Українська література в загальноосвітній школі. - 2009. - №4. - С. 40-44. Дегтярьова, Галина. Осінь очима Богдана Лепкого : Сценарій літературного вечора [Текст] / Г. Дегтярьова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2005. - №7/8. - С. 45-48.

11. Погребенник Ф. Богдан Лепкий [Текст] / Погребенник Ф. // газ.Укр.мова та література. - 1997.-N25-28.
12. Подуфалий, В. Українські пісні на слова Богдана Лепкого [Текст] / В. Подуфалий // Народна творчість та етнографія. - 2002. - N5/6. - С. 75-78
13. Скорський, Микола. «Я жив, терпів і вмер за мільйони...» : Поетична Шевченкіана Богдана Лепкого [Текст] / М. Скорський // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - N3. - С. 43-45 .
14. Фасоля А. Творчість Богдана Лепкого в школі [Текст] / Фасоля А., Косян Т. // Дивослово. - 1995.-N2. - С.54-63.
15. Фурсова, Л. Поетична творчість Богдана Лепкого : Інтегрований урок. 11 кл [Текст] / Л. Фурсова // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2004. - N7. - С. 38-40.
16. Чириба В. «Казка мого дитинства» Богдана Лепкого в позакласному читанні [Текст] / Чириба В. // Дивослово. - 1999.-N9. - С.38-40.
17. Юкало, Володимир. Музей Богдана Лепкого у Бережанах на Тернопіллі [Текст] / В. Юкало // Дивослово. - 2007. - N 7. - С. 58-61.

Володимир Самійленко

Поет-лірик, сатирик, драматург, перекладач – В. Самійленко в усіх жанрах творчості виявив себе як митець з тонким відчуттям слова, своїми темами, своєю неповторною манерою письма, зі своїм оригінальним підходом до традиційних тем.

Народився Володимир Іванович Самійленко 3 лютого 1864р. в с. Великі Сорочинці на Полтавщині. Батько його був поміщик Іван Лисевич, а мати – колишня кріпачка Олександра Самійленко. Початкову освіту майбутній письменник одержав у дядка, потім у Миргородській початковій школі. В 1875р. В. Самійленко вступив до Полтавської гімназії, яку закінчив у 1884р. У ці роки обдарований, чутливий до художнього слова юнак багато читає, робить спроби перекладати і писати. Потім з 1885р. вчиться на історико-філологічному факультеті Київського університету. У студентські роки серйозно займається літературною справою.

У цей час обставини суспільно-політичного життя були нелегкі. Українське слово було заборонене, реакційні настрої запанували в університеті. Страх перед репресіями уряду (першим заходом щодо студентів було виключення з університету без права продовжувати освіту – з «вовчим квитком») обрубав крила багатьом молодим людям.

Після закінчення навчання (1890) В. Самійленко працював у Києві, Чернігові, Катеринославі, терплячи постійні матеріальні нестатки. Врешті склав іспит на нотаря і відкрив нотаріальну контору в м. Добрянці на Чернігівщині, де й працював до 1917р. Після революції виїхав за кордон, до Галичини. В еміграції В. Самійленко прагне повернутися на Україну, і дістає

на це дозвіл в 1924р. Повернувшись до Києва, працював редактором. Та здоров'я поета було підірване роками поневірянь, матеріальною скрутою. 12 серпня 1925р. його не стало. Похований В. Самійленко в Боярці під Києвом.

Поетична спадщина В. Самійленка включає ліричні і сатиричні вірші, поеми «Герострат», «Гея» та «Спритний ченчик», переклади творів з російської та зарубіжної класики.

Високі почуття любові до батьківщини – розкішного, багатого краю, що перебуває в неволі й злиднях, звучать у віршах циклу «Україні», «Веселка».

В ряді віршів В. Самійленко торкається традиційної теми ролі митця, мистецтва в суспільному житті («Пісня», «Елегії», «Орел», «Не вмре поезія»), закликає поета не замикатися в особистих стражданнях, а служити людині і людству. Розкриваючи своє кредо поета, В. Самійленко звертається до прикладу великого Кобзаря, це поезії «На роковини смерті Шевченка», «26 лютого», цикл «Вінок Тарасові Шевченку, 26 лютого» та ін. Роль Т. Шевченка у розвитку української мови поет натхненно розкрив у прекрасній поезії «Українська мова (Пам'яті Т. Г. Шевченка)», що стала широко відомим хрестоматійним твором.

Яскраву сторінку поетичної творчості В. Самійленка становить його пейзажна та інтимна лірика (цикл «Весна», «Сонети», «Її в дорогу виряджали» та ін.). «Вечірня пісня» поета, покладена на музику К. Стеценком, стала улюбленою народною піснею. Значне місце у творчості митця посідає його філософська лірика, де звучать роздуми про сенс людського буття, про вічність, плин матерії у часі і просторі, про єдність матеріального і духовного начал.

В. Самійленко був блискучим майстром сатири й гумору. Кращі його сатиричні твори «Ельдорадо» (1886), «Як то весело жить на Вкраїні» (1886), «На печі» (1898), «Мудрий кравець» (1905), «Невдячний кінь» (1906). Поезії «Дума-цяця», «Міністерська пісня», «Новий лад» стали яскравими зразками нещадної політичної сатири. Афористичність мови, стислість і точність вислову, куплетна форма окремих поезій надають сатиричним творам виняткової виразності й привабливості.

З успіхом виступав В. Самійленко і в жанрі драми, написавши кілька комедій, драматизованих гуморесок: «Драма без горілки» (1895), «Дядькова хвороба» (1896), «У Гайхан-бея» (1897), а також визначну драматичну поему «Чураївна» (1894).

Чимало зробив В. Самійленко і як перекладач на українську мову російської і зарубіжної класики – творів О. Пушкіна і В. Жуковського, І. Нікітіна і М. Гоголя, Гомера, П. Бомарше, Ж.-Б. Мольєра, Дж. Байрона, П. Беранже та ін.

Література

1. Зеров, Микола. Володимир Самійленко і український гумор [Текст] / М. Зеров // Твори в двох томах / М. Зеров; упоряд.: Г. П. Кочур, Д. В.

- Павличко. - Київ: Дніпро, 1990. - Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. - С. 526-536 .
2. Коломієць В.В. Володимир Самійленко (1864-1925) [Текст] / Коломієць В.В. // Живе слово. Нововведені імена в програму з укр.літератури.Кн.1.Класична література. - К.,1997. - С.63-69.
  3. Одарченко, Петро. Володимир Самійленко [Текст] / П. Одарченко // Українознавчі спостереження й фрагменти : Статті, рецензії, спогади / П. Одарченко. - Київ: Смолоскип, 2002. - С. 23-31.
  4. Хропко П. Художній світ поезії Володимира Самійленка. [Текст]: (Матеріал для факультативного заняття в 10-му класі) / Хропко П. // Дивослово. - 1996. - №4. - С.34-38.

Грицько Чупринка

Родом з села Гоголева на Чернігівщині, співр. «Української Хати». Навчався в Гоголівській народній школі, в Київській та Лубенській гімназіях. Був ув'язнений за участь в революції 1905 р. З 1910 р. постійно жив у Києві. За перевороту 1917 року був козаком у полку Хмельницького, в 1919 році керував повстанням проти більшовиків на Чернігівщині.

Чупринка автор збірок лірики: «Огнецвіт», «Метеор», «Ураган» (1910). «Сон-трава», «Білий гарт» (1911), «Контрасти» (1912), поеми «Лицар-Сам» (1913), а також літературно-критичних статей та рецензій. Тяжів до авангардизму, добре обізнаний з російським символізмом. Поезії перших років творчості позначені перевагою традиційних гром. мотивів, за рр. реакції помітне в нього зацікавлення модернізмом з мотивами «безутішної самоти», а з поч. революції 1917 в його творчості знову переважають гром. настрої. Особливу увагу в поезії Чупринки привертають ритміка та звукопис.

Загинув за нез'ясованих обставин у Києві, ймовірно розстріляний більшовиками.

Найповніше видання «Твори Г. Чупринки» вийшло 1926 році в Празі за ред. П. Богацького.

Література:

1. Кудряшова О. Рима Грицька Чупринки [Текст] / О. Кудряшова // Слово і час. – 2007. - № 2. - С. 41-48
2. Осьмак Н. Особливості художньої трансформації образу пісні в поезії Олександра Олеся та Грицька Чупринки [Текст] / Н. Осьмак // Дивослово. – 2009. - № 11. - С. 57-60.
3. Сом М. Чупринка - се легенда. До 130-річчя від дня народження поета: (Грицько Чупринка) [Текст] / М. Сом // Київ. – 2009. - № 10. - С. 9-12.
4. Чупринка Г. Горить у золоті степ (поезії) / Г. Чупринка [Текст] // Київ. – 2009. - № 10. - С. 13-20.

Петро Карманський

Петро Карманський народився 29 травня 1878 року в містечку Чесанів (нині Цешанув у Польщі).

Навчався в гімназії в Перемишлі, в богословській колегії Ватикану. 1907 року закінчив Львівський університет.

У роки Першої світової війни працював у таборах військовополонених українців російської армії у Німеччині та Австрії. Згодом виконував дипломатичну місію Української Народної Республіки у Ватикані. Збирав кошти для підтримки Західноукраїнської Народної Республіки.

У 1922-1932 роках проживав у Бразилії та Аргентині. У 1922-1925 роках був у Бразилії як представник ЗУНР.

Після повернення на батьківщину працював учителем гімназії у Дрогобичі.

Від 1939 року (після початку Другої світової війни та встановлення радянської влади в Західній Україні) викладав у Львівському університеті.

1940 року став членом Спілки радянських письменників України.

Відомостей про діяльність Карманського під час окупації України гітлерівськими військами немає.

У 1944-1946 роках був директором меморіального музею Івана Франка у Львові.

Помер 16 квітня 1956 року у Львові. Могила - на Личаківському цвинтарі.

Друкуватися почав 1899 року. Належав до літературного об'єднання «Молода муза».

Автор поетичних збірок: «З теки самоубийця» (1899), «Ой люлі, смутку...» (1906), «Блудні огні» (1907), «Пливем по морю тьми» (1909), «Al fresco» (1917), «За честь і волю» (1923), «До сонця» (1941) (увійшли поезії, написані в 1899-1941 роках, «Поеми» (1941) (дві ліро-епічні поеми, присвячені Тарасові Шевченку та Іванові Франку), «На ясній дорозі» (1952) (декларативні вірші про нове життя на західноукраїнських землях).

Петро Карманський – представник раннього українського модернізму. Створив цикли проникливої любовної лірики, екзотичних пейзажів. Його ранні поезії пронизані смутком, пізніші – іронією та сарказмом. Вірші радянського періоду позначені декларативністю.

Переклав «Божественну комедію» Данте. Перша частина («Пекло») вийшла 1956 року в співавторстві з Максимом Рильським. Також переклав окремі твори Гете, Де Амічіса та інших авторів.

Література:

1. Голомб, Л. Петро Карманський: життя і творчість [Текст]: монографія / Л. Голомб.- Ужгород: Гражда, 2010.- 346 с.
2. Демська-Будзуляк Л. Досвід і риторика смерті у творчості молодомузівців [Текст] / Л. Демська-Будзуляк // Слово і час. – 2008. - № 1. - С. 25-31.

Василь Пачовський

Народився в Жуличах біля Золочева, помер у Львові.

Сьогодні він призабутий, хоч 40 років невтомно працював для літератури і створив близько 30 творів, а всі його писання налічують півсотні назв. Більшість його творів так і не було видано. Належав до «Молодої Музи», гуртка українсько-галицьких поетів, які наслідували західноєвропейський модерністичний напрям у літературі, її органом було видавництво «Світ», що працювало в 1906-1909 роках.

Батько поета – сільський священик, патріот і народовець. Мати Марія походила з роду Боярських, в якому теж було багато священиків. 1886 року Василь пішов до школи, а 1889 його віддали до польської гімназії у Золочеві. 1891 року батько помер і син мусив часто голодувати. Під час першої світової війни, на заклик «Союзу Визволення України», працював у Перемишлі і Львові. З приходом українців із царської армії, вів там національно-освідомлюючу, освітню й видавничу роботу. Після війни вчителював у Берегові на Закарпатті, а потім вернувся до Галичини і працював у Перемишлі і Львові. З приходом большевиків став учителем української мови в середній школі, де вчив ще до війни. Брав участь у засіданнях Організаційного комітету письменників Львова у Клубі письменників. 1940 року йому запропонували викладати українську мову у Львівському університеті. Помер навесні 1942-го від простуди. Як учасник і співучасник боротьби М.Міхновського, В.Пачовський був передусім поетом-державником. Його драма «Сон української ночі» виховувала національно свідому інтелігенцію в Галичині на початку ХХ століття. Ціле життя й велику частину своїх творів посвятив він для створення ідеології української державності. Він один із тих, що випередили свою епоху на довгі десятки років. Своім поетичним словом умів він виразити почуття і мрії патріотичної молоді, саме тому вона колись так захоплювалася його творами. Ось кілька рядків із вірша «Спів товпи»:

Хто живий уставай, меч у руки хапай,
На Україну трубить Богдан!
До борби, до борби кличе голос труби –
Люд стає від Кавказу по Сян!
...Від Кавказу по Сян лиш один буде лан,
Його власником – нарід цілий.
Спільна праця і край, блисне воля і рай –
України вінець золотий!

В. Пачовський ставив собі за мету виховати новий тип українця-державника, рисами якого були б передусім національна гордість і самопошана. У своїй праці, що вийшла друком у Нью-Йорку 1917 року, він писав: «Чому нам не бути гордими за себе, за своїх героїв, за свою минувшину, коли вона така велична і сяє всіми світлотіннями різних характерів і стремлінь?! Чому нам оглядатися довкола себе, що за нас скаже той або сей, і стосуватися до його ласки? Вдивімся в себе, побачмо себе, спізнаймо своє «я», високе з природи, перебудуймо себе, перекуймо себе,

перекуймо сльозаву тугу на крицеву енергію – а тоді до нас стосуватися будуть і прийдуть до нас учитись, бо в нашій душі є велике творче джерело духа, за яке ми повинні й можемо бути горді!».

У своєму історіософічному творі «Світова місія України», що появився у видавництві «Краса і Сила» в Перемишлі 1933 року, каже поет пророчим тоном: «Амінь, амінь говорю вам, що воскресення прийде. Білим світом високих зір сходить на нашу націю дух Володимира Великого й каже моїми устами сумним в Україні: солодко й почесно є для Рідного Краю вмерти, але солодше й почесніше й для Рідного Краю жити в часі його воскресення й серед бурі й натиску життя його переперти! Тому позмивайте сонні очі ранньою весною, підкріпляйте ов'ялі руки, додавайте сили хитливим колінам, черпайте силу з праджерела нашої безсмертної культури і сійте її свідомість, аби виплекати національну гордість і самопошану, одним словом – зробіть націю, яка стане підметом, стане угольним камнем Божого храму. А тоді буде даний вам вінець замість попелу, замість плачу елей радощів, замість сумовитого серця – одежа слова. І назвуть вас світочами нового життя, сильними в справедливості, а нашу Україну найкращою піснею в молитві світу до Бога!».

З ідеєю відродження української держави пов'язані майже всі драми Пачовського, історичні вірші та велика кількість популярних книжечок і статей.

Література:

1. Ільницький, М. Візія національного «воскресіння»: «Wesele» Станіслава Виспянського і «Сон української ночі» Василя Пачовського [Текст] // На перехрестях віку: у 3 кн. Кн. 1. / М. Ільницький.- К.: Києво-Могилянська академія, 2008.- С. 719-728.
2. Мацієвська В. Типи страху в ліриці Василя Пачовського [Текст] / В. Мацієвська // Слово і час. - 2009. - № 11. - С. 59-67.
3. Погребенник В. Історія й сучасність батьківщини у поезії Василя Пачовського [Текст] / В. Погребенник // Українська література в загальноосвітній школі 2008 р. № 11. - С. 11-13.

Володимир Винниченко

Володимир Винниченко народився 14 липня 1880 року (за ст. ст.), в місті Єлисаветграді Херсонської губернії в робітничо-селянській родині. Батько його Кирило Васильович Винниченко, замолоду селянин-наймит, переїхав з села до міста Єлисаветграду й одружився з удовою Євдокією Павленко, народженою Линник. Від першого шлюбу мати В. Винниченка мала троє дітей: Андрія, Марію й Василя. Від шлюбу з К. В. Винниченком родився лише Володимир.

В народній школі Володимир звернув на себе увагу своїми здібностями, і через те вчителька переконала батьків, щоб продовжували освіту дитини. Незважаючи на тяжке матеріальне становище родини, по

закінченні школи Володимира віддано до Єлисаветградської гімназії. Гімназіяльне начальство, учителі, а за ними й учні зустріли малого українця насмішками. Його українська вимова, бідна одежа та інші ознаки пролетарського походження викликали до нього серед його товаришів у гімназії, дітей російської або зрусифікованої буржуазії, ворожість. Це ставлення вперше викликало у малого Володимира свідомість того, що на світі не всі люди рівні, що світ поділений на бідних і багатих, на тих, що говорять «панською мовою», і тих, з мови яких сміються.

Усвідомлення свого становища не пригнітило малого, але викликало в нього протест та дієву реакцію: бійки з учнями, розбивання шибок у вчителів. Протести проти соціальної та національної нерівності поклали основи його революційності на все життя.

В старших класах гімназії він бере участь у революційній організації, пише революційну поему, за яку одержує тиждень «карцеру», й нарешті його виключають з гімназії.

Але Володимир не думає кидати своїх студій. Він готується до матури (атестату зрілості) і йде складати іспит екстерном до златопільської гімназії. Він одягнений в українське вбрання. З сивою шапкою на голові і кийком у руці. Не зважаючи на виразну нехіть учителів видати учневі «атестат зрілості», під натиском директора гімназії, національно-свідомого українця, Володимир одержує диплом.

В 1901 році він вступає на юридичний факультет Київського університету і того ж року створює таємну студентську революційну організацію, яка звалась «Студентською громадою». Цього ж року посилає перше своє оповідання «Народний діяч» до «Літературно-Наукового Вісника» в Галичині. Але це оповідання тоді не було надруковане. Це зроблено значно пізніше (1906р.).

В 1902 році був уперше заарештований за належність до революційної української організації й посаджений до київської в'язниці. По кількох місяцях, за браком офіційних доказів у «злочині», був випущений з ув'язнення, але виключений з університету і виселений з Києва без права жити по великих містах. Вліті того ж року в «Кіевской Старине», місячнику, видаваному російською мовою в Києві, з'явилася повість «Сила і краса». Восени, через виключення з числа студентів, Володимира Винниченка позбавлено права на відстрочення військової служби й забрано в солдати. Проте військової служби він фактично не відбував, бо влада, боячись революційного впливу на товаришів-військових, тримала Володимира під арештом, в канцелярії роти. Але він, переодягаючись вночі у цивільне, тікав з касарні й віддавав свій час на провадження роботи серед київського пролетаріату. Цю діяльність викрито, й Володимир мав бути заарештований. Довідавшись від військових товаришів з канцелярії роти про те, що готується арешт, Володимир Винниченко скидає солдатську уніформу і емігрує до Галичини. В цей час існувала вже перша революційна партія України – РУП, до якої належав і В. Винниченко. У Львові Винниченко провадить партійну роботу. Бере участь у партійних газетах «Праця», «Селянин» і пише брошури

й книги на революційні теми. При перевозі в 1903р. нелегальної літератури з Галичини до Києва на кордоні Винниченка знов арештовано. Як дезертир і революціонер він був посаджений у військову в'язницю – київську фортецю. За пропаганду серед війська та за дезертирство його мали засудити до військової каторги, а за суто політичне «злочинство» – провіз нелегальної літератури – він мав бути суджений окремо. Після півторарічного перебування в кріпості його звільнила перша російська революція – революція 1905 року. Винниченка звільнено з фортеці в силу проголошеної амністії.

Під час ув'язнення він написав цілу низку літературних творів. Повість «Голота» одержала першу премію «Кіевской Старини». Під час революції Українська революційна партія прийняла марксистську програму і назвалася Українська соціал-демократична робітничка партія. Винниченко увійшов до складу центрального комітету цієї партії. Незважаючи на неможливість регулярної університетської праці, Винниченко вимагає від адміністрації допущення до державних іспитів і витримує їх з успіхом. Реакція, що настала після розбиття революції 1905р., примусила Винниченка знов тікати за кордон. Там він працює в закордонних партійних організаціях і час від часу нелегально виїздить на Україну в партійних справах. Київ. Полтава. В 1906 році мандрівка по Україні, в результаті якої написано цілу низку оповідань: «На пристані», «Раб краси», «Уміркований та щирий», «Голод», «Малорос-європеець», «Ланцюг» та інші. В 1907 році знов був заарештований у Києві й посаджений в «знамениту» Лук'янівку (тюрма в Києві, де перебували майже всі видатні члени Революційної партії). Через вісім місяців сидіння Винниченка випущено «на поруки». Довідавшись про те, що має бути засуджений за свою політичну діяльність на каторгу, Винниченко ще раз емігрував. В цей період він написав багато творів на соціальні та етичні теми: «Дисгармонія», «Щаблі життя», «Контрасти». Цей період еміграції тривав аж до 1914 року. Незважаючи на велику загрозу бути знов заарештованим, він бере й далі участь у нелегальних з'їздах. В 1908 році він перебував у Швейцарії, Італії, Франції. Приїздив на Україну весною (Київ, Харків). В 1909р.: Швейцарія, Київ, Париж. В 1910р.: Париж, Німеччина, Петербург. Поява «Чесноти з собою» в російському перекладі; Київ, Кавказ, Полтавщина (Кононівка). В 1911р.: Галичина (Львів), Німеччина, Італія (Флоренція, Генуя, Сестрі Леванте, Каві ді Лаванья), Париж; шлюб; Галичина, Буковина. 1912р.: Париж, Німеччина, Україна, Галичина. 1913р.: Париж, Галичина, Буковина (Глибока). 1914р.: Париж, Італія, Україна (Київ, Катеринослав; життя поза містом; спроба вступити на завод робітником; партійний з'їзд у лісі). Вибух війни. Переїзд до Москви через небезпеку життя на Україні. Александринський театр у Петрограді прийняв п'єсу «Брехня» (в перекладі «Ложь»). Нелегальна подорож на Україну. 1911 рік: Москва, Петроград, Україна; видання журналу «Промінь» у Москві за редакцією Винниченка. 1917 рік. Революція застає Винниченка в Москві. Переїзд на Україну. Участь у Центральній Раді. Подорож до Петрограду на переговори з російським

тимчасовим урядом. Перший уряд Української Центральної Ради – генеральний секретаріат. Винниченко – голова генерального секретаріату і генеральний секретар внутрішніх справ. Проголошення першого універсалу на 2-ому військовому з'їзді 23 червня 1917 року. Перша декларація першого українського уряду, що її оголосив голова генерального секретаріату 27 червня 1917 року на пленумі Центральної Ради.

Другий універсал 16 липня 1917 року. Друга українська делегація до Петрограду. Прийняття Центральною Радою першої конституції України (22 серпня 1917 року). Вихід Винниченка з уряду. Перша урядова криза. Знову бере участь в уряді. Третій універсал Центральної Ради (20 листопада 1917 року). Війна з Совітською Росією. Проголошення самостійності України (22 січня 1918 року). Четвертий універсал. Вихід Винниченка з уряду. Виїзд уряду і Центральної Ради з Києва й переїзд до Житомира. Винниченко не їде до Житомира, але залишається в заплілі, в окупованій більшовиками частині України. Олександрівське. Бердянське. Кінець Центральної Ради (28 квітня 1918 року). Початок гетьманщини. Поворот Винниченка до Києва. Національний Союз і участь у ньому як голови В. Винниченка. Підготовка повстання проти німецької окупації й гетьмана Скоропадського. Переїзд на Княжу Гору під Каневом. Арешт Винниченка гетьманськими офіцерами. Звільнення від арешту через протест усього українського громадянства. 15 листопада 1918 року вибір Директорії й початок повстання. Виїзд Винниченка до Білої Церкви. Поворот на чолі Директорії до Києва 19 грудня 1919 року. Звернення Директорії по допомогу до Антанти 11 лютого 1919 року. Трудовий конгрес. Затвердження Винниченка як постійного голови Директорії. Розходження Винниченка з більшістю Директорії й уряду. Залишення влади (10 лютого 1919 року). Березень 1919 року: Виїзд за кордон. Австрія, Відень, Зіммерінг, Будапешт (IV), Зіммерінг, Ляйпци (передмістя Відня). Листопад 1919р.: «Відродження нації». Підготовка подорожі на Україну. Початок видавання «Нової Доби» (8.III.1920р.). Подорож до Праги. Побачення з Масариком і Бенешем. Їхнє умовляння їхати до СРСР. Видача дипломатичного паспорта. Виїзд до СРСР. Квітень 1920 року: переїзд кордону (24.V.). Москва. Харків. Москва. Харків. Поворот з Харкова до Москви вдруге 14.IX. 1920р. Виїзд за кордон (23.IV.1920р.). Чехія. Карлсбад. Кінець 1920 року – 1921 рік. Німеччина. Берлін. Целлендорф-Пітте. 1922р. по серпень 1923 року. «Соняшна машина». Фрідріхрода (Різенгебірге). Рауен, хутір коло Фюрстенвальде (година поїздом від Берліна). Від серпня 1923р. по листопад 1924р. Берлін, Прага. Берлін. Переїзд до Франції – лютий 1925р. Париж. Бульонь-сюр-Сен (передмістя Парижа). Париж (20-а дільниця). Вулиця Еміль-Дево. Будівництво робітні. Невдала спроба мати тишу. Нова спроба: будівництво робітні на Сквер-де-Вержен (в 15-ій дільниці). Неможливість докінчити будівлю через брак коштів. Закінчення будівлі й переїзд в новий будинок (червень 1930 року). Життя в Парижі з літніми виїздами на південь (аж до 1934 року). Купівля хутора біля Канн в громаді Мужен. Купчу зроблено 15.X.1934р. в місті Грасс в департаменті Альп-Марітім. Зареєстровано в Грассі 23.X.1934р.

під ч. 732, том 95. Переїзд на хутір (жовтень, кінець 1934р.). Від цієї дати В. Винниченко жив у своєму хуторі з короткими виїздами до Парижа й Праги аж до кінця свого життя. Під час війни він не мав змоги виїхати з голодного департаменту Альп-Марітім і під постійною загрозою арешту та депортації німцями допомагав, як міг, тим, що ховались від окупанта й робили «резистанс».

Роки війни надірвали вже ослаблене здоров'я Винниченка. В. Винниченко помер (6 березня 1951 року. Прах його покоїться на цвинтарі Мужена.

Література:

1. Алексеєнко, Наталія. Замальовка як жанровий різновид малої прози Володимира Винниченка [Текст] / Н. Алексеєнко // Слово і час. - 2007. - № 7. - С. 86-89. - Бібліогр.
2. Атаманчук, В. Трагедія особистості: п'єса В.Винниченка «Між двох сил» [Текст] / В. Атаманчук // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2005. - №6. - С. 8-11
3. Баран Г. «Сонячна машина» В.Винниченка у контексті світових утопій і антиутопій [Текст] / Баран Г. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах. - 2000.-№1. - С.52-59.
4. Баран Г. Вивчення роману В.Винниченка «Сонячна машина» на уроках української літератури [Текст] / Баран Г. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№14. - С.4-6.
5. Баран Г.П. Роман-застереження [Текст] : «Сонячна машина» В.Винниченка у зіставленні з творами Є.Зам'ятіна «Ми», О.Гакслі «Чудовий новий світ», Дж.Орвелла «1984» / Баран Г.П., Дорошевская Н.С. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1996.-№10. - С.36-39.
6. Богачевська, Л. О. Художнє втілення дитячих образів у творчій спадщині Чарлза Діккенса та Володимира Винниченка [Текст] : на матеріалах романів «Олівер Твіст», «Домбі і син», «Холодний дім» та оповідань «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник», «Ой випила, вихилила» / Л.О. Богачевська // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 2004. - №3. - С. 14-17.
7. Болюк, Оксана. Вивчаємо оповідання В.Винниченка «Салдатики!» [Текст] / О. Болюк // Українська література в загальноосвітній школі. - 2011. - № 5. - С. 21-23. - Бібліогр. в кінці ст.
8. Бондар, В. Винниченко в бронзі [Текст] / В. Бондар // Літературна Україна. - 2010. - № 37 (14 жовтня). - С. 1, 2. - [Відкриття пам'ятника В. Винниченку 17 вересня 2010 року в м. Кіровоград]
9. Бондаренко, Алла. Мовнохудожнє моделювання концептів «істина» й «річ» у текстах драм Володимира Винниченка [Текст] / А. Бондаренко // Урок української. - 2006. - №1/2. - С. 42-45. - Бібліогр. в кінці ст.
10. Бондаренко, Алла. Художнє мовомислення п'єси: дар інстинкту й інстинкт дару (В.Винниченко «Чорна Пантера і Білий Медвідь»)

- [Текст] / А. Бондаренко // Дивослово : Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - №8. - С. 51-53 .
11. Бондаренко, Юрій. «Сонячна машина» В. Винниченка: ідеаційність проти сенситивності [Текст] : Застосування філософсько-історичних підходів до вивчення літератури / Ю. Бондаренко // Дивослово. - 2007. - № 7. - С. 17-22. - Бібліогр.
  12. Брайко О. Особливості сюжетобудови дитячої новелістики Володимира Винниченка [Текст] / Брайко О. // газ.Укр.мова та література. - 2000.- №14. - С.10-11.
  13. Брайко О. Поетика деталі в романах Володимира Винниченка 1910-х років [Текст] / Брайко О. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.22-23.
  14. Брайко, Олександр. «Робітник Шевирьов» Михайла Арцибашева і «Чесність з собою» Володимира Винниченка: дві моделі антропологічного гнозису / О. Брайко // Слово і час. - 2009. - № 2. - С. 56-67. - Бібліогр. в кінці ст.
  15. Брайко, Олександр. «Хочу!» В. Винниченка і «Санін» М. Арцибашева: порівняльно-типологічне зіставлення / О. Брайко // Слово і час. - 2007. - № 10. - С. 46-58. - Бібліогр.: с. 46-51, 53, 55, 57-58
  16. Брайко, Олександр. Літературна рецепція культурної моди: «Оповідання про Сергія Петровича» Леоніда Андрєєва і «Дрібниця» Володимира Винниченка / О. Брайко // Слово і час. - 2009. - № 10. - С. 50-65. - Бібліогр. в кінці ст.
  17. Брайко, Олександр. Наближення до духовної вітчизни: тексти, контексти й можливості нових значень [Текст] : рецензія / О. Брайко // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2005. - №7. - С. 73-76. - Бібліогр.
  18. Брайко, Олександр. Натуралістична поетика і дискурси раннього модернізму: «Рівновага» Володимира Винниченка і «Біля останньої межі» Михайла Арцибашева [Текст] / О. Брайко // Слово і час. - 2010. - № 7. - С. 14-30. - Бібліогр. в кінці ст.
  19. Брайко, Олександр. Подія в художній системі ранніх романів В. Винниченка: парадокси ініціації / О. Брайко // Слово і час. - 2011. - № 12. - С. 68-82. - Бібліогр. в кінці ст.
  20. Брайко, Олександр. Про деякі нарративні особливості ранніх романів Володимира Винниченка [Текст] / О. Брайко // Слово і час. - 2011. - № 6. - С. 33-48. - Бібліогр. в кінці ст.
  21. Ведмідь, Ірина. Особливості психологізму малої прози Володимира Винниченка : 10 клас / І. Ведмідь // Дивослово. - 2010. - № 4. - С. 27-32. - Бібліогр. в кінці ст.
  22. Винниченко, Володимир. Політичний проект Володимира Винниченка 1936 року [Текст] : невідомий лист письменника до Сталіна / В. Винниченко; Вступне слово В. Панченко // Українська культура :

- Щомісячний культурно-освітній та літературно-мистецький ілюстрований журнал. - 2005. - N7/8. - С. 32-35 .
23. Головій, Оксана. Максим Горький і Володимир Винниченко: паралелі в компаративному аспекті / О. Головій // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2010. - N 4. - С. 78-84.
  24. Горбань, А. Роман В.Винниченка «Хочу!» у дзеркалі «псевдолюбовних» колізій [Текст] / А. Горбань // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2004. - N2. - С. 13-19 .
  25. Горболіс Л. Про мораль письменника у «Посланнях» М.Коцюбинського до В.Винниченка [Текст] / Горболіс Л. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2002.-N2. - С.53-58.
  26. Горболіс, Лариса. Мововизначеність як грань конкордистської етики В. Винниченка [Текст] / Л. Горболіс // Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - N 12. - С. 34-37. - Бібліогр. в кінці ст.
  27. Градовський А.В. «Царство Боже є утопією безкінечної поступальності...» [Текст] : «Машина часу» Герберта Уеллса і «Сонячна машина» В.Винниченка / Градовський А.В. // Зарубіжна література в навчальних закладах. - 1997.-N10. - С.36-41.
  28. Гриценко В. Батіг, пряник чи мікроб інтересу? [Текст] : Погляди В.Винниченка на будь-яку владу одних людей над іншими в романі «Сонячна машина» / Гриценко В. // Українська мова і література в школі. - 2000.-N6. - С.69-72.
  29. Гриценко В. Інстинкт натовпу в оповіданнях Володимира Винниченка [Текст] / Гриценко В. // Українська мова і література в школі. - 2000.-N2. - С.21-23.
  30. Гриценко В. Хто кого боїться? [Текст] : Полемічні замітки щодо зображення інстинкту натовпу в оповіданнях В.Винниченка / Гриценко В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N1. - С.60-67.
  31. Гриценко, В. Батіг, пряник чи мікроб інтересу? (Погляди В.Винниченка на владу одних людей над іншими в романі «Сонячна машина») [Текст] / В. Гриценко // Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - N3. - С. 45-49
  32. Гуменюк В. Європейська модерна драма як тло творчих пошуків В.Винниченка [Текст] / Гуменюк В. // Всесвіт. - 2002.-N1-2. - С.169-180.
  33. Гуменюк В. Крим як антонім лиха у драмі В.Винниченка «Гріх» [Текст] / Гуменюк В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-N6. - С.35-40.
  34. Гурдуз, А. Міфологема «золотого віку» в романах О. Толстого «Гіперболоїд інженера Гаріна» та В. Винниченка «Сонячна машина» /

- А. Гурдуз, М. Бояревич // Всесвітня література та культура. - 2009. - № 1. - С. 21-23. - Бібліогр. в кінці ст.
35. Гусак Н. «Заглянувши в себе» [Текст] : «Чесність із собою» у контексті психоаналізу З.Фройда / Гусак Н. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.8-10.
  36. Гушинець, О. Моделювання уроку української літератури з використанням методик розвитку критичного мислення [Текст] / О. Гушинець // Педагогічний пошук : Науково-методичний вісник. - 2003. - №3(39). - С. 38-39
  37. Денисюк Т. Новелістика Володимира Винниченка: поетика сюжету і композиції [Текст] / Денисюк Т. // Українська мова і література в школі. - 2001.-№1. - С.63-65.
  38. Денисюк, Т. Новелістика Володимира Винниченка: поетика сюжету і композиції [Текст] / Т. Денисюк // Українська мова і література в школі. - 2003. - №1. - С. 59-61
  39. Дерманець М. Неолодіна Володимира Винниченка [Текст] : (Роман «Лепрозорій») / Дерманець М. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.3-7.
  40. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / упоряд., прим. Н. Миронець // Слово і час. - 2008. - № 6. - С. 98-102. - Продовження. Початок див.: СіЧ. - 2007. - № 9. - С. 48; № 10. - С. 62; 2008. - № 1. - С. 78; № 3. - С. 80.
  41. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / підгот. Н. Миронець // Слово і час. - 2010. - № 2. - С. 96-101. - Продовження. Див.: СіЧ. - 2007. - №№ 9, 10; 2008. - №№ 1, 3, 6-8; 2009. - №№ 2, 4, 6, 12, 2010. - № 1.
  42. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) : (продовження) / підгот. Н. Миронець // Слово і час. - 2009. - № 12. - С. 94-106
  43. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / підгот. Н. Миронець // Слово і час. - 2009. - № 6. - С. 109-115. - Продовження.
  44. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / підгот. текстів, прим. Н. Миронець // Слово і час. - 2010. - № 7. - С. 105-115. - Закінч. Див. №№ 9-10 2007, №№ 1, 3, 6-8 2008, №№2, 4, 6, 12 2009, №№ 1-3 2010.
  45. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / упоряд. і прим. Н. Миронець // Слово і час. - 2009. - № 2. - С. 99-106
  46. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / упоряд., прим. Н. Миронець // Слово і час. - 2008. - № 7. - С. 60-66
  47. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / упоряд., прим. Н. Миронець // Слово і час. - 2008. - № 8. - С. 88-98

48. Жила, С. Вивчення роману Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» у ВНЗ і школі : Практичні аспекти взаємозв'язків мистецтв [Текст] / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі. - 2006. - №9. - С. 22-27
49. Жила, С. Вивчення роману Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» у ВНЗ і школі : Практичні аспекти взаємозв'язків мистецтв / С. Жила // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2007. - № 6. - С. 21-26. - Бібліогр. в кінці ст.
50. Жила, С. Мистецький портрет Володимира Винниченка [Текст] / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2005. - №11. - С. 29-35.
51. Жулинський М. Чесність із самим собою [Текст] : Кілька слів напередодні 120-річного ювілею письменника і політика В.Винниченка / Жулинський М. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№1. - С.6-7.
52. Зайцев П. Жмут спогадів про Володимира Винниченка [Текст] / Зайцев П. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№1. - С.46-51.
53. Зеров, Микола. Від Куліша до Винниченка [Текст] : нариси з новітнього українського письменства : передмова / М. Зеров // Твори в двох томах / М. Зеров ; упоряд. : Г. П. Кочур, Д. В. Павличко. - Київ : Дніпро, 1990. - Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. - С. 246 .
54. Класович, Світлана. «Федько-халамидник» Володимира Винниченка: щедрість головного героя на добро [Текст] : особистісно зорієнт. урок у 6 кл. / С. Класович // Дивослово : укр. мова й літ. в навч. закладах : науково-метод. журн. Мін-ва освіти і науки України. - 2011. - № 12. - С. 15-17
55. Клочек Г. Психологія натовпу у творчості В.Винниченка [Текст] : На матеріалі оповідань «Солдатики» і «Студент» / Клочек Г. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2001.-№3. - С.40-54.
56. Ковалик, Марина. Різними шляхами до краси (іще дві недруковані п»еси В.Винниченка) [Текст] / М. Ковалик // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2004. - №11. - С. 79-81 . -
57. Ковальчук, О. Анатомія гріха: Драма Володимира Винниченка «Гріх» [Текст] / О. Ковальчук // Дивослово. - 2003. - №10. - С. 49-51
58. Ковальчук, О. Щастя як проблема буття: Психологічний аналіз оповідання В.Винниченка «Момент» [Текст] / О. Ковальчук // Дивослово. - 2003. - №3. - С. 56-57
59. Ковальчук, Олександр. Гримаси танатологічного: краса у лабіринті смерті (В.Винниченко «Чорна Пантера і Білий Медвідь») [Текст] / О. Ковальчук // Дивослово : Українська мова й література в навчальних

- зкладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - №8. - С. 45-50 .
60. Коломієць, Н. Формування читацької культури учнів під час вивчення творчості В.Винниченка [Текст] / Н. Коломієць // Рідна школа. - 2003. - №4. - С. 29-30
  61. Колосова, Вікторія. В. Винниченко. «Федько-халамидник» [Текст] : 6-й клас / В. Колосова // Українська мова та література: Всеукраїнська газета для вчителів. - 2011. - № 43/44. - С. 10-14
  62. Кошова, І. У пошуках формули щастя: «Конкордизм» Володимира Винниченка [Текст] : (130 років від дня народження Володимира Винниченка) / І. Кошова // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2010. - № 25. - С. 3-10
  63. Кудрявцев М. Драма В.Винниченка «Пророк» як соціально-етична пересторога [Текст] / Кудрявцев М. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№14. - С.1-3.
  64. Кудрявцев, М. Г. Достоевський і Винниченко: до проблеми художньої інтерпретації злочину і покари в історико-літературному контексті / М. Г. Кудрявцев // Зарубіжна література в школах України. - 2008. - № 3. - С. 2-9. - Бібліогр. в кінці ст.
  65. Луцій С. Концепція «життя - базар» у творах Володимира Винниченка та Валер'яна Підмогильного [Текст] / Луцій С. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.20-21.
  66. Матвеева, Ольга. «Я готов іти на Голгофу»: Щоденник Володимира Винниченка (1926 - 1928 рр.) [Текст] : [рец.] / О. Матвеева // Слово і час. - 2011. - № 5. - С. 114-117. - Бібліогр. в кінці ст.
  67. Мацевко Л. Жінка поза тісними межами [Текст] : Винниченкове потрактування проблеми емансипації жінки (оповідання початку ХХ ст.) / Мацевко Л. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№14. - С.7-8.
  68. Мацевко Л. Засоби характеротворення в малій прозі Володимира Винниченка [Текст] / Мацевко Л. // Дивослово. - 2000.-№4. - С.11-14.
  69. Мацевко Л. Психологія ката: моральний імператив [Текст] : Оповідання В.Винниченка «Промінь сонця» та М.Коцюбинського «Persona grata» / Мацевко Л. // газ.Українська мова та література. - 2003.-№1. - С.24-26.
  70. Мацевко Л.В. Всупереч літературознавчій традиції [Текст] : Переосмислення ролі та місця жінки в суспільстві у творах Г.Флобера і В.Винниченка / Мацевко Л.В. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2000.-№2. - С.45-47.
  71. Мацевко Л.В. Особливості реалізму в літературі початку ХХ століття [Текст] : Компаративний огляд оповідань В.Винниченка, І.Буніна, Т.Манна. 11 клас / Мацевко Л.В. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1999.-№8. - С.40-46.
  72. Мельниченко, Т. Кохання і любов. Діалог чуттєвого і раціонального в романі В. Винниченка «Записки кирпатого Мефістофеля» [Текст] / Т.

- Мельниченко // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2009. - № 9. - С. 8-14
73. Миронець Н. Таємниці кохання Володимира Винниченка [Текст] / Миронець Н. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.11-15.
74. Миронець, Надія. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / Н. Миронець // Слово і час. - 2008. - № 1. - С. 78-83. - Бібліогр.: с. 79-80. - Продовження. Початок див.: 2007. - № 9-10.
75. Миронець, Надія. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (жовтень - листопад 1911) / Н. Миронець // Слово і час. - 2008. - № 3. - С. 80-86. - Бібліогр.: с. 83, 86. - Продовження. Початок див.: 2007. - № 9-10; 2008. - № 1.
76. Миронець, Надія. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / Н. Миронець // Слово і час. - 2007. - № 9. - С. 48-56. - Бібліогр.: с. 48-53, 56
77. Миронець, Надія. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911-1918) / Н. Миронець // Слово і час. - 2007. - № 10. - С. 62-69. - Продовження. Початок див.: 2007. - № 9.
78. Михайло Калиновський: «...Я зустрів Винниченка після війни» [Текст] / Розмову вів М.Сорока // Всесвіт : Журнал іноземної літератури. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник. - 2004. - №3/4. - С. 187-190 .
79. Михида, С. Володимир Винниченко - комедіограф [Текст] / С. Михида // Винниченкознавчі зошити : наукове издание. - Ніжин : НДПУ , 2003. - Вип. 1. - С. 80-91
80. Міщенко О.І. Володимир Винниченко [Текст] / Міщенко О.І. // Гаєвська Н.М., Коломієць В.В. Українська література: Письмовий та усний екзамен. - К.,1998. - С.213-215.
81. Ніковський А. Володимир Винниченко [Текст] : Літературний нарис / Ніковський А. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.17-19.
82. Одинець І. Дорогий скарб нашого народу [Текст] : Вивчення оповідання В.Винниченка «Федько-халамидник» у 5му кл / Одинець І. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001.-№1. - С.4-7.
83. Орлова О. Халамидники, яких усі люблять [Текст] : «Пригоди Тома Сойєра» Марка Твена та «Федько-халамидник» В.Винниченка, 6 клас / Орлова О., Човнова Н. // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2000.-№9. - С.36-38.
84. Панченко В. «Бути корисним людству...» [Текст]: Маловідомі сторінки життя В.Винниченка в еміграції (1920-1951). За матеріалами архіву Винниченка у Колумб.ун-ті (США) / Панченко В. // газ.Українська мова та література. - 2001.-№8. - С.2-4.
85. Панченко В. Метаморфози «Смутного часу» [Текст] : Новели В.Винниченка «Суд» і «Салдатики!» у шкільному вивченні / Панченко В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№1. - С.68-77.

86. Панченко В. Молоді літа Володимира Винниченка [Текст] : Матеріали до біографії / Панченко В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N1. - С.78-92.
87. Панченко В. Слово про Винниченка [Текст] / Панченко В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N1. - С.32-36.
88. Пастух, Богдан. Рання романістика Володимира Винниченка - складотворчий елемент українського модерну [Текст] / Б. Пастух // Дивослово. - 2007. - N2. - С. 50-52. - Бібліогр. в кінці ст.
89. Печарський, Андрій. Нарцисизм і трансформація особистості в житті і творчості В. Винниченка [Текст] / А. Печарський // Слово і час. - 2010. - N 7. - С. 3-14. - Бібліогр. в кінці ст.
90. Присяжнюк, С. Портрет як засіб розкриття характеру в дитячих оповіданнях В.Винниченка [Текст] / С. Присяжнюк // Рідна школа. - 2003. - N9. - С. 56-58
91. Сабат, Г. Образи-символи в романі В. Винниченка «Сонячна машина» [Текст] : (130 років від дня народження Володимира Винниченка) / Г. Сабат // Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів. - 2010. - N 25. - С. 11-13
92. Сиваченко Г. «Сонячна машина» В.Винниченка-роман-антиутопія ХХ століття [Текст] / Сиваченко Г. // газ.Укр.мова та література. - 1998.-N11
93. Ситченко, Анатолій. Комбінований аналіз оповідання В.Винниченка «Федько-халамидник» [Текст] / А. Ситченко // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. - 2004. - N3. - С. 22-27
94. Скобелева-Сологуб Н. Здивування першого знайомства [Текст] : Система уроків із вивчення дитячих оповідань В.Винниченка / Скобелева-Сологуб Н. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N1. - С.92-97.
95. Собачко, О. М. Всеукраїнська наукова конференція «Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження)» [Текст] / О.М. Собачко // Український історичний журнал : Науковий журнал. - 2005. - N4. - С. 226-227 .
96. Соколова В. Вчити мислити [Текст] : Система запитань до оповідання В.Винниченка «За Сибіром сонце сходить» / Соколова В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-N1. - С.160-163.
97. Солдатенко, Валерій Федорович. Документи ЦК РКП(б) 1920 р. про В. Винниченка [Текст] / В.Ф. Солдатенко // Український історичний журнал : Науковий журнал. - 2005. - N4. - С. 70-89. - Бібліогр. в кінці ст.
98. Франко, Іван. Новини нашої літератури (Володимир Винниченко. Краса і сила. Видавництво «Вік». У Києві 1906, стор.411) [Текст] / І. Франко // Дивослово : Українська мова й література в навчальних

- зкладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. - 2005. - №7. - С. 20-21 .
99. Хархун В. Іпостасі українського Мефістофеля [Текст] : Система персонажів роману В.Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» крізь призму змістових домінант та поетики твору / Хархун В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2000.-№1. - С.36-42.
100. Хархун В. Твір відкритий для інтерпретацій [Текст] : Роман В.Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» у дзеркалі рецептивної естетики / Хархун В. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2002.-№3. - С.89-95.
101. Хархун, Валентина. Винниченкознавчий семінар у Ніжині [Текст] / В. Хархун // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2005. - №7. - С. 90-91 .
102. Хархун, Валентина. Метароман Володимира Винниченка як предмет естетико-філософської рецепції [Текст] : рецензія / В. Хархун // Слово і час : Науковий журнал Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України. - 2005. - №7. - С. 71-73
103. Чайківська О. Методичні рекомендації до вивчення оповідань В.Винниченка [Текст] / Чайківська О. // газ.Укр.мова та література. - 2000.-№14. - С.8-9.
104. Човнова Н. Психологічний портрет за твором Володимира Винниченка «Солдатики!» [Текст] / Човнова Н. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.24-26.
105. Шкляєва Н. Музика та образотворче мистецтво при вивченні дитячих оповідань Володимира Винниченка [Текст] / Шкляєва Н. // Українська мова та література. - 2002.-№3. - С.27-31.
106. Шовкун, Леся. Французький «Закуток» українського дивака (Володимир Винниченко) [Текст] / Л. Шовкун // Україна молода. - 2009. - № 134 (25 липня). - С. 8-9
107. Щербатих О. Зовнішність героїв Володимира Винниченка як вияв їхньої духовності [Текст] / Щербатих О., Гриценко В. // Українська мова і література в школі. - 2000.-№3. - С.78-80.
108. Щербина, Антоніна. Порівняльна поетика європейської «нової драми»: Г. Ібсен «Ляльковий дім», В. Винниченко «Брехня» [Текст] / А. Щербина // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України : науково-метод. журн. - 2011. - № 10. - С. 35-39. - Бібліогр. в кінці ст.
109. «Яка страшна річ політика...» : Несподіванки еміграційного епістолярію Володимира Винниченка [Текст] / Вступ., упорядкування та примітки В. Панченко // Вітчизна. - 2003. - №3/4. - С. 100-117

110. Яценко Т. Суперечності в родинному вихованні за оповіданням В.Винниченка «Федько-халамидник» [Текст] / Яценко Т. // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001.-№5. - С.10-15.

Любов Яновська

Народилася 30 липня 1861 в с. Миколаївка, Борзнянський району, Чернігівської області.

Навчалася юна Любов Яновська у Кременчуцькому пансіоні, Полтавському інституті шляхетних дівчат, активно займалася самоосвітою. Працювала вчителькою в Лубенському повіті наПолтавщині, була засновницею недільних шкіл. З 1905 жила в Києві, де й померла. Проживала на вулиці Тургеневській, 56, та на вулиці Гоголівській, 27. Похована на Байковому цвинтарі.

Писати починала російською мовою, потім перейшла на українську. Перше українське оповідання «Злодійка Оксана» датоване 1897 р. Яновська авторка близько 100 оповідань, повістей, романів, значна частина яких не була друкована за її життя, а деякі й не були закінчені.

На початку ХХ століття Любов Яновська брала активну участь у громадському житті України, відстоювала національні права на рідну мову, літературу, культуру, домагалася відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві(1903), брала участь у Першому російському жіночому з'їзді у Петербурзі (1908), була серед організаторів відзначення 50-річчя смерті та 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка (1911, 1914). Під час проживання в Києві, очолювала київську «Просвіту», влаштовувала літературно-мистецькі вечори, пропагуючи серед зрусифікованих киян рідну мову, твори українських письменників.

Твори Яновської присвячені зображенню життя селянства й інтелігенції; манера письма реалістична в народницькому дусі. Після згаданого оповідання була написана драма «Повернувся з Сибіру» (1897), далі з'явилися повість«Городянка» (1900), комедія «На Зелений Клик» (1900). Чимало творів передруковано чи й надруковано вперше вже за української держави 1918 р. чи за радянського часу: зокрема п'єси «Лісова квітка», «Жертви», «Людське щастя», «На сіножаті», «Дзвін, що до церкви скликає, та сам у ній ніколи не буває» (1918).

З 1916 Яновська припинила літературну діяльність, але її твори, писані під значним впливом І. Нечуя-Левицького, П. Мирного й почасти М. Коцюбинського, були досить популярні й протягом наступних років початку ХХ ст. До кола її знайомих і друзів входили Павло Житецький, Микола Лисенко, Михайло Старицький, Олена Пчілка, Сергій Єфремов, Василь Доманицький, Іван Липа, Федір Матушевський, Володимир Дурдуківський, Борис Грінченко.

Література:

1. Драй-Хмара, М. Любов Яновська (До 25-літнього ювілею літературної діяльності) [Текст] // Драй-Хмара, М. Літературно-наукова спадщина / М. Драй-Хмара; упоряд. С. А. Гальченка та ін.- К.: Наукова думка, 2002. - С. 295-297.
2. Приймак І. Любов Яновська: штрихи до портрета. До 145-річчя від дня народження [Текст] / І. Приймак // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. - №10. - С. 11-13.
3. Шумило Н. Любов Яновська. До 150-річчя від дня народження [Текст] / Н. Шумило // Дивослово. – 2011. - № 7. - С. 52-58.

Людмила Старицька-Черняхівська

Народилася Людмила Старицька 17 серпня (29 серпня за новим стилем) 1868 року в Києві в сім'ї відомого письменника, драматурга і громадського діяча Михайла Петровича Старицького та Софії Віталіївни Старицької – рідної сестри композитора Миколи Лисенка. Чоловік – Олександр Черняхівський.

Про дитячі роки письменниця писала: «Наше покоління – виключне покоління: ми були першими українськими дітьми. Не тими дітьми, що виростають в селі, в рідній сфері стихійними українцями, – ми були дітьми городянськими, яких батьки виховували вперше серед ворожих обставин свідомими українцями із сповитку».

Навчалася в київській приватній гімназії Віри Миколаївни Ващенко-Захарченко. Гімназистки видавали рукописний журнал, до якого Людмила Старицька написала повість «За Україну» та сатиричні вірші про директрису та її чоловіка.

У 1888–1893 роках брала активну участь у роботі літературного гуртка «Плеяда».

У роки Першої світової війни брала активну участь у роботі Київського комітету для допомоги українцям-утікачам, працювала сестрою милосердя у шпиталі для поранених. Відвідала на засланні Михайла Грушевського. У квітні 1917 року Старицьку обрали до Української Центральної Ради. У травні 1917 року брала участь у заснуванні Товариства (комітету) «Український національний театр», входила до його президії. Як представниця Міністерства освіти 22 жовтня 1918 року виступила з промовою на урочистому відкритті Кам'янець-Подільського державного українського університету. 1919 року стала співзасновницею і заступницею голови Національної ради Українських жінок у Кам'янці-Подільському. У 1920-ті роки працювала у ВУАН.

Письменницю заарештовано 14 січня 1930 року і звинувачено в приналежності до так званої Спілки визволення України (СВУ). Допити велися у в'язниці на Холодній Горі в Харкові. Ось кілька витягів з власноручних свідчень Старицької-Черняхівської, датованих 27 січня 1930 року: «...На засіданні виступали з промовами Єфремов – він казав про загальну організацію українських суголосних сил і про організацію

суголосних елементів селянства. Чехівський казав про політичне значення Української церкви, Гермайзе – про залучення до організації пролетаріату, Дурдуківський – про об'єднання учительства, розуміється, з відомою, вгорі зазначеною метою, я казала про роль інтелігенції і про необхідність поставити її на чолі організації. Але на цьому зібранні я не чула ні слова про організацію БУД і про назву СВУ, що нею було охрещено нову організацію. ...З цього часу, себто з часу цих двох зібрань, організаційного зв'язку між мною і рештою членів, обраних на першому засіданні, не було. Я стрічалася з ними як з своїми добрими приятелями і на вечірках у себе, і в родині Єфремова, а не як з членами організації, ні про які директиви я нічого не чула, в жодних організаційних зібраннях участі не приймала. ...Отже, тому що Україна, пригнічена 250-літнім пануванням російського царату, не надбала потрібних культурних вартостей, першим завданням, на мою думку, була й буде культурна праця. Особисто ж до мене я вважаю за краще в міру сил моїх і можливостей працювати на придбання Україні культурних вартостей, ніж бути статистом в непевній політичній організації».

Згідно з вироком особливого складу Верховного Суду УСРР від 19 квітня 1930 року, Старицьку-Черняхівську звинувачено в тому, що вона: «а) у період 1926–1929 років була членом центру СВУ і провадила керівну організаційну діяльність, згідно з програмою і завданням організації; б) здійснювала зв'язок центру СВУ з представниками деяких чужоземних капіталістичних держав...»

Письменницю засуджено до 5 років позбавлення волі з поразкою у правах на 3 роки. 4 червня 1930 року Старицьку-Черняхівську звільнено з-під варту і строк замінено на умовний. Після звільнення вислана до міста Сталіно (нині Донецьк). Займалась перекладацькою діяльністю.

У 1936–1941 роках жила у Києві. 20 липня 1941 року, коли під стінами Києва точилися бої з німцями, на квартирі в Людмили Михайлівни співробітники НКВС провели обшук, конфіскували паспорт і теку з листуванням. Разом із сестрою Оксаною Михайлівною Стешенко Старицьку-Черняхівську вивезли вантажівкою до Харкова. Тут її звинуватили в антирадянській діяльності та вивезли під конвоем у телячому вагоні до Казахстану. Проте в дорозі 73-літня письменниця померла. Точна дата її смерті і місце поховання невідомі. У серпні 1989 року Людмила Михайлівна разом з іншими учасниками «показового процесу СВУ» в Харкові посмертно реабілітована пленумом Верховного Суду УРСР.

Література:

1. Барабан, Леонід Іванович. Людмила Старицька-Черняхівська. Тернистий шлях творчості [Текст] / Л. І. Барабан. - Вінниця : Велес, 2003. - 90 с.
2. Літературні шедеври видатних українських жінок-письменниць [Текст] : Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Людмила Старицька-Черняхівська, Леся Українка: [збірка творів] / уклад. С. М. Заготова. - Донецьк : БАО, 2009. - 448 с.

3. Старицька- Черняхівська, Людмила Михайлівна. Вибрані твори. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари [Текст] / Л. М. Старицька-Черняхівська ; вступ. ст., упоряд. та прим. Ю. М. Хорунжий ; голов. ред. М. Г. Жулинський ; НАН України. - К. : Наукова думка, 2000. - 839 с.

Спиридон Черкасенко

Спиридон Федосійович Черкасенко народився 24 грудня 1876 року в містечку Новий Буг на Миколаївщині у селянській родині. Після закінчення учительської семінарії з 1895 року вчителював, зокрема на Лідіївських рудниках (сучасний Кіровський район міста Донецька). Тут Черкасенко познайомився з важкою працею шахтарів та їхньою боротьбою за економічні і політичні права, з життям інтелігенції. Перебуваючи на Донбасі, С. Черкасенко активно включився в літературний процес, виступаючи спочатку з віршами, а потім з оповіданнями і драматичними творами в українських журналах «Літературно-науковий вісник», «Нова громада», «Дзвін», в альманахах «Перша ластівка», «В неволі», «Терновий вінок».

З 1910 року письменник переїздить до Києва, працює в газеті «Рада», а пізніше – в журналі «Дзвін». Творив письменник і в публіцистичному жанрі, друкуючи протягом 1912–1913 років у «Літературно-науковому віснику» свої статті. На сторінках цього часопису вів публіцистичний розділ «З українського життя», в якому подавав численні факти соціального і національного антагонізму в тодішньому суспільстві.

1919 року поет виїздить до Австрії і Чехословаччини вивчати стан народної освіти і замовляти для української школи підручники. На Батьківщину він більше не повернувся. Деякий час працював в Ужгороді в місцевому театрі разом з Миколою Садовським. 1932 року за активне співробітництво з українською діаспорою Черкасенко змушений був під тиском влади покинути місто над Ужем і виїхати до Праги.

За кордоном поет продовжував літературну діяльність, видавши протягом 1919–1921 років три томи «Творів». У кінці 20-х років він написав кілька драматичних речей: віршовану трагедію «Коли народ мовчить» та історичну драму «Северин Наливайко», яка мала стати першою частиною задуманої; трилогії «Степ». С. Черкасенко був автором роману у віршах «Еспанський кабальєро Дон Хуан і Розіта», близьким до сюжету, використаним Лесею Українкою у «Кам'яному господарі».

Слід відзначити, що відразу після революційних подій в Україні творчість С. Черкасенка не оцінювалась як ворожа. У трудових школах діти вчилися за складеною ним читанкою. А такі пісні на поезії С. Черкасенка, як «Тихо над річкою» і «Ой, чого ти, дубе» не сходили з репертуарів українських співаків та хорових капел.

Помер поет у Празі 7 лютого 1940 року, його поховали на Ольшанах, передмісті Праги. Поруч нього – могили відомих культурних діячів і поетів-емігрантів, зокрема, О. Олеся, С. Русової, В. Немировича-Данченка.

Помітне місце у творчості періоду перебування на Донбасі займала тема шахтарської праці. Тут, на Лідіївці, С. Черкасенко працював вчителем у школі. Тут він познайомився з робітниками, праця яких була надзвичайно небезпечна і важка. У цей час шахтарі вели важку боротьбу за поліпшення умов свого життя. На заводах і шахтах виникали революційні підпільні організації. Щоб краще уявити суспільно-політичну обстановку в краї, звернемось до історичних свідчень.

Заселення земель, що входять до сучасного Донецька, почалося давно, коли у верхів'ях річки Кальміусу, на її обох берегах, осідали зимівниками і хуторами козаки-запорожці.

Після знищення російським царатом Запорізької Січі силою влади у козаків відбирались земельні угіддя і «жалувались» російським офіцерським чином та «благонадійній» частині козацької старшини. Жителі навколишніх сіл займались переважно землеробством і скотарством. Після 1820 року, коли в Олександрівці (район теперішнього м. Донецька) було відкрито поклади кам'яного вугілля, стали з'являлись дрібні шахти. Після скасування кріпосного права почав створюватись новий промисловий район. У другій половині ХІХ століття у зв'язку з поразками Росії у Кримській війні і неможливістю покриття витрат власною казною на концесійних началах було допущено російським урядом іноземний капітал. І сюди полинув потік французьких, бельгійських, англійських і німецьких підприємців.

У 1892 році на землях поміщиці Горбачової з'являється невелика шахта, яка була названа ім'ям дочки засновника цієї шахти бельгійця О. Шена – «Лідія». Сюди під кінець ХІХ ст. і прибув на вчителювання молодий Спиридон Черкасенко. Якою ж була громадсько-політична обстановка в Юзівці на той час? В «Історії міст і сіл Української РСР: Донецька область» про це говориться: «Наприкінці 1897 року організовано виступили металурги Юзівки, вимагаючи скорочення 12-годинного робочого дня. З першого січня 1898 року вони припинили роботу о 6-й годині вечора замість 7-ї, як було доти. Незважаючи на погрози адміністрації, у визначений час першими вийшли на заводське подвір'я робітники механічного цеху. До них приєднались доменщики, сталевари, прокатники. Маса людей прорвалася на вулицю крізь поліцейський кордон. Управитель заводу змушений був оголосити, що з лютого 1898 року запроваджується 10,5-годинний робочий день».

Заворушення відбувались тоді на багатьох шахтах. Зокрема, на Лідіївському руднику (так називалась шахта «Лідіївка») виникали революційні гуртки.

У музеї шахти зберігається копія одного документу початку ХХ століття, який прояснює політичну ситуацію в цьому районі Юзівки. Це донесення помічника начальника жандармського управління якогось Камінського про революційне звернення «До робітників», яке розповсюджувалось гірником шахти «Лідіївка». У доносі писалось: «Пристав 3-го стана Бахмутского уезда за № 39 препроводил мне переписку. из которой усматривается, что из Лидиевского рудника были посланы

несколько писем в различные места Могилевской губернии, причем в каждом конверте было вложено печатное преступное воззвание «К рабочим». Произведенным негласным расследованием добыты указания, что письма эти были отправлены рабочим угольного рудника Алексеем Мелешенковым. Вследствие изложенного возбуждено мною дознание. в порядке 1035 ст. Уст. Угол. Судопр., по обвинению крестьянина Алексея Мелешенкова в преступлении, предусмотренном 129 ст. Угод. Улож., о чем доношу Вашему Высокоблагородию с представлением копии Лит. А., доставленного в Департамент Полиции по этому делу. Ротмистр Каминский».

Таким чином, поет потрапив у вир класових суперечностей, що тоді охопили Донбас. Його спілкування з робітниками, роздуми про їхню долю наповнювали твори письменника. Проникливість С. Черкасенка в історичне тло тодішнього суспільства відзначали літературознавці. Один з них, С. Єфремов, писав: «Його оповідання (Черкасенка) обіймають переважно одну сферу, – шахтарського життя і показують, що те життя він знає добре і вмів вибрати з нього типові постаті...». А сучасний критик О. Бабишкін відзначив наступність творчості Черкасенка в українській літературі: «...після оповідань Б. Грінченка й поезій М. Чернявського це перше повне й вагоме відтворення умов праці, душевного стану донецького шахтаря в українській літературі». У своїх творах про шахтарське життя С. Черкасенко не абсолютизує причини важкого соціального стану робітників, не бачить вини лише у діях багатіїв. Часто причиною трагічної долі стають не лише економічні умови життя, але й мораль героїв, їхня соціальна поведінка («Блажчукове весілля», «Тося» та ін.). І все ж письменник недвозначно вказує на панівні класи та політичний устрій Росії як головну причину народних страждань. В одному з оповідань («Юдита») письменник реалістично передає настрій замучених роботою і безправ'ям шахтарів однієї з шахт Донбасу. Криком душі можна назвати цей монолог шахтаря: «Ми ненавидимо все, на що не дивилися, про що б не думали. Ми ненавидимо пишний степ по весні за те, що не про нас краса його, восени – що по нім вільно гуляє вітер, коли в нас, у колодязі, стіни. Ми ненавидимо небо, хоч у Бога давно вже не віримо, ненавидимо за те, що воно потрібне нам, бо без сього не було б куди посилати найстрашніші прокльони наші за наше існування. Ненавидимо хазяїна й інших ненавистю голодного, побитого пса, за те ,що служимо їм. Ненавидимо себе, свою нікчемність, непотрібність самих до себе.» В інших оповіданнях («Яма», «Сашків кінець») ми зустрічаємо ті ж картини безрадісного життя шахтарів. Обидві розповіді закінчуються трагічно – смертю дітей з різних, але обумовлених соціальними причинами, умов.

Як уже відзначалося, одним із перших в українській літературі С.Черкасенко звернувся до зображення психологічного стану тварин: вони страждають, мовчки спостерігають за людською зневагою до себе, розкриваються у своїй поведінці як активні діючі особи. Треба сказати, що до середини минулого століття більшість навіть вчених людей вважала, що тваринний світ існує за своїми законами, далеко відмінними від людських.

Багатьом здавалася образливою думка, що людина і тварина єдині за своїм походженням. І тільки висунення Ч. Дарвіном ідеї про спільність причин появи на землі людини і тварини значно змінило такі уявлення. Різко стало змінюватись ставлення людства до «братів наших менших», і в першу чергу це виявилось у художній літературі, у творах Л. Толстого («Холстомер»), А. Чехова («Каштанка»), Е. Сетон-Томпсона («Розповіді про тварин») та ін.

В оповіданнях С. Черкасенка «Воронько» та «Безпритульні» поруч з людьми тонким словесним пензлем змальовує художник страждання і загибель тварин. Це не лише привертає нашу увагу до їхньої долі, але й примушує замислитись над причинами людської жорстокості, над необхідністю бути милосерднішими.

Література:

1. Вишневський В. «Початок» - відправна точка педагогічного подвижництва Спиридона Черкасенка [Текст] / В. Вишневський // Шлях освіти. – 2009. - № 2. - С. 41-43.
2. Захарчук Є. Яка краса врятує світ? Урок вивчення нового матеріалу в 6 класі [Текст] / Є. Захарчук Українська мова й література в сучасній школі. – 2010. - № 3. - С. 21-22. Миронець Н. Євген Чикаленко та Спиридон Черкасенко: земляки й співробітники [Текст] / Н. Миронець // Кур'єр Кривбасу. – 2008. - № 224//225. - С. 197-199.
3. Працьовитий, В. Відтворення національно-визвольних змагань у драмі Спиридона Черкасенка «Северин Наливайко» // Українська історична драматургія [Текст]: навч. посіб. / В. Працьовитий.- Л.: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2009. - С. 76-96.
4. Серветник О. Образ Павлика - душевно красивого й щедрого хлопчика (за оповіданням Спиридона Черкасенка «Маленький горбань») [Текст] / О. Серветник // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. - № 6. - С. 25-27.
5. Черкасенко С. Скептик. Кілька згадок про Є. Х. Чикаленка (спогади) [Текст] / С. Черкасенко // Кур'єр Кривбасу. – 2008. - № 224//225. - С. 199-218.
6. «Як фенікс, встане рідний край - країна вільних господарів» (Формування української ментальності в процесі вивчення творчості Спиридона Черкасенка) // Ми є. Були. І будем Ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури [Текст]: навч.-метод. посібник для вчителів і студентів філологів / Ін-т педагогіки АПН України.- К.: Ленвіт, 2003.- С. 170-186.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПЕРЕЛІК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ І ВИВЧЕННЯ НАПАМ'ЯТЬ

*Список художніх творів, які необхідно прочитати і проаналізувати у
читацькому щоденнику з курсу «Історія української літератури кінця
XIX- початку XX століття»*

Леся Українка

Лірика

Збірка «На крилах пісень»:

Сафо

Конвалія

До мого фортепіано

Contra srem spero!

Із циклу «Подорож до моря»:

I. «Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!»

III. «Красо України, Подолля!»

Із циклу «Кримські спогади»

1. Тиша морська

5. Негода

9. Бахчисарай

10. Бахчисарайський дворець

11. Бахчисарайська гробниця

Збірка «Думи і мрії»:

«Стояла я і слухала весну»

Поет під час облоги

Грішниця

Північні думи

«Слово, чому ти не твердая криця...»

Поза збірками:

Дим

Напис в руїні

«Як я люблю оці години праці»

«Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами...»

«Все, все покинуть, до тебе полинуть...»

«Хотіла б я тебе, мов плющ обняти...»

«Не дорікати слово я дала...»

Епілог («Хто не жив посеред бурі...»)

«Хто вам сказав, що я слабка...»

«І ти колись боролась, мов Ізраель...»

«Завжди терновий вінець»

Поєми

Давня казка

Роберт Брюс, король шотландський

Одно слово
Віла-посестра
Ізольда Білорука
Драматичні поеми, драми
Касандра (драматична поема)
Бояриня (драматична поема)
Лісова пісня (драма-феєрія)
Камінний господар (драма)
Літературознавчі статті
Малорусские писатели на Буковине
Новейшая общественная драма

Михайло Коцюбинський

Ялинка
Харитя
Маленький грішник
В путах шайтана
На камені
Цвіт яблуні
Лялечка
Дорогою ціною
Intermezzo
Сон
На острові
Коні не винні
Що записано в книгу життя
Fata morgana
Тіні забутих предків
Цикл поезій у прозі «З глибини»:
Хмари
Втома
Самотній
Сон
Ольга Кобилянська
Людина
Царівна
Земля
У неділю рано зілля копала
Оповідання, новели
Некультурна
Природа
Він і вона
Valse melancolique (меланхолійний вальс)
Impromptu pharitasie (фантазія-експромт)

Битва
Банк рустикальний
Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки
Назустріч долі
Юда

Цикл поезій у прозі:

Рожі
Там звізди пробивались
Смутно колишуться сосни
Сліпець
Через море
Мої лілеї
Хрест

Володимир Винниченко

Проза

Краса і сила
Раб краси
Салдатики!
Суд
Студент
Малорос-європеєць
Уміркований та щирий
Антрепреньор Гаркун-Задунайський
Момент
Записки кирпатого Мефістофеля
Сонячна машина

Драматургія

Брехня
Чорна Пантера і Білий Ведмідь
Гріх
Закон
Між двох сил

Василь Стефаник

Новина
Камінний хрест
Кленові листки
Діточа пригода
Виводили з села
Стратився
Марія
Гріх

Сини

Марко Черемшина

Святий Миколай у гарті
Злодія зловили
Село вигибає
Зрадник
Село потерпає
Парасочка
Козак
За мачуху молоденьку
Верховина
На Купала на Івана

Лесь Мартович

Нечитальник
Хитрий Панько
Винайдений рукопис про руський край

Михайло Яцків

Архитвір
Діточа груди у скрипці
Гермес Праксітеля
За горою
Дівчина на чорнім коні
Повісті
Блискавиці
Статті, спогади
Лесь Мартович
Спогад про Василя Стефаніка

Гнат Хоткевич

Камінна душа

Архип Тесленко

Страчене життя
За пашпортом
Школяр

Степан Васильченко

Талант
Мужицька арихметика
Гріх
Над Россю
Басурмен
Свекор

Олександр Олесь

Лірика

Із збірки «З журбою радість обнялась»:
«З журбою радість обнялась...»
Айстри
Любов
Чари ночі
Із збірки «Будь мечем моїм!...»:
«Яка краса відродження країни!»
«О слово рідне! Орле скутий!»
«Колись здавався ти мені орлом підтятим..
Тайни ночі
Із збірки «Чужиною»:
«Вона приходе завжди в певний час...»
«Сьогодні стрінемось...»
Збірка «Княжа Україна»
Із збірки «Кому повім печаль мою...»:
Голод(I,II,III,IV,V)

Драматургія

По дорозі в казку (драматичний етюд)
Над Дніпром (лібретто до опери)
Ніч на полонині (драматична поема)

Володимир Самійленко

Лірика

Елегія
Грішниця
Весна
Найдорожча перлина
Українська мова
На роковини смерті Шевченка
На смерть Лесі Українки
Пам'яті Л. Глібова
Герострат
Сатира

Щасливий край («Ельдорадо»)
Пісня про Віщого Василя
Ідеальний публіцист
На печі
Патріота Іван
Новий лад
У Гайхан-бея
Гея

Микола Вороний

Палімпсест
На озері
«О рідна земле, люба моя мене!»
Ти не моя
За Україну!
Іванові Франкові (Відповідь на його Послання)
Євшан-зілля
Молодий патріот

Грицько Чупринка

Credo
Дзеньки-бреньки
Поет («Хоч нема в мене й шага...»)
Поет («О ні, Поет - не гладіатор...»)
В царстві висот
«І гріховна, і свята...»
Льодолом
Метеор

Богдан Лепкий

Заспів
Серця мого біль
Молоді пісні
Поезія
Василеві Стефаникові
До Тарасових поезій
Іван Франко
Прочитавши «Битву» Кобилянської
Миколі Лисенкові
Чупринці
Крушельницькій
Іван Франко

Василь Стефаник
Коцюбинський у Кракові

Петро Карманський

Порвім на кобзах струни...
«Осінні дні мандрують, як черниці...»
«Я знов зустрів тебе, неземна з'яво...»

Василь Пачовський

«Я плакав у сні, мені снилася мрія...»
Жайворонок
Дзвонять звони
Дрижання душі
Золоті ворота (уривки з поеми)

Список

поезій для обов'язкового вивчення напам'ять з курсу «Історія української літератури кінця XIX- початку XX століття»

Леся Українка

Contra spem spero!
«Красо України, Подолля!»
«Стояла я і слухала весну»
«Слово, чому ти не твердая криця...»

Олександр Олесь

«З журбою радість обнялась...»
Айстри
Чари ночі

Володимир Самійленко

Українська мова
Весняна елегія

Микола Вороний

За Україну!
Молодий патріот

Богдан Лепкий

Заспів
Поезія

Петро Карманський

«Осінні дні мандрують, як черниці...»

Василь Пачовський

Жайворонок

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна:

1. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX століття : У 2 кн. \ За ред. О.Д.Гнідан. – К.: Либідь, 2006.
2. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст: У 4-х книгах. – К., 1994-1995.
3. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX століття (у чотирьох книгах). – К., 2001.
4. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія: У 3-х книгах. – К., 1998. – Кн.2.

Додаткова:

1. Калениченко Н. Українська література кінця XIX – початку XX століття. Напрями, течії. – К., 1983.
2. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили. – К., 1985.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.
4. Гундорова Т. І Проявлення слова. Дискурсія раннього модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів: Літопис, 1997. – 300 с.
5. Денисюк І. О. Розвиток малої прози в українській літературі XIX – початку XX ст. – К., 1981.
6. Агеєва В.П. Українська імпресіоністична проза. Михайло Коцюбинський. Григорій Косинка. Андрій Головка. – К., 1994.
7. Кузнецов Ю. І. Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX – початку XX ст. – К., 1995.
8. Грабович Григорій. До історії української літератури. – К., 1997.
9. Єфремов Сергій. Історія українського письменства. – К., 1995.
10. Кудрявцев М. Драма ідей в українській новітній літературі / XX ст. – Кам'янець-Подільський, 1997.

Ресурси

11. <http://dls.udpu.org.ua/> – система дистанційної освіти УДПУ
12. www.education.gov.ua – веб-сторінка Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України.
13. www.nduv.gov.ua – веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського.
14. www.ilnan.gov.ua – Інститут літератури НАН України.
15. www.ukrlib.com.ua – електронна бібліотека української літератури.
5. www.ukrlit.vn.ua – електронна бібліотека української літератури.
6. www.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html – бібліотека української літератури Торонтського університету

ТЕРМІНОЛОГІЯ

Авангардизм (від франц. – передова охорона) – умовна назва численних течій у європейському мистецтві ХХ ст. Сьогодні до художнього авангардизму відносять такі явища чи течії, як *кубізм, сюрреалізм, футуризм* тощо. Серед видатних представників авангардного мистецтва виділяються художник Сальвадор Далі, ірландський письменник Самуель Беккет. У своїх маніфестах і заявах теоретики авангардизму заявляли про необхідність новаторських пошуків, які б, заперечивши традиції, вивели мистецтво на нові рубежі.

Акварель – короткі літературні твори (шкіц, образок, етюд). Асоційовані з малярством, коли безпосереднє враження передається в тонких пластично-зорових образах. До цього прийому зверталися як прозаїки – М.Коцюбинський («На камені», «Гірські акварелі»), так і поети, зокрема М.Семенко:

*Дивлюсь на бухту я,
де хінські човнітрила
рухаються крізь туман м'яко
і в оксамиті спокійного безхвиля
окреслюється світ.*

Декаданс (франц. *décadence* – занепад) – узагальнена назва світосприйняття, яке виявляється у літературі, мистецтві, культурі.

Як конкретно- історичне явище постав у другій половині ХІХ ст., зокрема у Франції, де вперше було вжито цей термін на позначення нових художніх тенденцій. У Європейській літературі поширився на межі ХІХ-ХХ ст.

У центрі декаденської літератури стоїть людина, що відчуває свою відчуженість у світі, втрату моральних ідеалів, віру у майбутнє. Основними мотивами творів письменників-декадентів є сум, відчай, песимізм, розчарування. Підкреслена хворобливість і занепад життя стають улюбленими темами, які перетворюються на джерело витончених переживань. Мистецтво декадансу знайшло адекватні форми для відображення духовного напруження епохи і дало яскраві зразки дійсно художніх творів. Декаданс у літературі ґрунтується на поєднанні різних напрямів, течій, стилів. Наприклад, від романтизму він бере неприйняття оточуючого суспільства, розчарування у дійсності, прагнення втікти від недосконалого життя у світ краси і прекрасної ілюзії. Одним із провідних мотивів декаденських творів є утвердження ролі мистецтва, його переваги над реальністю. Звідси прихильність до естетизму О.Уайльда, І.Анненського та інших письменників. Декаденти тяжіють до фантастики, ірраціональності, містики, що допомагають відобразити тяжкі зрушення у свідомості людини (М.Шваб, К.Мендес). Нерідко герой декадентських творів має вразливу психіку, що сприяє глибоким прозрінням, а оточуючий його світ змальовується у підкреслено бруталних тонах. Так відбувається поєднання натуралізму з романтизмом у межах декадансу (К.Гюїсманс, О.Сологуб).

Декаданс притаманний і деяким реалістичним творам, надаючи їм особливої трагічності та безнадії (А.Стріндберг, В.Винниченко, М.Арцибашев).

Використання різних напрямів і стилів в епоху декадансу засвідчує незавершенність і різноспрямованість модернізму як художньої системи. Нове в модернізмі, за визначенням Т.Адорно, є скоріше постійно. потребою нового, ніж новим в усталеній художній формі. Звідси – велика кількість течій, шкіл, індивідуальних явищ у модерністській літературі. Творчість багатьох письменників не укладається в рамки певних естетичних структур і течій. Діалектику нового в модернізмі визначають передусім кращі твори Дж.Джойса, М.Пруста, Т.Манна, Ф.Кафки та ін.

Драматична поема – це літературний вид, що виник при поєднанні всіх трьох способів художнього моделювання дійсності – драматичного, епічного і ліричного. Драматична поема оформляється віршем, в ній зосереджується увага на ідейному конфлікті між персонажами. Інакше кажучи, це поема в драматичній формі чи драма – у віршовій, з спалахами ліричних переживань. Цей літературний вид сформувався наприкінці XVII ст., і його зразками можна назвати твори Готхольда Лессінга («Натан Мудрий»), Фрідріха Шилера «Дон Карлос»). Розвиток драми у XIX – XX вт. дає можливість визначити внутрішні якості жанру; у драматичних поемах Джорджа Байрона («Каїн»), Олексія Толстого («Дон Жуан»), Лесі Українки («Кассандра», «Бояриня»), Андрія Малишка («Тарас Шевченко») основні колізії розгортаються в драматично–трагедійному аспекті, ліричний елемент превалює над драматичним (поетичні прологи, емоційні ремарки, особливості ставлення автора до зображуваного, схвильованість, піднесеність монологів, особливо внутрішніх, віршова форма організації викладу), наявні філософічність художніх узагальнень, афористичність висловлення думки.

Драма-феєрія (від франц.– фея, чарівниця) – один із жанрових різновидів драми. Для цього драматичного виду властивий фантастично-казковий сюжет, у ньому відбуваються неймовірні з реального погляду перетворення, поряд з людьми діють створені уявою письменника фантастично–міфічні істоти. Яскравим зразком драми-феєрії є «Лісова пісня» Лесі Українки.

Експресіонізм (від франц.– вираження) – літературно–мистецький напрям, що формувався у французькому живописі кінця XIX ст. (Вінцент ван Гог, Поль Сезанн, Анрі Матісс), а на початку XX ст. визначив художні пошуки німецьких літераторів (Йоганн Бехер, Леонгард Франк). Цей напрям мав протистояти імпресіонізму, отже, передавати не стільки враження від дійсності, як вираження авторського ставлення до неї. Звідси – посилення лірично-суб'єктивного начала в художньому моделюванні життя, намагання прояснити його глибинну сутність. В українській прозі такий підхід до зображення дійсності характеризує новелістику Василя Стефаника, позначену надзвичайною увагою до внутрішнього світу людини, динамізмом у розкритті її переживань, що передаються нервовою, напруженою, «рваною» фразою. За спостереженням Олександри Черненко, для експресіоністів «важливим було те, щоб мистецтво відображало свідомість

людини, її внутрішні переживання та емоції і щоб воно теж було експресією ритму та руху життя... Тим-то не краса, а експресія, сила духового виразу, стала характеристичною властивістю естетики експресіонізму». У цьому зв'язку симптоматичним є прагнення Василя Стефаника так натягнути струни селянської душі, щоб їх звучання нагадувало музику Бетховена.

Імпресіонізм (від франц. – враження) – мистецький напрям, що склався в європейському малярстві, літературі, музиці впродовж останньої третини ХІХ ст. і далі активно розвивався в перші десятиріччя ХХ ст. Першим виявом цього напрямку стала творчість французького художника Клода Моне, що 1873 р. написав картину «Імпресія. Схід сонця», в якій тонко передавалися у сприйманні людини стан природи, її безперервна мінливість, гра сонячного світла. Такі враження від дійсності, передані через суб'єктивні переживання митця, характеризували й малярські полотна Огюста Ренуара, Едуарда Мане, Едгара Дега, музику Клода Дебюссі, Моріса Равеля, скульптурні витвори Огюста Родена. Техніка живописного імпресіонізму властива картинам українських художників Олександра Мурашка, Миколи Бурачека.

Наприкінці ХІХ ст. імпресіонізм заявив про себе й у літературі (брати Жуль і Едмон Гонкури, Петер Альтенберг, Іван Бунін), а на початку ХХ ст. зримо виявляється і в українському письменстві (Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич). Власне імпресіонізм характеризує своєрідність художнього мислення, яке не сприймає філософського позитивізму, котрий визнавав істинними знання, які з'ясовують реальні, видимі зовні зв'язки між предметами чи явищами. Художній образ у імпресіоністів конструюється на передачі враження від дійсності, що постійно змінюється. Імпресіоністи намагалися відтворювати зміни у настроях персонажів, фіксувати хвилинні враження, найнепомітніші миттєвості.

Для творів імпресіоністів властиве багатство кольорів і тонів («Intermezzo» Коцюбинського), психологічна настроєвість («Битва» Кобилянської), урізноманітнення жанрових форм (новелетка, настрої, враження, психограма). Нові жанри давали можливість фіксувати безпосередньо сприйняте, мінливе з різних точок зору, передавати потік свідомості героя («Цвіт яблуні» Коцюбинського), діалогізувати його роздуми («В дорозі» Коцюбинського, «Він і Вона» Кобилянської).

Інтуїтивізм (від лат. *intuitivo* – уява, споглядання) – в літературознавстві – напрям, що абсолютизує інтуїцію як момент безпосереднього осягнення світу завдяки творчій фантазії, яка сприяє його естетичному сприйняттю й оцінці.

Основоположником його є французький філософ Анрі Бергсон (1859-1941). Першоосновою світу він вважав «чисту тривалість», а матерію, час, рух – лише формами її прояву. На його думку, пізнати цю «тривалість» можна лише за допомогою інтуїції, яку він розумів як безпосереднє «прозріння», де «акт пізнання збігається з актом, що породжує нову дійсність у свідомості людини». Найвищим знанням А.Бергсон проголосив індивідуальне переживання, інтуїцію, а мистецтво – формою такого пізнання

світу, оскільки джерело художньої уяви – душа людини, неповторна і унікальна.

Особливий вплив ідеї А.Бергсона справили на модерністську поезію (О.Блок, В.Незвал, Г.Аполлінер, Р.-М.Рільке). Він обґрунтував думку про «гіпнотичну силу» поезії, в якій «б'ється серце автора і душа світу». А.Бергсон вважав, що не лише зміст, а й сам ритм поезії відбиває внутрішнє буття особистості й спонукає її до нових відкриттів у собі та дійсності за допомогою власної інтуїції. Він наголошував на необхідності пошуку нових естетичних форм, здатних відображувати передусім враження і почуття людини.

Літературний напрям – це естетична категорія, що вживається для характеристики літературного життя в усіх його складностях і взаємодії, коли письменники впродовж тривалого часу користуються однаковими або близькими прийомами художнього моделювання дійсності. Цим терміном оперують, коли йде мова про літературний рух останніх п'ятисот років, хоч творча єдність була притаманна письменникам античності та середніх віків.

Літературні напрями традиційно класифікуються так: *класицизм, сентименталізм, романтизм, натуралізм, реалізм*, у розвитку якого виділяють кілька етапів (ренесансний, просвітительський, класичний, або зрілий реалізм ХІХ ст., новітній (неореалізм ХХ ст.), а також напрями ХХ ст., що розвивалися на спільній основі *модернізму* (імпресіонізм, експресіонізм, імажинізм, символізм тощо) чи *авангардизму* (футуризм, сюрреалізм). В українській літературі 20-х років ХХ ст. розвивався неокласицизм, представники якого орієнтувалися на античні традиції та художню практику класицистів ХVІІ – ХVІІІ ст.

Літературна течія утворюється як розгалуження у тому чи іншому напрямі. Вона об'єднує твори, споріднені за глибиною художнього аналізу життя, за певним ракурсом його моделювання. Так, в українському романтизмі наявні *фольклорна* («Тополя» Тараса Шевченка, «Могила» Миколи Костомарова), *історична* («Гайдамаки» Тараса Шевченка, «Чорна рада» Пантелеймона Куліша), *громадянська* («Думи мої, думи мої...» Шевченка, «До вас» Амвросія Метлинського, «Руська мова» Маркіяна Шашкевича), *інтимно-особистісна* («Соловей» Віктора Забіли, «Туга за родиною» Якова Головацького) художньо стильові течії. Аналогічне розмаїття літературних течій характерне для романтизму і в інших європейських літературах.

Міфологізм – спосіб поетичної реалізації міфу у творах оригінальної літератури. Значення міфу в літературному творі не тотожне його семантиці у першозразку й залежить від культури епохи, задуму письменника, жанру твору. Перехід міфічного образу в поетичний пов'язаний з усвідомленням відмінності між суб'єктивністю процесу пізнання та об'єктивністю дійсності. Один і той же міфологічний мотив, опрацьований протягом багатьох віків, набуває у кожній епосі нових значень, служить способом втілення нової проблематики й може з часом повністю втратити архаїчний елемент або ж здобути його нове, символічне вираження. У сучасному літературознавстві

виник окремий напрям, так звана архетипна критика, засновник якої – літературознавець Н.Фрай. В її основі – ідея літератури як «перетвореної міфології», тому історія літератури розглядається не у загальноісторичному контексті, а як форма внутрішнього саморуку – «тотальної історії літератури» – особливостей видозміни міфологічних начал на різних етапах розвитку літератури. Відображення у літературному творі давніх міфологічних уявлень часто опосередковане через трансформовані форми поетичного переосмислення, зокрема через символ. Проблемою М. в літературі займалась українська символічна школа міфологів, а згодом О.Потебня, який створив психолінгвістичну концепцію теорії літератури, в її підґрунті – ідея спорідненості психологічних основ творення слова, міфу й літературного твору. У сучасній літературі риси М. знаходимо в латиноамериканському романі (Г. Гарсія Маркес, Х.Гастуріас), українському химерному романі 70-х (В.Земляк, П.Загребельний, В.Дрозд, О.Ільченко), у баладі (І.Драч, П.Мовчан, М.Воробйов, І.Калинець).

Модернізм (від франц. – новітній, сучасний) – універсальна назва художніх пошуків у всесвітньому мистецтві ХХ ст. Модернізм охоплює широкий спектр мистецьких напрямів і течій, що ґрунтуються на тих способах художнього моделювання дійсності, де вагому роль відіграють умовність і ускладнена метафоричність. На противагу традиційному реалістичному підходу до відображення життя, який передбачає всебічне пояснення поведінки персонажів соціальними, побутовими, національними умовами, модернізм широко використовує прийоми міфотворчості, надає важливого значення символів, алегорії. Залежно від авторської позиції, домінуючих прийомів відтворення (зображення), характерних жанрових форм, специфічної образності в межах модернізму оформилися такі літературні напрями і течії, як *імпресіонізм*, *експресіонізм*, *символізм*, *новоромантизм*. Окремі дослідники вважають, що на площині модернізму, у світлі новітніх естетичних вимог, відбулося й становлення *новореалізму*.

Ранній модернізм – умовна назва ранніх модерністських течій, що виникли в останній третині ХІХ ст. і передували остаточному формуванню модернізму як нового культурного напрямку. Ранній модернізм уперше відмовляється від зображення «життя у формах життя». Головною у творчості письменників стає естетична проблематика. Художній твір усвідомлюється не як «засіб суспільного прозріння і виховання», а як вияв творчої свободи митця. Незалежна і духовно багата особистість, її думки, враження, свідомість визначають розвиток сюжету, що дедалі більше позбавляється фабульності й переходить у площину самозосередження і самопоглядання.

Ранній модернізм пориває з традиціями реалізму і натуралізму ХІХ ст. Однак зовсім іншим було його відношення до романтизму, систему якого він не відкидав, а, навпаки, використовував як вихідну. Зачинателями раннього модернізму були, як правило, пізні романтики (Ш.Бодлер, Леся Українка та ін.). Не випадково в Німеччині та Австрії явища літератури кінця ХІХ ст. об'єднували під спільною назвою неоромантизму. Від романтизму ранні

модерністи перейняли несприйняття недосконалої дійсності, протиставлення бездуховній реальності сили духу і мистецтва, поетику контрасту й антитези.

Зрілий модернізм – складається в 10-х роках ХХ ст. У ньому простежується відхід від позиції зневажливого заперечення дійсності до її освоєння, пошуку нових форм одухотворення реальності, що найвиразніше виявилось у поезії пізнього Р.-М. Рільке, Г.Аполлінера, Т.-С. Еліота, Б.Пастернака та ін. До зрілого модернізму належать такі течії, як сюрреалізм, імажизм, акмеїзм, футуризм, експресіонізм та ін. У першій половині ХХ ст. остаточно сформувалися загальні риси модернізму: увага до внутрішніх проблем особистості, проголошення самоцінності людини та мистецтва, прагнення до роз'єднання часу й простору, осмислення загальних тенденцій духовного буття, що найвиразніше виявилися в творчості Ф.Кафки, Дж.Джойса, М.Пруста, У.Фолкнера та ін. На зміну модернізму в останній третині ХХ ст. приходять епоха постмодернізму.

На відміну від реалістів, які завжди прагнули дати логічне пояснення подій з точки зору соціально-духовної еволюції, модерністи нічого не пояснюють – вони лише фіксують зрушення в суб'єктивному й об'єктивному світі за допомогою знаків, символів, натяків. Модерністи починають творити нову реальність, що існує лише в душі та ідеях, але має свої закони, які треба усвідомити. Фактично модернізм засвідчив духовне пробудження особистості, що зацікавилася сама собою і почала блукання в лабіринтах своїх внутрішніх проблем і протиріч.

У літературі модернізм спочатку виникає у французькій поезії наприкінці ХІХ ст. (Ш.Бодлер, А.Рембо, П.Верлен та ін.), згодом поширюється і в прозі (Ф.Кафка, Дж.Джойс, М.Пруст), драматургії (Г.Ібсен, М.Метерлінг). Виявляється також у живописі (П.Пікассо, С.Далі, К.Малевич), в музиці (К.Дебюссі, Я.Сибеліус, М.Равель) та інших видах мистецтва. Великий вплив на формування модернізму мали філософські теорії Ф.Ніцше, А.Берксона, З.Фрейда.

Натуралізм (від лат. – природа) – літературний напрям, що сформувався в останній третині ХІХ ст. в європейському письменстві. Найхарактернішою його особливістю є прагнення до максимально точної передачі дійсності у різних її вимірах. Єміль Золя, у творчості якого вперше помітно виявилися натуралістичні прийоми художнього письма, заявляв: «Змальовувана мною картина – простий аналіз шматка дійсності такою, якою вона є». Підтвердженням цього можуть бути його романи «Череве Парижа», «Пастка», де побут подається у найдрібніших подробицях. У романі «Жерміналь» впадає в око акцентування ролі середовища й спадкоємності у долі людини.

Іван Франко, як і французькі натуралісти, вважав, що література має описувати факти щоденного життя, на основі даних науки визначати його закономірності. Твори з циклу «Борислав» значною мірою позначені поетикою трансформованою у світлі принципів «наукового реалізму». Дмитро Наливайко вказує на такі риси натуралізму, як орієнтація художнього мислення на наукове змалювання життя в його самовиявах, мовби без

втручання автора, життєподібність зображуваного завдяки показу конкретних фактів. Франкові «Бориславські оповідання» нагадують конкретні замальовки прикарпатської дійсності, на що вказує підзаголовок циклу: «Картини з життя підгірського люду». Натуралістичні прийоми художнього моделювання дійсності помітні в творах Олександра Кониського, Бориса Грінченка, Грицька Григоренка, Володимира Винниченка, Миколи Хвильового, Андрія Головка, правда, вони часто поєднуються з засобами реалістичної, імпресіоністської, новоромантичної поезики.

Неокласицизм (від лат. – новий, зразковий) – літературна течія в українській поезії 20-х років ХХ століття. Вона була представлена лірикою й ліро-епосом Миколи Зерова, Максима Рильського, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмари, Юрія Клена. Як і класицизм ХVІІ –ХVІІІ ст., неокласицизм значною мірою орієнтувався на давньогрецьку і римську літературу як зразкову, справді мистецьки довершену. Отож у творчості неокласиків часто опрацьовувалися античні теми, давалося новітнє трактування образів античності. Однак найсуттєвішим для українських неокласиків було прагнення високо нести культуру поетичного слова, всіляко дбати про довершеність художньої форми. Микола Зеров вважав, що справжнім шляхом поезії є «класична пластика і контур строгий, і логіки залізна течія». В умовах насаджування так званої «пролетарської культури», культивування графоманських виробів, деструктивних закликів футуристів творчість поетів-неокласиків відігравала важливу роль у відстоюванні високої художності українського слова.

Неоміфологізм – це концепція, яка розглядає міфологізм (співвіднесеність з міфом) як найбільш характерну форму художнього мислення мистецтва ХХ століття. Відповідно до цієї концепції, все ХХ століття постає як складна система майстерно поєднуються і взаімоотражаючих один одного культурно-естетичних міфів. Н. - специфічна для ХХ століття форма художнього мислення, що передбачає особливе ставлення до міфологічних сюжетів, образів і символів, які не стільки відтворюються, скільки програються або перестворити, тим самим народжуючи нові міфи, співвідносні з сучасністю. Таким чином, неоміфологістського мистецтва ХХ століття як би постійно посилається на найдавніші зразки, порівнює себе з обраною культурною традицією (наприклад, в «Доктор Фаустус» Т. Манна, в ролі міфу виступають різні легенди і художні твори (К. Марло, І.В. Гете) про доктора Йоганна Фауста, чарівника і чорнокнижника, який жив у ХVІ ст. і продав душу дияволу).

Неореалізм, новітній реалізм – літературний напрям ХХ ст. характерні особливості якого виявилися у прозі. Відкриття в галузі природничих наук, особливо наук про людину, озброїли письменників новими знаннями з фізіології нервової діяльності, психології, психіатрії, що позитивно позначилося на художньому дослідженні поведінки персонажів, умотивуванні їхніх дій і вчинків. Як помітив Іван Франко, представники новітньої літератури, зокрема Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський,

Василь Стефаник, побачили одне з своїх найголовніших завдань «у психологічному аналізі соціальних явищ, у тому, – сказати б – як факти громадського життя відбиваються в душі й свідомості одиниці і, навпаки, як у душі тої одиниці зароджуються й виростають нові події соціальної категорії».

Прозаїки ХХ ст. прагнули до стислості в зображенні дійсності, до перенесення центру ваги з описів на деталь, до сконцентрованої образності (Михайло Коцюбинський, Марко Черемшина, Володимир Винниченко, Михайло Яцків, Архип Тесленко). їхня творчість наснажена ліризмом, у ній посилюється драматизм розгортання дії, загострюються конфлікти (Василь Стефаник, Степан Васильченко). Захоплення письменників образотворчими засобами, запозиченими а малярства, графіки, музики, зумовлює жанрове збагачення творів малих епічних форм; етюд, ескіз, силует, шкіц, акварель, образок, ноктюрн, імпровізація, фантазія, настрої – такі авторські визначення супроводжують різновиди новели багатьох письменників.

Новаторство в літературі – це оновлення й збагачення змісту і форми літературних творів художніми відкриттями. Справжнє літературне новаторство неможливе без творчого засвоєння досвіду попередників, без вивчення прогресивних традицій всесвітнього письменства. Спираючись на традиції, письменники-новатори шукають нові шляхи в розвитку літератури. Так, Тарас Шевченко на основі продовження фольклорних і романтичних традицій рідного письменства зумів поєднати їх з реалістичним баченням життя і піднести українську літературу на якісно новий щабель її розвитку. Оновлення літератури відбувається через засвоєння нових художніх методів, створення образів сучасників, втілення прогресивних ідей, використання нових художніх прийомів і засобів. Так, українська новелістика початку ХХ ст. під пером Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Михайла Яцківа збагачується новими темами, ідеями, образами, наснажується ліризмом і драматизмом, намагається через душу персонажів розкрити суспільні процеси.

Новела – окремий епічний вид малої форми, в якому, на відміну від оповідання, замість численних описів головну роль відіграють, за висловом Франка, «внутрішні, душевні конфлікти та катастрофи». Василь Стефаник («Новина»), Михайло Коцюбинський («На камені») у новелах відбивають насамперед динаміку почуттів, переживань, роздумів людини. Захоплення письменників засобами суміжних мистецтв – малярства, графіки, музики – позначається на жанровій диференціації української малої прози перших десятиріч ХХ ст. Авторські дефініції жанру вказують на близькість новел до музики (*імпровізація, ноктюрн, фантазія, арабеска*) та живопису (*етюд, ескіз, шкіц, фрагмент, бризки пензля, акварель, образок, малюнок, картина*). З'являються й такі жанрові визначення, як *настрій, враження*.

Новоромантизм (неоромантизм) – літературний напрям, що оформився в українському письменстві на початку ХХ ст. На думку Лесі Українки, новоромантизм створював найкращі можливості для художнього відбиття нових історичних умов. Для новоромантизму властива виразність

суспільних ідеалів, прагнення до визволення особистості, гармонія ідеалу з життєвою правдою. Леся Українка, зіставивши різні художні методи, зауважувала, що «старий романтизм», тобто романтизм кінця XVIII – перших десятиріч XIX ст., намагався насамперед визволити «виняткову, героїчну» особистість з-під гніту натовпу, а новоромантизм прагне «визволити особистість у самому натовпі, розширити її права, дати їй можливість знаходити собі подібних або, якщо вона виняткова й при тому активна, дати їй випадок підносити до свого рівня інших».

Керуючись цією естетичною концепцією, Леся Українка не поділяла персонажів на головних і другорядних, а наділяла всіх якостями повнокровних самоцінних особистостей, її ліричні та драматичні твори насліджені визвольним пафосом, їм притаманні гострота конфлікту між добром і злом, правдою і кривдою, оптимістична віра у перемогу перших («Лісова пісня», «Оргія»). Цей літературний напрям представляють також Степан Васильченко («Чайка»), Христя Алчевська («Сонце з-за хмар»), Дніпрова Чайка («Морські малюнки»), Василь Еллан-Блакитний («Удари молота і серця»), Василь Чумак («Березневий каламут», «З ранкових настроїв»), Микола Хвильовий («Сині етюди»).

Психоаналіз – теорія, заснована австрійським лікарем Зігмундом Фрейдом (1856 – 1939) був автором теорії і методу психоаналізу. Досліджуючи причини психічних процесів, він дійшов висновку, що не можна пояснити матеріальними чинниками акт свідомості і підсвідомості. Він розглядає психіку як самостійну категорію, яка існує незалежно від матеріальних умов і керується особливими, вічними психічними силами, що знаходяться за межами свідомості людини. На думку З.Фрейда, над душею особистості тяжіють як певна фатальність незмінні конфлікти, зумовлені потягом до насолоди та підсвідомих бажань. Вічними конфліктами людської психіки філософ пояснює зміст і розвиток моралі, мистецтва, релігії, держави, права тощо. Митець занурюється в світ своїх фантазій, «щоб знайти там насолоду». Усвітолення письменником власних емоційних конфліктів – шлях до «одужання душі й світу». У цьому плані З.Фрейд розглядає мистецтво як засіб психічного лікування кожної окремої особистості та суспільства взагалі. Фрейдизм визначив естетичні пошуки в творчості Т.Манна, А.Ленормана, В.Набокова, О.Хакслі, В.Підмогильного та інших письменників. Фрейдівське розуміння несвідомості вплинуло на деякі модерністські течії, зокрема сюрреалізм. Спираючись на філософію Ф.Ніцше, А.Бергсона, З.Фрейда, модернізм висував на перше місце інтуїцію, що мала проникати в таємничу сутність буття. Вищим знанням проголошувалася не наука, а художня творчість, здатна одухотворювати світ, відкривати нікому невідомі глибини індивідуального життя.

Реалізм – основний художній метод у літературі і мистецтві, певний спосіб бачення, при якому розкриваються закони внутрішнього розвитку. Реалізм прагне досягти правдивого і всебічного відображення дійсності.

Реалізм XIX ст. сьогодні називають класичним, тобто зрілим етапом у розвитку цього літературного напрямку. Цей етап у розвитку реалізму в

європейських літературах представляє творчість Стендаля й Оноре де Бальзака, Чарльза Діккенса й Уільяма Теккерея, Тараса Шевченка й Івана Франка, Івана Тургенева й Льва Толстого та багатьох інших майстрів художнього слова. Характерною особливістю реалізму XIX ст. є показ людини у найрізноманітніших суспільних зв'язках. Зображуючи людські долі, реалісти пов'язують обрані теми з порушенням питань про смисл життя взагалі. Тому в творчості реалістів життя розгортається природно, у своєму саморозвитку, а характери персонажів вражають глибиною розкриття внутрішнього світу, наочно демонструючи всю складність і непередбачуваність поведінки людини. Як показує творчість *Тараса Шевченка* («Сон», «Наймичка» та інших), *Івана Нечуя-Левицького* («Микола Джеря», «Хмари»), *Панаса Мирного* («Лихі люди», «Повія»), *Івана Карпенка-Карого* («Мартин Боруля», «Хазяїн»), *Івана Франка* («Борислав сміється»), реалізм розкриває закономірності суспільно-історичного прогресу, відтворює найрізноманітніші сторони буття окремої людини і суспільства взагалі. В українському реалізмі розвинулися такі художньо-стильові течії, як реалізм соціально-побутовий («Люборацькі» *Анатолія Свидницького*, «Кайдашева сім'я» *Івана Нечуя-Левицького*), соціально-психологічний («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» *Панаса Мирного* та *Івана Білика*), соціально-філософський («Лель і Полель», «Мій Ізмарагд» *Івана Франка*).

Романтизм (*франц. romantisme*) – напрям у літературі, науці й мистецтві. Виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині, Англії й Франції, на початку XIX ст. поширився у Польщі, Росії, Австрії, а також в Україні, згодом охопив інші країни Європи, Північної і Південної Америки. У XVIII ст. романтичним називали усе незвичайне, фантастичне, дивне, таке, що зустрічається лише у книгах (романах), а не в житті. На межі XVIII – XIX ст. термін «Р.» означав новий літературний напрям, протилежний класицизму. Як новий тип свідомості й ідеології, що охопив різні терени людської діяльності (історію, філософію, право, політичну економію, психологію, мистецтво), Р. був пов'язаний із докорінною зміною всієї системи світоглядних орієнтацій і цінностей. Визначальними для нього стали такі риси, як заперечення раціоналізму доби Просвітництва, ідеалізм у філософії, історизм, апологія особистості, неприйняття буденності і звеличення «життя духу» (найвищими виявами його були мистецтво, релігія, філософія). культ почуттів, захоплення фольклором, інтерес до фантастики, екзотичних картин природи та інші. В естетиці Р. протиставив класицистичному «наслідуванню природи» творчу активність митця з його правом на самотність й оригінальність. Принцип індивідуальності» (термін *І. Франка* провідний у художній творчості. Мистецтво підноситься до рівня найвищої цінності і сприймається як вияв глибинної суті і сенсу життєдіяльності. Р. відкидає нормативність, раціоналістичну регламентацію у мистецтві, понад усе цінується творча свобода, фантазія. Теоретики Р. обстоювали розмкнутість літературних родів і жанрів, взаємопроникнення різних видів мистецтв, а також філософії, релігії, психології. Заслуга Р. полягає у розвитку жанрів історичного роману і дрвми, фантастичної повісті, ліро-епічної поеми,

балади, романсу. Надзвичайного розвитку досягла лірична поезія і лірична пісня. Первісно риси романтичного типу творчості зароджувалися в епоху Просвітництва і знаходили свій вияв у преромантизмі. Зберігаючи генетичну спадкоємність з літературою сентименталізму (апологія «почуття» та ін.), преромантизм рішуче заперечував раціоналізм, орієнтувався на «природну» людину і красу, на середньовічну культуру і національну традицію, проповідував спонтанність і самобутність творчості. Пов'язаний з висуненням на арену т. зв. третього стану, преромантизм був перейнятий пафосом самовизначення и утвердження особистості, самобутнього розвитку усіх народів і національно-культурних традицій. Засадничими для преромантизму були ідеї Дж. Віко, Й.-Г. Гердера, Ж.-Ж. Руссо. Зародився у Шотландії й Швейцарії, найповніше розвинувся в Англії: «Твори Оссіана» (1765) Дж. Макферсона (звідси оссіанізм), готичний роман та ін. Р. як світоглядна система, що засвідчував зміну європейських культурно-історичних епох, – явище типологічне. Водночас у різних країнах Р. виявив специфічні риси, виконував особливі соціально-історичні і культурні функції. Провідними тут були мотиви трагічної долі особистості, «світової туги», «космічного песимізму» (Ф. Шатобріан, А. Мюссе, Дж. Байрон, Г. Клейст, Е.-Т.-А. Гофман та ін.). У країнах Центральної і Південно-Східної Європи домінантою Р. став національно-визвольний рух, відносини особистості з національним колективом, мотив «національної туги» та ін. В Україні Р. відіграв значну роль у пробудженні національної свідомості, обґрунтуванні історичної самобутності народу, його «духу», культурних традицій, мови, літератури. Зароджуючись в умовах антисамодержавного руху, український Р. розвивався передусім під впливом поглибленого вивчення історичного минулого (історіографічний преромантизм) та народної творчості (фольклористичний преромантизм) був спрямований не так проти класицизму, як проти бурлескних і трагедійних традицій. Помітний вплив на його формування мали «українські школи» у російській (К. Рилєєв, О. Сомов, М. Гоголь та ін.) і польській (А. Мальчевський, Б. Залеський, С. Гоцинський) літературах. Першими виявами українського Р. були «Історія русів» (друга половина XVIII ст., вперше опублікована 1846 О. Бодяньським), «Грамматика малороссийского наречия» (1818) О. Павловського, «Опыт собрания старинных малороссийских песней» (1818) М. Цертелева, а також публікації історичних праць і пам'яток Д. Бантиш-Каменського, М. Маркевича, О. Волинського та ін. Значне місце у становленні Р. в українській літературі посідала Харківська школа романтиків (І. Срезневський, І. Розковченко, Ф. і О. Євецькі, О. Шпигоцький та ін.) та підготовлені ними видання: «Український альманах» (1831) і «Запорожская старина» (1833 – 38) (див.: Харківська школа романтиків). Одночасно у Галичині виступила «Руська трійця» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький) зі збірником «Русалка Дністровая» (1837), перейнятим романтичними ідеями народності і слов'янського братерства. Їхніми послідовниками були М. Устиянович, А. Могильницький, О. Духнович. З кінця 30-х – початку 40-х XIX ст. з'явилося нове покоління

романтиків (А. Метлинський, М. Максимович, П. Куліш, Т. Шевченко, М. Костомаров). Його літературними трибунами були: «Киевлянин» М. Максимовича (1840, 1841, 1850), «Ластівка» Є. Гребінки (1841), «Сніп» О. Корсуна (1841), «Молодик» І. Бецького (1843, 1844), «Южно-русский сборник» А. Метлинського (1848). Романтичні ідеї, пропаговані ними, мали виразне національно-політичне забарвлення, що спричинило появу Кирило-Мефодіївського братства з його романтично-християнською програмою «Книги биття українського народу» (М. Костомаров). У літературі цей етап засвідчився появою історичного роману («Чорна рада» П. Куліша) історичної драми («Сава Чалий», «Переяславська ніч» М. Костомарова), розвитком інтимної, пейзажної, громадянської лірики (В. Забіла, Є. Гребінка, В. Петренко, С. Писаревський О. Афанасьєв-Чужбинський та ін.), утвердженням жанрів по побутової, історичної, ліро-епічної поеми, балади, виробленням літературної мови і стилю, конкретно-історичних форм художнього освоєння дійсності. Провідна роль в утвердженні романтичного типу творчості належить П. Кулішеві й Т. Шевченку. На підставі концепції особистості, розуміння естетичного ідеалу, природи і мети художньої творчості, головних рис поезики умовно виділяють чотири тематично-стильові течії: фольклорно-побутова, фольклорно-історична, громадянська, психологічно-особистісна. У другій половині XIX ст. Р. знайшов продовження у творчості О. Стороженка, І. Манжури, Щоголіва, Ю. Федьковича та ін. Наприкінці XIX ст. романтичні ідеї набули в європейській (Г. Гауптман, Г. Ібсен, М. Метерлінк) і українській (Леся Українка) літературах нового звучання, що дало можливість окреслити їх як ідейно-стильову течію під назвою «неоромантизм», котра позначилася на творчості деяких представників «розстріляного відродження» (О. Влизько, Ю. Яновський, М. Хвильовий та ін.), «празької школи» (Олена Теліга), навіть шістдесятників (М. Вінграновський, Р. Лубківський та ін.). У літературознавстві побутує також термін «Романтика» для означення емоційного пафосу твору, особливої піднесеності і захопленості об'єктом зображення.

Символ – один з поетичних тропів і умовне означення якогось явища або поняття іншим на основі подібності з метою стисло і яскраво передати певну ідею. Символи з фольклору перейшли в літературу, допомагаючи художникові охопити одним образом широке коло явищ дійсності.

Символізм (від гр. – знак) – літературний напрям, що сформувався у французькій літературі 70-х років XIX ст., а пізніше увійшов і в інші європейські літератури. На думку теоретиків і практиків цього напрямку (Артюр Рембо, Поль Верден, Стефан Малларме), художня творчість має передавати за зовнішнім зображенням і його приховану внутрішню суть. Літературний твір може передати спілкування людей не стільки через слова, як через діалог їхніх душ.

Наприкінці XIX ст. письменники активно шукали шляхів оновлення літератури. Реалізм і натуралізм вже не задовольняли митців, які намагалися здійснити прорив зі світу буденного у світ Краси та Гармонії, де панує вічна

Істина. Письменники мріяли про такі твори, які відображували б не об'єктивні предмети і життя людей, а духовне буття, що на їхню думку, має особливе значення. Як зазначив Стефан Малларме, все єство поетів заповонила думка про Книгу, де було б «орфічне потрактування Землі, справжнє призначення поета і найвища мета літературного дійства – бути знаряддям Духу». Ці прагнення знайшли втілення у теорії й практиці однієї з літературних течій модернізму – символізму, який виник і найяскравіше розвинувся у французькій поезії, справивши величезний вплив на всю світову літературу.

З глибокої давнини людині притаманне символічне розуміння світу. Одна концепція символу склалася лише в епоху романтизму – у творах І.Канта, Ф.Крейцера, Й.-В.Гете, Ф.Шиллінга. Німецькі романтики зробили вагомий внесок у розвиток теорії, показавши багатозначність символу, його здатність втілювати « загальну Ідею». Відлуння німецької романтичної філософії символу досягло і Франції. Французька романтична лірика середини ХІХ ст. підготувала перехід до якісно нового етапу літератури – символізму, який став результатом поступового розвитку мистецтва.

Як літературна течія символізм сформувався у французькій поезії 70-80 років ХІХ ст. і розвивався до початку ХХ ст. Історію французького символізму поділяють на три етапи. Перший – 70-ті – друга половина 80-х років ХІХ ст. – період становлення напряму. У цей час С.Малларме організував літературний салон для молодих поетів, які шукали у віршах засоби розкриття «цілісних емоцій» та навіювання настроїв. У 1886 році була опублікована стаття Ж.Мореаса «Літературний маніфест. Символізм», яка містила програму нової течії в ліриці. Поетичні відкриття збагачували твори П.Верлена, С.Малларме, А.Рембо та інших ліриків Франції.

Символізм активно розвивався протягом другого етапу у 80-90-ті роки. Період підйому засвідчили твори Ф.Вьєле-Гріффене, А. де Реньє, Е.Рейно, Е.Верхарна, Ш.Моріса, С.Малларме, Г.Кана, М.Метерлінка.

У третій період відбувається спад символізму, символістський рух у Франції поступово згасає. Хоча у цей час багато письменників ще активно працювали, але естетика символістів уже не задовольняла письменників, які шукали нових форм. Французький символізм був значною яскравою і цікавою епохою в поезії з неповторними художніми відкриттями і літературними знахідками.

Французькі символісти проголосили існування кількох світів: реального (об'єктивного), духовного (суб'єктивного) та ідеального (світу вічних ідей). На їхню думку, матеріальна природа – лише оболонка для духовної субстанції, яку має звільнити поет, щоб спрямувати її на пошук вічної Ідеї, Краси та Гармонії.

Одним з найважливіших принципів символістської поезії є сугестія (лат. *suggestio* – натяк, навіювання). Французькі символісти започаткували створення таких образів і символів, які навіювали певні настрої, асоціації та

аналогії читачам. Поети не виказували свої думки безпосередньо, нічого не з'ясовували до кінця, не робили висновків і тим більше не повчали. Вони давали змогу читачам самим «домислити і завершити написане».

Домінуючою ознакою символізму Ж.Мореас вважав вияв «прихованої близькості первісним ідеям». Однак водночас підкреслював, що мистецтво прагне втілити в чуттєву форму, перетворити первинні емоції на лінії, кольорові плями, звуки, яким надати символічного значення. На думку Ж.Мореаса, художник-символіст повинен малювати не предмет, а ефект, який той створює, а поет – описувати не об'єкт, а свої враження й почуття від нього. Сутність течії символізму полягає в цілеспрямованій спробі символізувати зовнішні і матеріальні прояви світу з метою у такий спосіб пізнати його трансцендентний зміст. Може, найвичерпніше розкрив специфіку світосприймання символістів добре знаний на початку нашого століття історик і теоретик української літератури А.Товкачевський: «Звичайно ми блукаємо по світу, але душа наша лишається холодною, ми не помічаємо ні краси, ні таємничості в тих речах, які бачимо під собою і над собою. Речі видаються нам немов би замороженими і цілий світ – нерухомим, неживим. Але бувають моменти, коли в нас мов би розвидняється в душі. Ми з зачудуванням дивимося навколо себе – і не впізнаємо того світу, який так довго споглядали. Ми немов набуваємо нові органи зору і слуху. Нерухомі, раніше мертві речі починають виявляти якість дивне життя, ми чуємо якісь таємничі голоси, бачимо незримий таємний зв'язок всіх речей між собою, бачимо в речах присутність чогось невидимого, невідомого і вічного. Світ набуває в наших очах незначного перед тим значення: кожна річ, зокрема, стає символом, емблемою, видимим знаком невидимого і вічного.»

Символізм розвинувся на перетині класичної романтики й натуралізму. Предтечею символізму став Едгар По. Він намагався поєднати європейський романтизм, кордоцентризм, інтуїтивізм з американським практицизмом, застосувати науковий підхід до мистецької творчості. На його думку, поетична мова – не самовільний вияв чуттів, а твердий раціональний розрахунок автора вразити читача за допомогою логічно підібраних алітерацій, ритмічних ходів, строфіки тощо. Покликання поезії – засобами краси передати читачеві точно зміряну дозу потрібних романтично-містичних почувань, пробудити в ньому позасвідоме, скерувати в країну романтичних мрій і видінь. При цьому Едгар По твердив, що література не має нічого спільного з етичною щирістю та сповідальністю, ні з науковою правдоподібністю (реалізм). Навпаки, літературні теми мають бути штучні, тобто вишукані, виняткові, часто засновані на екзотиці. Однак, і краса, за Едгаром По, не просто красивість (як то було в класицизмі чи сентименталізмі). Бажаючи емоційний шок на читача легше справити так званою «красою медузи», тобто намаганням знайти і показати красу в гротесковому, жахливому, бридкому. Наприклад, смерть прекрасної дівчини за концепцією По, - найпоетичніша у світі тема, вона не несе ні етичного (жаль дівчини), ні історичного (чому загинула) значення, а тільки є засобом створення

поетичного (естетичного) ефекту. Для Едгара По будь-який зміст – лише один із засобів форми.

Погляди По успадкував і розвинув Шарль Бодлер. Символізм будувався на сформульованому Шарльом Бодлером законі «відповідностей», розімкнута у безкінечний, постійно оновлюваний світ, де відбувається «активне самоперетворення внутрішнього на зовнішнє», їх синтез, спостерігається їх відмінність. Символісти вважали, що сутність світу не може бути пізнана за допомогою раціоналістичних засобів, а доступна лише інтуїції, на ірраціональній основі, що розкривається через натяк осяяння. Ж.Мореас писав, що символічна поезія – ворог «об’єктивного опису», для неї конкретні явища – лише видимість. В основі естетичної системи символізму покладено символ як засіб уникнення повсякденності, досягнення ідеальної сутності світу – краси. Художній символ призводить до думки про існування ідеального начала, недоступного для звичайного пізнання світу, - «сфери таємного» (С.Малларме), «невидимих і фатальних сил» (М.Метерлінк). Слово у символізмі – натяк, образ – загадка. Великий вплив на розвиток естетичної концепції символізму мав німецький романтизм, а також ідеї А.Шопенгауера, Ф.Ніцше, В.Соловйова.

Символісти вважали поета божеством, оскільки він інтуїтивно відчуває шлях до істини. А інтуїція ототожнювалася з містичним прозрінням, бо за її допомогою поет пізнає правду, «таємничішу і глибшу, ніж правда матеріальна» (М.Метерлінк).

В українській літературі символізм представляє творчість Петра Карманського, Миколи Вороного, Василя Пачовського, Миколи Філянського, Олександра Олеса, Спиридона Черкасенка, Грицька Чупринки, раннього Павла Тичини. Ці поети наблизили вірші до музики, виявили високу культуру художнього слова, їхні твори особливо збагатили українську інтимно-особистісну лірику, піднесли її на рівень світових зразків.

Сюрреалізм (від франц. – над реалізм) – стильова течія в мистецтві, яка ґрунтується не на емпіричному, чуттєвому досвіді, а на інтуїтивному (побудованому на здогадках, на підсвідомій здатності розпізнавання істини без обґрунтування за допомогою доказів, аргументів), несвідомому осягненні світу – найчастіше у сновидіннях, мареннях. Термін «сюрреалізм» уперше з’явився у статтях і художніх творах французького поета Гійома Аполлінера в 1918 р. («Дух нового часу і поети»). У 1924 р. з’являється «Маніфест сюрреалізму» Андре Бретона, в якому йдеться про необхідність досліджень «вічних труднощів» життя людини в суспільстві. Сюрреалізм мав розкріпачити всі внутрішні духовні прагнення особистості, а для цього орієнтував звертатися до дитячої бездумності, галюцинацій, до простодушності первісних племен і їхнього мистецтва. Сюрреалізм закликав проникати у глибини свідомості й підсвідомості, відкидати логічний аналіз і довіряти інтуїтивному осяянню, яснобаченню.

Рух сюрреалістів захоплює французьких письменників: Луї Арагона, Гійома Аполлінера, Поля Елюара, художників Макса Ернста, Сальвадора

Далі, кінокритика Жоржа Садуля. Після Другої світової війни сюрреалізм розвивається в мистецтві США, Мексики.

У слов'янських літературах сюрреалізм заявив про себе у твердості чеських (Константін Бібл, Вітезлав Незвал), словацьких (Рудольф Фабри, Юрій Ленко), сербських (Джордже Йованович) письменників (20 – 30-ті роки ХХ ст.). До цієї течії тяжіють новела «Поворот» (1927) та роман «Чотири шаблі» (1930) Юрія Яновського. Так, у новелі йдеться про повернення (уявне) солдата-фронтовика до селянської праці. Безіменний герой вісім разів прокидається і знову засинає, бачачи у важкому сні загадкові й водночас зрозумілі видіння (руїни села, стріляючу траншею, власну білу хату, кохану дружину, поле, на якому виростають руки вбитих війною людей). У сновидіннях солдата змішалось очевидне (спустошена земля, занепад села) є уявним, фантастичним (жахливе поле з руками мерців). Він не хоче жити в цьому страшному, жахливому світі й гине в реальному болоті окопів, бо давно був приречений на смерть. Це типовий для сюрреалізму сюжет (уявне, неймовірне повернення солдата з поля бою у рідне село), характерні образи (розчищення поля від жахливих наслідків війни).

Традиції в літературі (від дат. – передача) – це ідейно – художній досвід кращих письменників минулого, який творчо засвоюється наступними літературними поколіннями. Кожний письменник, яким би талановитим він не був від природи, проходить завжди через певну літературну школу, вчиться на досвіді попередників, а вже потім виявляє своє новаторство, індивідуальний стиль, про що свідчить, наприклад, творча еволюція Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Марка Кропивницького. Свої традиції створює також кожна національна література, і ці традиції так чи інакше засвоюються іншими літературами: так, ідейні пошуки на ґрунті модернізму у французькій, бельгійській, норвезькій літературах трохи пізніше починають творчо освоюватися польською, українською, російською літературами.

«Філософія життя» – напрям у філософії заснований Ф.Ніцше. Німецький філософ Фрідріх Ніцше (1844-1900) – представник ірраціоналістичних і волюнтаристських течій, засновник «філософії життя». Центральним її поняттям є категорія «життя», що як єдина реальність звільнена від матеріальності, є формою вияву «космічної закономірності». Ф.Ніцше заперечує логіку розуму в пізнанні дійсності. Тільки людина, з її волею і сильною душею здатна проникнути в таємниці всесвіту.

Філософія Ф.Ніцше відзначається усвідомленням загальної кризи: «Уся наша європейська культура ... прямує до катастрофи». Занепад життя філософ бачить у послабленні віри, песимізмі, забутті моральних цінностей. Але Ф.Ніцше намагається подолати декадентську безнадію і створити нове, оптимістичне вчення, у центрі якого – людина, «що більша за Бога, бо може сама перетворювати світ навколо себе». Ф.Ніцше оспівував культ «надлюдини», якій повинні підкоритися земля, природа, суспільство.

Сильну волю особистості філософ протиставляє загальному хаосу буття, почуттям і бажанням. «Усе дозволено!» – таке гасло висунув Ф.Ніцше, маючи на увазі, що весь світ повинен служити людині та її життю, а людина,

в свою чергу, може робити все, до чого прагне її душа. Життя, у розумінні Ф.Ніцше, - це і біологічне явище, і суспільне існування, і суб'єктивне переживання. Отже, значення філософії Ф.Ніцше полягає в тому, що він утверджував багатогранність і цінність життя людини, проголошував центром і метою всесвіту особистість, від якої залежить загальне існування.

Ідеї Ф.Ніцше вплинули на формування світогляду і творчої манери Ф.Кафки, Дж.Джойса, Т.Манна та інших письменників.

Футуризм (від лат.– майбутнє) – літературно-мистецький напрям ХХ ст., що народився як один з характерних виявів авангардизму. Теоретиком футуризму як мистецтва майбутнього був італійський письменник Філіппо Марінетті, який у маніфесті 1909 р. оголосив про необхідність звільнення від «мертвої культури» минулого. За його концепцією, «динамічна культура» майбутнього витіснить людину, замінивши її машиною. У літературних творах слова мають бути замінені знаками і символами як наочними засобами письма. А головним героєм творчості має виступати «геній-індивід». Серед відомих футуристів можна назвати російських поетів Ігоря Северянина, Давида Бур-люка, Володимира Маяковського. Лідером українських футуристів виступив Михайль Семенко, у 1922 р. в Україні виникла «Асоціація панфутуристів», яка в журналі «Семафор у майбутнє» проголосила загибель традиційного мистецтва і народження нової культури. У середині 20-их років серед футуристів були Гео Шкурупій, Олекса Слісаренко, Микола Бажан, та наприкінці цього десятиріччя український футуризм занепав.

ХРЕСТОМАТІЯ

Тексти для обов'язкового вивчення напам'ять

Леся Українка

«Стояла я і слухала весну...»

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.
Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

Подається за виданням: *Леся Українка*. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1975 р., т. 1, с. 118.

CONTRA SPEM SPERO!

Гетьте, думи, ви хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть, думи сумні!

Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.

І від сліз тих гарячих розтане
Та кора льодовая, міцна,
Може, квіти зійдуть – і настане
Ще й для мене весела весна.

Я на гору круту крем'яную
Буду камінь важкий підіймать
І, несучи вагу ту страшную,
Буду пісню веселу співать.

В довгу, темную нічку невидну
Не стулю ні на хвильку очей –
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей.

Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

[2 травня 1890 р.]

Подається за виданням: *Леся Українка*. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1975 р., т. 1, с. 56.

«Красо України, Подолля!»

Красо України, Подолля!
Розкинулось мило, недбало!
Здається, що зроду недоля,
Що горе тебе не знавало!
    Онде балочка весела,
    В ній хороші, красні села,
    Там хати садками вкриті,
    Срібним маревом повиті,
    Коло сел стоять тополі,
    Розмовляють з вітром в полі.
Хвилюють лани золотії,
Здається, без краю, – аж знову
Бори величезні, густії
Проводять таємну розмову.
    Он ярочки зелененькі,
    Стежечки по них маленькі,
    Перевиті, мов стрічечки,
    Збігаються до річечки,
    Річка плине, берег рвучи,
    Далі, далі попід кручі...
Красо України, Подолля!
Розкинулось мило, недбало!
Здається, що зроду недоля,
Що горе тебе не знавало!..

Подається за виданням: *Леся Українка*. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1975 р., т. 1, с. 92 – 93.

«Слово, чому ти не твердая криця...»

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здійма вражі голови з плеч?
Ти моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тільки ж ти кров з мого серця проллеш,
Вражого ж серця клинком не проб'єш...
Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.
Слово, моя ти єдина зброе,
Ми не повинні загинуть обое!
Може, в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.
Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеться з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.
Месники дужі приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!
25.11.1896

Подається за виданням: *Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт.* – К. : Наукова думка, 1975 р., т. 1, с. 143– 144.

Олександр Олесь

«Сміються, плачуть солов'ї...»

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її, –
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам.
Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе –
І струмись власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!
Чаруйсь, хмілій, впивайся
І серед мрій і забуття
В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбилися зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі.
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не веліла, –
Гори! Життя – єдина мить,
Для смерті ж – вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток.
Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:
Що візьме час, що люде.
Погасне в серці багаття,
І захолонуть груди.

І схочеш ти вернути собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас – боги скупі.
Над нас – глухі й нечулі...»

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде!»

1904 р.

Айстри

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умилась росою, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...

І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні, —
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...

Так марили айстри в саду восени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холод ним дощем,
І плакав десь вітер в саду за кущем...

І вгледіли айстри, що вколо — тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма,
Схилились і вмерли... І тут, як на сміх,
Засяяло сонце над трупами їх!..

1905 р.

«З журбою радість обнялась...»

З журбою радість обнялась...
В сльозах, як в жемчугах, мій сміх.
І з дивним ранком ніч злилась,
І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.
Одна летить, друга спиня...
І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

1906 р.

Володимир Самійленко

ВЕСНЯНА ЕЛЕГІЯ

Ще раз весна,
Все та ж ясна
І пишна знов до нас прийшла...
І сонце світ
Нам шле в привіт, –
Природа знову ожила!..
В порі такій
В душі моїй
Якесь чудне чуття встає:
Таким чуттям
Ім'я не дам,
Не розберу я, що в них є,
Тут море дум,
Утіха й сум,
І наче жаль стає чогось...
Чого ж таке
Чуття тяжке
Мені до втіхи додалось?..

***

О, знаю я,
Чого моя
Душа смуткує і болить,
Яка печаль
І що за жаль
Їй радість хоче затруїть...
Того вона
Балить, що зна
Непевність радощів своїх,
Що час мине
І поглине
Самую змогу бачить їх.
В природі ж сій,
Повік живій,
Вона бажала б вічно жить,
В красі її
Чуття свої
Хотіла б вічно веселить.

***

Коли я вмру,
То в ту пору

Природі я себе віддам,
І тіло все
Перенесе
Вона у свій величний храм.
Ніщо ніде
Не пропаде:
Як їй, мені кінця нема;
В її красу
Я все внесу,
Що надала вона сама.
Без перепон
Її закон
Довіку буду я сповнять...
Та я смутний,
Що в добі тій
Я вже не буду існувать.

УКРАЇНСЬКА МОВА

Пам'яті Т. Г. Шевченка

Діамант дорогий на дорозі лежав,—
Тим великим шляхом люд усякий минав,
І ніхто не пізнав діаманта того.
Йшли багато людей і топтали його.

Але раз тим шляхом хтось чудовний ішов,
І в пилу на шляху діамант він найшов.
Камінець дорогий він одразу пізнав,
І додому приніс, і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець,
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засіяв,
І промінням ясным всіх людей здивував,
І палючим огнем кольористе блищить,
І проміння його усім очі сліпить.

Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла.
Полюбила її, обробила її,
Положила на ню усі сили свої,
І в народний вінець, як в оправу, ввела,
І, як зорю ясну, вище хмар піднесла.
І на злість ворогам засіяла вона,
Як алмаз дорогий, як та зоря ясна.

І сятиме вік, поки сонце стоїть,
І лихим ворогам буде очі сліпить.
Хай же ті вороги поніміють скоріш,
Наша ж мова сія щогодини ясніш!
Хай коштовним добром вона буде у нас,
Щоб і сам здивувавсь у могилі Тарас,
Щоб, поглянувши сам на створіння своє,
Він побожно сказав: «Відкіля нам сіє?!»

1885 р.

Микола Вороний

За україну!

За Україну
З огнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!
Слушний час
Кличе нас –
Ну ж бо враз
Сповнять святий наказ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Ганебні пута
Ми вже порвали
І зруйнували
Царський трон,
З-під ярем
І з тюрем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

О, Україно!
О, рідна Ненько!
Тобі вірненько
Присягнем.

Серця кров
І любов –
Все тобі
Віддати в боротьбі!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Вперед же, браття!
Наш прапор має,
І сонце сяє
Нам в очах!
Дружний тиск,
Зброї блиск,
В серці гнів
І з ним свободний спів:
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Блакитна панна

Має крилами Весна
Запашна,
Лине вся в прозорих шатах,
У серпанках і блаватах...
Сяє усміхом примар
З-поза хмар,
Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
Майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона – Блакитна Панна!..
Гори, гай, луги, поля –
Вся земля
Їй виспівує: «Осанна!»

А вона, як мрія сну
Чарівна,
Сяє вродою святою,
Неземною чистотою,
Сміючись на пелюстках,

На квітках
Променистою росою.

І уже в душі моїй
В сяйві мрій
В'ються хмелем арабески,
Миготять камеї, фрески,
Гомонять-бринять пісні
Голосні
І сплітаються в гротески.

Богдан Ленкий

Заспів

Колисав мою колиску
Вітер рідного Поділля
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля.

Колисав мою колиску
Звук підгірської трембіти,
Що від неї зорі меркнуть
І росою плачуть квіти.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів,
І веселий спів весільний,
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду
І – так в серце вколисався,
Що до смерті не забуду

1901

Поезія

І

Поезія, друже, всюди є –
І в людях, і в природі,
І, поки чоловік живе,
Її умерти годі.

Вона сміється на устах
Маленької дитини,
Вона летить до нас у снах,
Як вітер з верховини.

Вона нам працю солодить,
Співає при роботі,
Алмазом ясним мерехтить
В кривавім людськiм поті.

Вона у бурі, в реві фаль,
В збіжжях-ланах на полю,
Вона і там, де гостра сталь
Мигтить, б'ючись за волю.

Вона в дощі, в снігу, в імлі,
В курнім осіннім димі –
Найменше ж, друже, єсть її
В химернім ритмі й римі.

II

Коли тобі говорять,
Що хоч і не найгірші
Поезії ти пишеш,
Так все ж вони – лиш вірші;

Що в віршах твоїх годі
Стрінути щось нового
І що таких поетів,
Як ти, на світі много;

Коли тобі говорять,
Не слухай того, брате,
А критикові свому
Ти можеш так сказати:

Думаю – добре б було,
Добродію учений,
Коли би ви весною
Пішли у гай зелений

Й послухали, як вітер
З листками розмовляє,

Як пахнуть свіжі квіти,
Як соловій співає;

Як в лузі на калині
Кує зозуля сива,
Як хмара по блакиті
Мандрує білогрива;

Як буря табунами
Гуляє по долині,
Як дзвонять на тривогу
Дзвіночки темно-сині;

Й поглянули, як з глуші,
З веселкою на скрані,
Стрійна в імлу перлисту
Виходить казка-пані;

Вам двадцять літ минуло,
І бачили ви багато,
А глядите – неначе
На щось зовсім нового.

Бо квіти, птахи, хмари –
Одна краса, та й годі!
Лиш фялків не садіть ви
З цибулею в городі.

***

Поезія правдива
Цвіте в душі, як весна,
Й таємно творить дива,
Задумана, чудесна.